

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

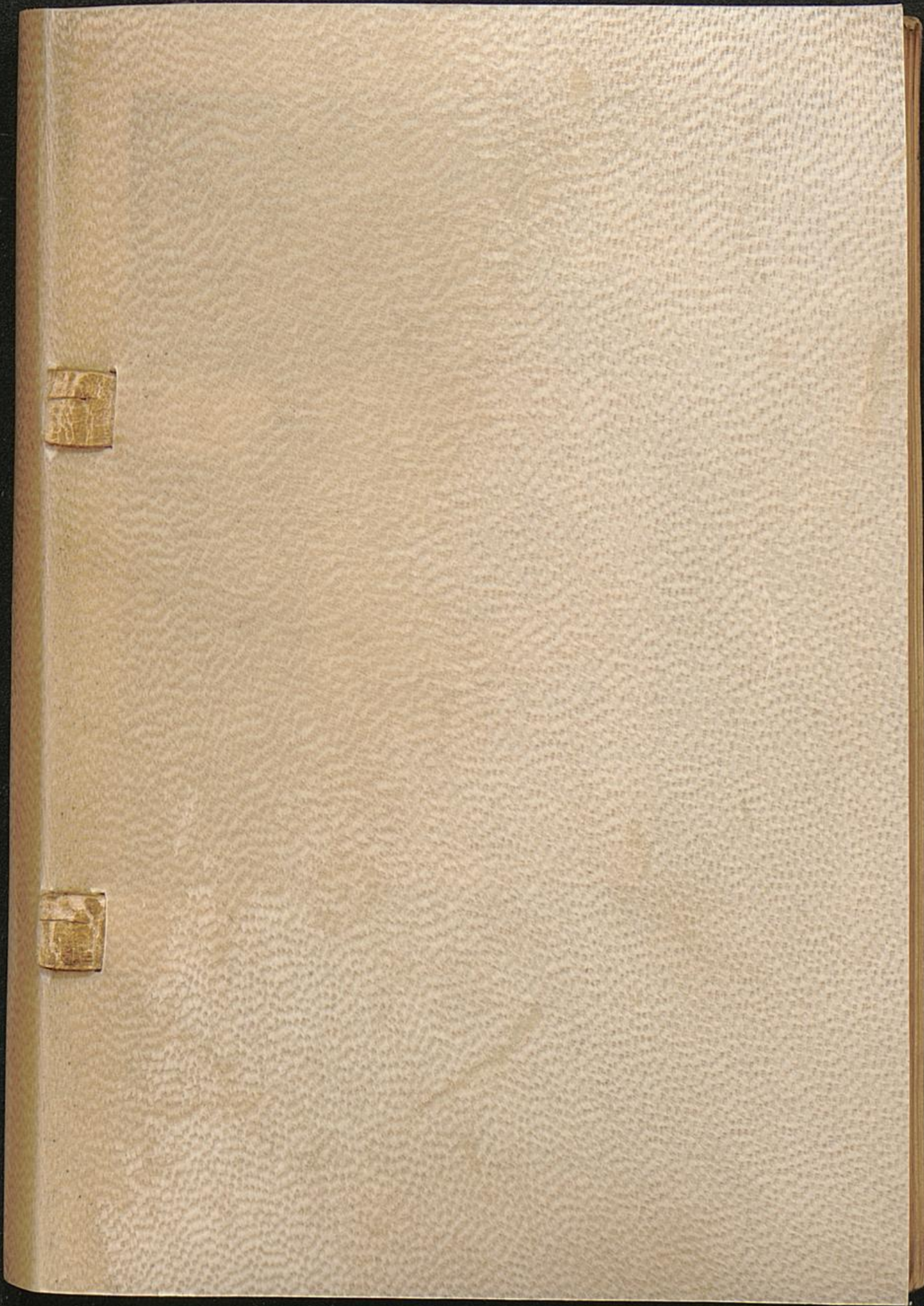
Catechesis Pverilis

Melanchthon, Philipp

Lipsiae, 1543

VD16 M 2628

urn:nbn:de:hbz:466:1-33561

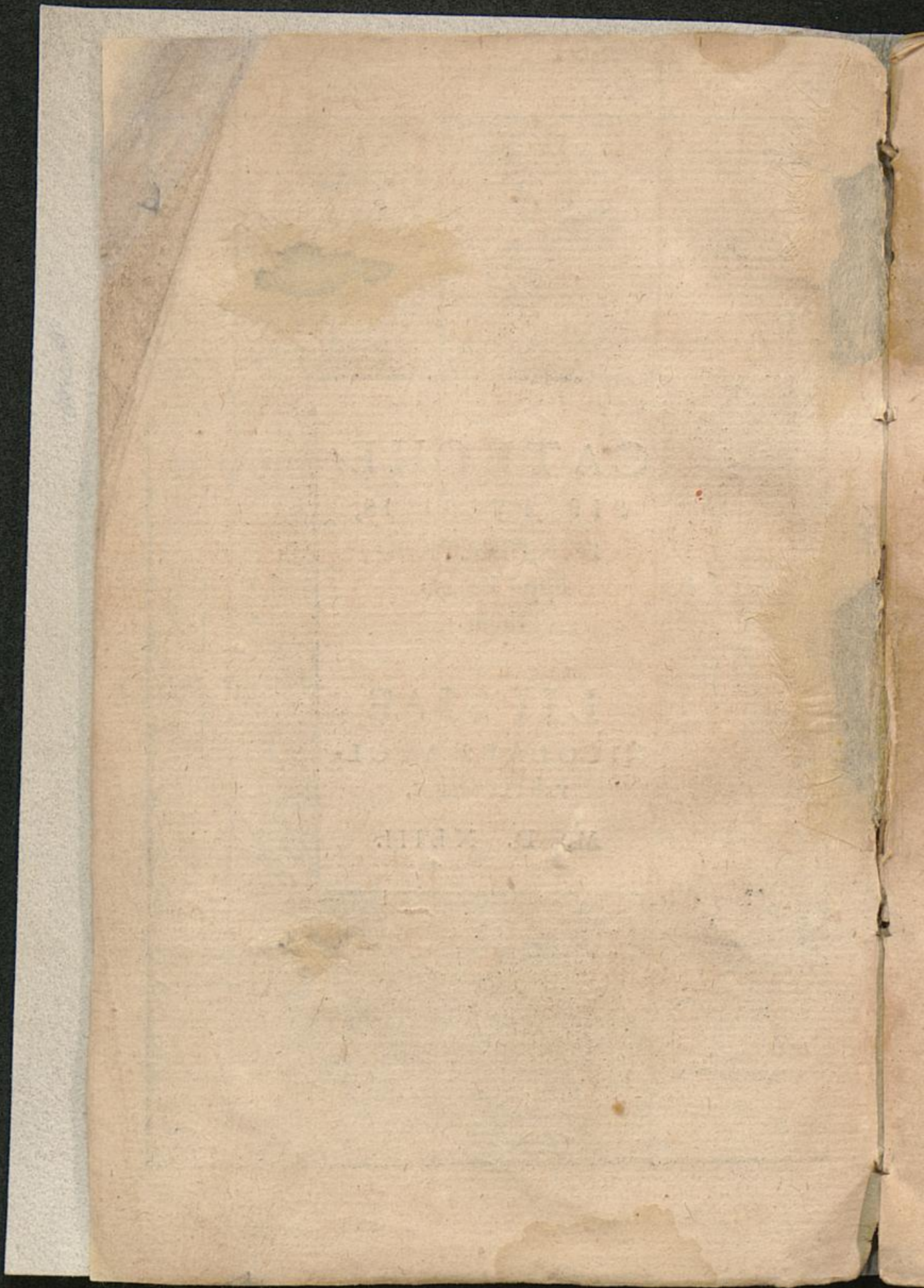
M. 897.

CATECHE
SIS PVERILIS,
recognita à Phi=
lippo Melan=
thone.

LIPSIAE
NICOLAUS VOL=
rab excudebat.

M. D. XLIII.

PHILIP

P V S M E L A N T H O N

pio lectori **S. D.**

VTINAM **T**YPO-
graphi in deligendis
materijs quas edunt
diligentiores essent,
ac non tantum sui
compēdij, sed etiam
publicæ utilitatis ra-
tionem haberent, præsertim in eden-
dis scriptis de doctrina **C**hristiana. **E**x
tant aliorum libelli qui hæc elementa
pietatis continent, quæ initio pueris
proponuntur in **C**atechesi, ut uulgo
uocant. **C**um autem pro sit pueros ad
unam, simplicem & similem doctri-
næ formam adsuescieri, optarim ex illis
libellis eum tantum uersari in mani-
bus iuuentutis, qui est locupletior cæ-
teris. **N**unc subinde alij noui nascun-
tur, nō perinde fœliciter scripti. **H**unc
uerò libellum, qui mei nominis titulo

A 2

editus

EPIST. AD LECTOR.

editus est, prorsus nollem esse publicatum. **E**t si enim inter scholasticos quædam de his elementis pietatis ferè in hanc sententiam differui, tamen nec scripsi ipse totum libellum, nec recognoui. **E**t quædam dicta sunt, quæ cõgruunt ad iuuentutem quæ in pñs ecclesijs uersatur, non inter aduersarios. **I**deo optarim **B**rentium, qui & eruditione excellit, & egregia pietate præditus est, si tamen uidit has pagellas ante editionem, limam adhibuisse, et quædam mutasse. **P**ostquam autem editus est sine emendatione, cum abolere totum libellum non possim, duxi recudendum esse, & pauca quædam dicenda distinctius. **T**enue scriptũ est, quod si quis putabit utile esse pueritiæ, non prohibeo quo minus utatur.

Sed optarim in hoc genere aliorum legi uberiores libellos.

Bene uale pie

Lector.

Cate

CATE

CHESIS.

Quid significat Catechesis?

ERBVM GRÆCUM $\kappa\alpha\tau\eta\chi\acute{\epsilon}\omega$ est erudio seu docto. Olim autem erant in ecclesia non solum episcopi & pastores, sed etiam $\kappa\alpha\tau\eta\chi\eta\tau\alpha\iota$, quorū erat proprium munus, erudire novitios, priusquā baptizabantur. Vnde Catechesis adhuc dicitur, **Catechesis.** quaedam prima institutio, in qua compendio traditur summa **E**uangelij. Talis autem docendi ratio erat. Non solum proponebant $\kappa\alpha\tau\eta\chi\eta\tau\alpha\iota$ doctrinam, sed ab auditoribus reposcebant dictata, quod in docendo utilissimum est. Ita enim exploratis auditoribus, animaduerti potest, quid quisque intelligat, & errantes admoneri possunt, & hec ratio docendi, in qua dictata reposcuntur, propriè est $\kappa\alpha\tau\eta\chi\epsilon\iota\upsilon$, maximeque prodesset in ecclesia manere hanc consuetudinem, explorare rudiores, ut iudicia de necessarijs rebus formarentur. Prodest & illud, unam quandam simpli-

A

3

ccm

cem & certam formam doctrinae extare & tenere certos loquendi modos, qui nihil habent ambiguitatis, & sunt consentanei scripturae, sicut & Paulus praecepit Timotheo, ut conseruet ὑποτάκτωσιν sanae doctrinae, id est, certam formam. Nam dissimiles & ambigui modi loquendi pariunt multas (cum alius aliud intelligit) dissensiones. Saepe etiam pariunt errores.

DECALOGVS.

Quid praecipit primum praecipitum?

Apte orditur lex ab agnitione Dei. Nam primum praecipitum docet esse Deum, & requirere obedientiam, benefacere obedientibus, & punire inobedientes. Ac simul tradit modum quo Deus uult apprehendi, & cultum quo uult coli. Docet enim Deum esse uerbo & aliquo ipsius testimonio apprehendendum. Ideo sic ait, Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, quasi dicat, Ecce hunc Deum agnosces & coles, qui tibi hoc uerbum proponit, & qui tibi proposuit testimonium de se, scilicet hoc ipsum opus, quod eduxi populum ex Aegypto. Ita & nos debemus apprehendere Deum uerbo, quod nobis datum est, & testimonio, scilicet,

DE DECALOGO. 3

cet, quia exhibitus est nobis **Christus**. **Hunc Deum**, qui est pater **Domini nostri Iesu Christi**, agnoscere & colere debemus. **Cultus** uero sunt timor & fides & perfecta dilectio. **Est enim en-**
phasis in particula Deus Tuus, id est, curans te. **Zelotes**, id est, qui non patitur alteri tribui glo-
riam Dei, non patitur alios **Deos** confingi aut in-
uocari. **Visitans iniquitatem etc.** hic requirit ti-
morem. **Rursus** requirit fidem & dilectionem,
cum ait, **Faciā misericordiam diligentibus me**,
sicut & alibi declaratur hoc præceptum, **Dili-**
ges Dominum Deum tuum ex toto corde. **Item**,
Dominū Deum tuum timebis, & illi soli seruias.
Ita primum præceptum tradit & modum agno-
scendi Dei, & ueros cultus. **Suntq; ueri & primi Veri cultus**
cultus interiores, timor, fides & dilectio. **Et quia tus.**
magis intelligi possunt hi motus, timor & fides,
ideo cum queritur quid præcipiat primum præ-
ceptum, commodissimum est respondere, timo-
rem **Dei** & fidem. **Quomodo autem fides pariat**
dilectionem, aliās dicitur.

**Satisfaciunt ne homines
huic præcepto?**

Lex **Dei** requirit perfectam obedientiam, per-
fectum timorem, perfectā fiduciam **Dei**, per-
fectam

festam dilectionem Dei, iuxta illud: **Diliges Deum tuum ex toto corde.** Sed quia natura hominis corrupta est uitio originis, ideò hæret in nobis dubitatio, carnalis securitas, concupiscentia, quæ magis amat carnalia quàm Deum. Ideò hæc infirma natura, nunquam potest satisfacere huic legi, & semper accusat nos hæc lex. Nunquam enim tantum timemus, aut diligimus Deum, quantum oportuit. Imò ne inchoari quidem potest obedientia huius præcepti, nisi prius audiamus Euangelium de Christo, & de remissione peccatorum.

Quomodo inchoatur hæc obedientia?

Ad inchoandam hanc obedientiam, necesse est addere Euangelium de Christo, & de remissione peccatorum. Non enim possunt humana corda Deo credere, non sentiunt se exaudiri, non diligunt Deum, nisi prius intelligant Deum esse placatum. Cum igitur per terræ facti agnitione peccatorum nostrorum, audimus nobis donari remissionem peccatorum, propter filium Dei Iesum Christum, qui pro nobis factus est uictima, Hac consolatione eriguntur mentes, & incipiunt credere & confidere Deo, quòd sit nobis

DE DECALOGO. 5

nobis propitius. Agnoscunt igitur eius misericordiam, & statuunt nos respici, nos exaudiri. Ideo incipiunt eum diligere. Ita in his qui agunt poenitentiam sunt terrores, timor, fides, dilectio. Et haec obedientia tantum inchoata est, placet autem Deo, quia fide propter Christum sumus facti filij. Ita legis finis est Christus. Non enim potest fieri lex nisi agnito Christo, & placet, quia credimus Christo. In hanc sententiam inquit Paulus, Lex stabilitur per fidem. Sed de hac inchoata obedientia infra iterum dicendum erit. Nunc attigi tantum, ut consideretur, quatenus obediant pii huic legi. Oportet enim pios habere inchoatam obedientiam in cordibus, nec satis est huic precepto, nosse & profiteri ea quae docet Symbolum, & obseruari externam disciplinam, in cultu huius Dei, quem praedicat Euangelium. Haec obedientia est civilis disciplina, qualis esse etiam potest in Hypocritis. Sed oportet in corde uerum timorem, ueros pauores, & rursus ueram fidem & consolationem existere. Et qui sic agnoscunt Deum, ut apprehendant eum per hoc signum, quod nobis propositum est, id est, per Christum, & per hoc uerbum nobis datum, hi uere agnoscunt Deum, quemadmodum mone-mur in hoc precepto.

A 5 Que

Quæ sunt peccata contra
primum præceptum?

Gradus multi sunt, sed omnes pugnant cum timore aut fide.

- I **Primus** gradus est **Epicureorum**, uidelicet **ethen** se **deus**, negare quòd sit **Deus**, aut quòd sint creature res humane.
- II **Secundus** est **idolatrarum**, tribuere creaturis honorem **Dei**, uidelicet omnipotentiam, inuocationem etc. Sicut gentes fingebant esse multos **Deos**, & nunc sancti inuocantur.
- III **Tertius** est **Iudeorum**, **Mahometistarum** & omnium hereticorum, qui non apprehendunt **Deum** iuxta uerbum **Dei** propositum, sed fingunt sibi suos **Deos**, contra uerbum **Dei**. Item, confidunt certis ordinationibus contra ordinationem & mandatum **Dei**.
- IIII **Quartus** est **Magicorum**, qui faciunt pacta cum **Diabolo**, credunt **Diabolo** contra mandatum **Dei**. Item, confidunt certis ordinationibus contra ordinationem & mandatum **Dei**.
- V **Quintus** est eorum qui alligant **Deum** ad certas statuas humana autoritate positas, aut etiam uim ipsis statuis tribuunt. Nam **Esaias** docet credendum esse, quòd in omni loco pariter exaudiat **Deus**.

Deus,

Deus, agentes pœnitentiam. **I**tem, impietas est al-
ligare Deũ humana autoritate ad certas statuas,
aut certa opera, humana autoritate excogitata.

Sextus est **H**ypocritarum, qui quamuis non **VI**
sunt palam & deo, tamen uiuunt in carnali securi-
tate & contemnunt iudicium **D**eï, nec habent ue-
rum timorem **D**eï. **I**tem, magis diligunt opes aut
uoluptates, aut gloriam, quàm **D**eum. **I**tem, non
agnoscunt, quòd **D**eo debeat gratitudo et obe-
dientia, quia sit creator, & quòd fruimur eius be-
neficijs.

Septimus est desperatio & odium **D**eï, quem **VII**
admodum **S**aul desperat, & cum uidit se abie-
ctum, irascitur **D**eo, & odit **D**eum.

Octauus est impia fiducia propria iustitiæ **VIII**
coram **D**eo, ut **P**harisei illius **L**uce 18. **N**am hy-
pocrite dupliciter peccant. **N**on intelligunt iu-
dicium **D**eï, aduersus peccatum. **I**taque non uerè
timent **D**eum. **R**ursus etiam transferunt gloriam
quam debebant **C**hristo, in propria opera, &
propriam dignitatem.

Nonus, dubitatio perpetua in animis, an ex- **IX**
audiamur, an **D**eus respiciat nos, an **D**eus uelit
nobis ignoscere. **H**uic dubitationi repugnant san-
cti, & fide se erigunt. **S**ed in impijs manet dubi-
tatio et diffidentia, quæ et ipsa gignit contẽptum

&

Et odium Dei, quia imaginatur Deum aut ociosum esse, aut iniquum, crudelem, qui tot modis affligat hanc naturam infirmam, nec uelit eam liberare.

X Decimus est impatientia. Nam Deus subiecit humanam naturam afflictionibus. Quare impatientia est obedientia erga uoluntatem Dei. Contra impatientia est repugnare uoluntati Dei, et irasci Deo, et crudelitatem aut iniustitiam Deo tribuere. Ac diligenter meminerimus impatientiam esse peccatum, contra primum preceptum, iuxta illud, Irascimini et nolite peccare. Nam haec admonitio in magnis doloribus prodest, ut discamus dolori et iracundiae repugnare. Et si autem erumpunt etiam sanctis interdum hi affectus, tamen hi repugnant eis, et subiiciunt se uoluntati Dei.

XI Vndecimus, negligere et contemnere uerbum Dei, deficere à uera doctrina, seu metu, ut Petrus deficiebat, seu propter scandala et hominum gratiam, seu quascunque alias causas.

XII Duodecimus, fiducia propriae potentiae et sapientiae, ut Sennaberib confidebat sua potentia se euersurum esse regnum Iudaicum, nec curabat auxilium Dei, nec petebat. Denique generatim peccata sunt contra primum mandatum omnis

mnis

in contemptus Dei, uidelicet deficere à Deo & contra mandata Dei facere, atque ita præferre creaturas Deo. Quare in omni peccato simul inest uiolatio primi præcepti. Nam omnis inobedientia est contemptus Dei, seu deficere à Deo.

In regione colligantur bona opera primi præcepti. Credere omnes articulos fidei, nec assentiri Epicureis, Idolatris, Iudæis, Mahometistis, Hæreticis, non tribuere sanctis honorem Dei, non inuocare sanctos, non alligare Deum ad certas statuas. Non facere pacta cum diabolo, non confidere obseruationibus contra ordinationem diuinam. Habere uerum timorem Dei, & ueram fiduciam erga Deum, propter Dominum nostrum Iesum Christum. Diligere Deum, hoc est, agnoscere, quòd Deo debeatur gratitudo & obedientia, quia sit Creator, quia fruamur beneficijs eius, quia per filiũ suum nos redemerit etc. Ac propterea non esse faciendum contra mandatum Dei, propter uoluptates, opes, gloriam, aut ullam creaturam. Non habere fiduciam propriæ iustitiæ, sed petere misericordiam & certo credere, quòd per misericordiam propter Christũ pater sit nobis propicius. Repugnare impatientiæ, & agnoscere quòd obedientia in cruce sit præstanda Deo. Non confidere potentia aut sapientia,

pietia,

piencia, sed auxilium Dei in omnibus negotijs petere. Non deficere à uerbo Dei, propter metum aut scandala, aut alias ullas causas. Hæc sunt opera primi præcepti. Et in omnibus bonis operibus debet addi hic finis, ut fiant propter Deum, hoc est, quia cupiamus Deo grati esse & obedire. Ita omnia bona opera aliorum præceptorum fiunt opera primi præcepti. Et uirtutes propriè pertinentes ad primum præceptum, sunt fides, timor, spes, dilectio, gratitudo erga Deum, id est, tota obedientia erga Deum. Et hæc opera atque uirtutes, sunt cultus Dei interiores, qui sunt uerè spirituales cultus.

Quæ est pœna uiolati primi præcepti?

Toti decalogo additæ sunt promissiones & comminationes, etsi non repetuntur nominatim in singulis præceptis.

Primum igitur sciendum est, æterna morte puniri uiolationem decalogi, sicut Christus inquit Matt. 5. Nisi iustitia uestra abundauerit etc. **I**tem, Si uis in uitam ingredi, serua mandata.

Secundo accedunt & pœnæ temporales. Estq; primo præcepto peculiaris comminatio addita, puniens in tertiam et quartam generationem zc.

Quod

Quod enim dicit uagari poenas per multos, intelligatur de temporalibus. Itaque magnitudo poenarum commonefaciat nos, ut fugiamus idolatriam & impios cultus, et conemur obedire huic precepto. Et extant exempla, ubi Deus propter **Pœnæ.** peccata maiorū deleuit & ipsos & posteros. Ut Saul cum tota posteritate deletus est. Propter idolatriam Salomonis regnum Israël distractum est, & secuta perpetua discordia duorum regnorum, et impij cultus in Israël instituti sunt. Ita unum peccatum peperit & infinitas calamitates & infinita peccata. Hæc exempla recitantur, ut magnitudinem iræ Dei aduersus peccata consideremus, & Deum timeamus. Horrendum est enim poenas uagari per multos, propter unius peccatum. Ita unus fit reus exitij multorum.

Sed obijciat aliquis, **Filius non portabit iniquitatem patris**, hæc comminatio minatur filijs propter maiorum delicta, ergo est iniusta? Respondco ad maiorem, Maior debet intelligi de iudicio magistratus. Is tantum autorem delicti debet punire, non alios. Sed hac regula non tenetur Deus. Et sicut humanus captus nō uidet quantum mali sit in contemptu Dei, imò hoc peccatū ducit esse honestissimum, Ita Deus sancit poenam supra humanū captum, et ipsius decretū eò est iustum,

stum,

stum, quia ipse decreuit. Deinde & hoc addendum est, pœna æterna nō infligitur nisi propter proprium peccatum. Sed pœnæ temporales uagantur per plures. Sic Ezechiel docet de Euangelio, quod tradit exceptionem huius sententiæ legis. Ezechiel enim accommodat sententiam illam ad iudicium spirituale, filius non portabit iniquitatem patris, uidelicet si intelligatur de æternis pœnis. Hæc enim est propria Euangelij doctrina, quod Deus remittat peccata agentibus pœnitentiam. Item quod nemo æterna pœna puniatur nisi propter proprium peccatum. Item quod etiam temporales pœnas mitiget Deus propter pœnitentiam. Itaque has duas interpretationes hîc obseruemus, uidelicet alteram de pœnis temporalibus, alteram de exceptione Euangelica, uidelicet comminatio est uera, & manet in mundo, sed excepti sunt illi, quos eximit Euangelium, scilicet qui agunt pœnitentiam. Impijs uero hæc comminatio non est abolita, lex Dei est æterna. Quare & hæc sententia aduersus impios manet & durat omnibus temporibus. Ideo punit Deus mundum, erroribus, bellis, dissipationibus rerum publicarum & alijs ingentibus calamitatibus, præcipuè propter peccata contra primam tabulam.

Que

Quæ est promissio ad
dita primo præcepto?

Promissio est in his uerbis, faciens misericordiam in millia diligentibus me. **U**t enim idolatris minatur pœnas, ita e contra pro ueris cultibus promittit ingentia beneficia, sicut pacem, uictorias, defensionem, fertilitatem, scœlicitatem in consilijs et rebus gerendis. Sed de promissionibus legalibus hæc quatuor moneri oportet. **P**rimum quomodo contingant præmia, cum promissiones sint conditionales, & legi non satis fiat. **S**ecundum addi debet doctrina Euangelij de cruce & spiritualibus præmijs. **T**ertium, quo ordine petenda sint præmia corporalia. **Q**uartum, quòd expectatione præmiorum sit exercenda fides.

DE PRIMO.

Promissiones legis sunt conditionales, dantur enim præmia pro nostra obedientia. **Q**uanquam autem re ipsa nemo legi satisfacit, tamen quia **D**eus approbat inchoatam obedientiam propter **C**hristum, ideo etiam præmia dat pro illa obedientia, sicut clarè inquit **C**hristus, **M**erces uestra copiosa est in cœlis.

DE SECUNDO.

B

Euange

Euangelium interpretatur legem, docet enim de cruce, uidelicet in hac uita pios affligi & ta-
Premia. men post hanc uitam habituros esse premia. **P**re-
 terea in hac uita docet contingere pijs premia
 spiritualia, & quaedam corporalia, quia **D**eus uult
 etiam in hac uita conseruare ecclesiam.

Ex lege hoc argumentum sumitur, **I**ustum est
 ut pijs dentur premia, impijs poena, pijs sunt sub-
 iccti cruci, ergo iniuste affliguntur. **H**ic respon-
 dendum est ad maiorem, maior est sententia le-
 gis quam postea **E**uangelium interpretatur, quod
 docet ordinationem **D**eī esse, ut differantur prae-
 cipua premia & praecipuae poena. **P**raeterea do-
 cet ideo pios in hac uita subiectos esse cruci, quia
 adhuc habent reliquias peccati, quas oportet
 per mortem aboleri, tametsi sunt imputatione iu-
 sti. **Q**uanquam igitur sancti in hac uita subiecti
 sunt cruci, tamen afficientur premijs post hanc ui-
 tam, praeterea multa etiam redduntur in hac ui-
 ta. **E**t quanquam lex non satis clare concionatur
 de spiritualibus premijs, tamen ex **E**uangelio di-
 scamus proposita esse pro bonis operibus prae-
 mia spiritualia, quae etiam in hac uita contingunt,
 uidelicet incrementa plurimarum uirtutum & do-
 norum, sicut **A**ugustinus inquit, **D**ilectio meretur
 augeri dilectionem. **E**t docet idem parabola de
 nego-

negotiantibus in **E**uangelio. **P**romittit **C**hristus
 & corporalia præmia, cum inquit, **P**rimum quæ
 rite regnum **D**ei, & cætera adijciuntur uobis. **I**-
 tem, accipietis centuplum, sed cum persecutione.
Et **P**aulus, **P**ietas habet promissionem præsentis
 uitæ & futuræ. **Q**uia enim **D**eus in hac uita et-
 iam uult conseruare ecclesiam, addit etiam cor-
 poralia præmia. **H**uc pertinet historia **D**auidis,
Ezechie & similium **R**egum, qui gloriosis ui-
 ctorijs ornati sunt aduersus idolatras, sicut pro-
 mittit **D**eus, **G**lorificantes me glorificabo.

DE TERTIO.

Deus iussit peti & expectari etiam corpora-
 lia præmia. **S**ed modum quo daturus est **D**eus,
 nos præscribere illi non debemus. **I**tæ gradus ser-
 uandi sunt, ut gloriam **D**ei pluris faciamus quàm
 nostram utilitatem. **Q**uare non debemus à **D**eo
 deficere etiamsi differt, aut non uidetur dare
 præmia. **N**on enim in totum remouenda est men-
 tio præmiorum, sed gradus seruandi sunt, quia con-
 stat mandatum **D**ei esse, ut præmia ab ipso petam-
 us.

DE QUARTO.

Etiam corporalia præmia ideo proponuntur,
 ut eorum expectatione fides exerceatur. **Q**uare
 rectè discamus uti his promissionibus. **N**am hæc
 expectatio præmiorum corporaliū fit cultus **D**ei,

cum fide & suo loco petuntur & expectantur, sicut **Psalm.** ait, **Inuoca me in die tribulationis, et eripiam te, & glorificabis me.** **Vt** autem intelligi possit, quomodo exerceatur fides, primum humane mentis cæcitas, consideranda est. **Adeo enim** non cernit mens humana præsentiam **Dei**, ut somniet casu euenire bona & mala, nec sentiat **Deum** pœnas infligere, aut bona dare. **Hac caligine & his tenebris** oppressæ sunt humane mentes. **Ideo Deus**, ut hunc errorem euellat ex animis nostris, proponit promissiones & comminationes. **Et sepe inquit se dare bona**, ut agnoscamus ipsius beneficia esse. **Cum audis hanc promissionem**, **Date & dabitur uobis**, interroga tuum animum, an uerè expectet bona à **Deo**. **Obstre-**pit enim humana infirmitas, & clamat se nescire an consilio **Dei** certa bona nobis contingant, sed casu potius sine delectu obijci uidentur bona & mala, pijs & impijs. **Primum igitur fides est & cultus Dei & opus primi præcepti**, statuere quòd bona & mala contingant consilio **Dei**, quòd **Deus** puniat, quòd iuuet. **Hic primus fidei gradus est**, quem in his promissionibus exercere debemus. **Deinde accedant & alij gradus.** **Et si enim dictum est, Date & dabitur uobis**, tamen mens tua reclamatione, & disputat **Deum non tantè facere**

facere hoc tuum opus, ut propterea aliquid det, præsertim cum alioqui etiam indignus sis et peccator. Et hæc sunt causæ cur tales promissiones minus moueant plurimos homines, quia alij cogitant simpliciter casu euenire bona et mala, alij cogitant Deum non tanti facere nostra opera, ut reddat præmia, ita duplex est impietas. Contra igitur crudiendus est animus, cum audit hanc promissionem, **D**ate & dabitur uobis, primum, ut uerè statuat, bona nobis à Deo dari, & non contingere casu. Secundus gradus fidei est propriè **E**uangelicus. Statuendum est enim, quòd hæc nostra obedientia non placeat, propter propriam dignitatem, sed placeat in his qui fide reconciliati sunt propter **C**hristum. Quare **D**eus certo promissionem suam seruaturus est. Hæc fides quæ sentit diuinitus dari bona, item quæ sentit Deo placere nostrum opus propter **C**hristum, inuitat certe ut demus libentius, & expectat uicissim à Deo bona, Ita opus nostrum fit quoddam sacramentum, quod admonet nos diuinæ promissionis. Quare & tales promissiones diligenter inculcandæ sunt animis, & ipsorum operum utilitas intelligenda est, & in ipsis operibus fides se exuscitat ac lucet. Quare & si petuntur corporalia bona, tamen quia fide **D**eus a-

B 3 gnoscitur

gnoscutur & hæc suo loco petuntur, talia opera sunt spirituales cultus Dei, sicut docet sententia psalmi supra citata.

Quidam indocti cum non docent petere corporalia, tollunt magnam partem cultuum Dei, scilicet inuocationem & exercicia fidei in communi uita. Imò sciendum est totam uitam corporalem & omnia negotia & pericula, debere esse occasiones inuocationis & exercendæ fidei. Et quanquam uita corporalis subiecta est afflictionibus, tamen ipsam quoque curat & gubernat Deus ut conseruet ecclesiam, idcoque plene sunt talium exemplorum historiae **Genesis** et **Regum**, que ob hæc ipsam causam nobis præpositæ sunt, ut intelligamus similia pericula gubernari à Deo, & similiter à nobis requiri inuocationem, iuxta illud, **Commenda Deo uiam tuam et ipse faciet.** Hæc in genere de comminationibus & promissionibus in toto decalogo scire prodest.

DE SECUNDO PRÆCEPTO.

Aptissimus ordo est præceptorum, **Primum** enim docet de interiore cultu mentis. **Secundum** de significatione externa, que fit inuocatione & docendo. **Nam** hi sunt primi cultus exteriores. **Est** autem propter breuitatem negatiue positum, & prohibet abusus diuini nominis.

minis. Ergo è regione querendum est, quos bonos usus præcipiat.

Quos bonos usus diuini nominis præcipit?

Sex, uidelicet inuocationem, gratiarum actionem, glorificationem, confessionem, doctrinam, fidem iurisiurandi. Inuocatio oritur ex fide, quia enim credimus quòd sit **D**eus, quòd exaudiat, quòd uelit saluare, ideo inuocandus est. **D**iscamus igitur hoc loco præceptum **D**eï esse, ut inuocemus & oremus ipsum. **E**t hunc cultum inter summos esse quem soli piij præstant.

Quomodo fit hoc præceptum?

Non potest fieri sine agnitione **C**hristi, quia in inuocatione obstrepat nobis indignitas nostra, & conscientia agnoscens peccata sua, non audet sperare & petere bona à **D**eo. **I**deo necesse est scire quòd propter **C**hristum pater sit propicius, & ignoscat nobis, quòd propter ipsum certo exaudiamur, et quòd ipse sit pontifex, qui interpellat pro nobis, et nostras preces offert patri. **H**æc fides in **C**hristum in oratione addenda est, ita et hinc uidemus legem non fieri sine **C**hristo.

Gratiarum actio est externa professio, quæ etiã oritur ex primo præcepto. **N**am supra præcipitur

B 4 **c**ipitur

cipitur ut mens agnoscat Deum esse creatorem, saluatorem, & autorem omnium bonorum, Ac propterea deberi ei gratitudinem & obedientiam. Hic igitur præcipitur externa prædicatio beneficiorum Dei, ut alios inuitemus, ut & ipsi sentiant Deum esse creatorem, saluatorem, autorem beneficiorum, & incipiant eum timere, & illi credere.

Glorigatio. Glorificatio est vitare blasphemias & scandala, & referre omnes actiones eò, ut exempla nostra præluceant alijs, inuitent eos ad pietatem, ornent gloriam Dei, reddant gratiorem & commendatiorem doctrinam, sicut præcipit Christus, Luceat lux uestra coram hominibus.

PECCATA CONTRA
secundum præceptum.

- I Omittere inuocationem Dei, & gratiarum actionem.
- II Inuocare idola & sanctos.
- III Falsam doctrinam spargere aut defendere, et ueram deprauare, calumniari, obscurare.
- IIII Impios cultus institucere aut retinere.
- V Non confiteri ueram doctrinam cum interrogamur.
- VI Non docere Euangeliũ ubi postulat uocatio.
- VII Non consulere ambigenti Ecclesiæ, nec diiudicare

dicare ambiguas controuersias, si postulet uocatio. Nam hoc est præcipuum **E**piscoporum officium, curare ut dijudicentur ambiguae controuersie. Nam dubitatio est horribilis carnificina conscientiarum, & parit desperationem & impietatem.

Pugnant cum hoc præcepto & blasphemie, **VIII** hoc est, maledicta aduersus **D**eum, quæ sunt uae **Blasphemie**, ut sermones **E**picurei, quibus impij & secumia. **R**i superbe derident **D**eum, & iudicant **E**uangelium esse fabulosum. **I**tem maledicta hypocritarum aduersus uerum **D**eum, et ueros cultus **D**ei, ut impie uoces **P**haraonis & **R**absacis, & **P**harseorum aduersus **C**hristum & **A**postolos. **I**tem maledicta desperantium. **P**enique omnes sermones quibus concutitur fides in infirmis, & deformatur gloria **D**ei, sicut hoc tempore homines callidi sepe alienant animos hominum ab **E**uangelio calumnijs artificiose excogitatis.

Violant secundum præceptum & periuria, **IX** **p**rimum, quia utuntur nomine **D**ei, cum peccet, **Periuria**. **p**rætextu nominis diuini conantur tegere peccata. **S**ecundo, cum **D**eus ibi tanquam testis inuocetur, periurus lædit gloriam **D**ei, quia quantum in ipso est, **D**eum facit falsum testem. **T**ertio **p**er iurus clarè profitetur se contemnere iudicium **D**ei,

B S **D**ei,

Dei, quia iurans imprecatur sibi iram Dei, si fallat. Cum igitur sefellit sciens ac uolens, palam contempsit iudicium Dei. Hunc manifestum contemptum & Deus punit & debent leges magistratum punire. Cum igitur tam multa peccata sint in periurio, consuetudo sepe iurandi sine magna causa & graui deliberatione ualde periculosa est.

X Violant hoc præceptum et execrationes, quia
Execra- in his inuocatur Deus contra suum mandatum,
tiones. ut noceat alijs. Hic abusus quàm sit flagitiosus, clarius perspici potest, si cõsideretur quàm multa peccata sint in execratione. **Primum** est irreuerentia. Nam nuncupare Deum, est inuocare Deum. Isti autem Deus serio & magna reuerentia inuocandus. Ita & nomen appellandum est serio & reuerenter. Plerumque effundit execrationes uanitas quædam aut iracundia sine reuerentia. **Secundo** Deus non est inuocandus, ut noceat illis, quos præcepit à nobis amari. Iam in illis uulgaribus execrationibus inuocatur Deus contra mandatum suum, ut noceat illis quibus debemus bona precari. **Prophetae** interdum execrantur ac maledicunt, sed tantum blasphemis & obstinatis, qui non desinunt persequi ueram doctrinam & ueros cultus. In re tanta fit serio
 imprecatur

Imprecatio seu execratio. Et magnitudo huius exempli admoncat nos, ne transferamus execrationes ad uulgaria negotia, quia in usu temerario recidunt in caput eius, qui abutitur nomine Dei. Violant secundum præceptum & mores mali omnium quorū exempla nocent alijs. Item deformant Euangelium.

AN LICEAT IURARE
re Christianis.

Respondeo, concessum est Christianis ius iurandum. Id primum exempla ostendunt, quia Paulus aliquoties iurat, ut 2. Corin. 1. Ego testem Deum inuoco aduersus animam meam etc. Et Hebr. 6. Omnis controuersie finis est iusiurandum. Et lex inquit, In nomine Dei tui iurabis. Cum igitur lex docet iurare, & extent exempla, constat quòd liceat dare iusiurandum. Sed hìc obijcitur dictum Christi Matt. 5. Ego autem dico uobis non iurare omnino etc. Respondeo simplicissime, Necessè est δ̄ π̄ τ̄ ο̄ π̄ in Mattheo non ita acerbè intelligi, ut tollat & dissipet iudicia & respub. quia Euangelium manifestè approbat in alijs locis politias & iudicia. Quare tota illa concio Christi loquitur de priuata cuiusque mundicie, non loquitur de politijs & negotijs uocationum. Improbat igitur iuramenta

menta que sine uocatione dantur, & sine manda-
 to magistratus. Interim non prohibet iuramen-
 to uti quod defert magistratus, aut quo uti cogit
 uocatio, ut **Paulus** iurabat propter uocationem.
Imò ex alijs scriptura locis & exemplis disca-
 mus iuramentum ἐπαυτορ, aut quod fit cogen-
 te uocatione, licitum esse. **Euangelium** enim non
 abolet politias et iudicia. **Est** autem iuramentum
 uinculum iudiciorum & politiarū. **Sicut** ad **He-**
bræos clarè dicitur. **Omnis** controuersie finis
 est iusiurandum. **Ergo** **Euangelium** etiam talia
iuramēta, iuramenta concedit. **Quare** iuramenta delata à
 iudice, uel facta propter uocationem, sunt con-
 cessa, & sunt cultus **Dei**, iuxta illa uerba legis, **In**
 nomine **Dei** tui iurabis. **Econtra,** sine causa iura-
 re est abusus nominis **Dei**, quia nomen **Dei** inuo-
 catur siue reuerentia. **Hunc** abusum **Christus**
 uult tollere, ideo addit, quod amplius est, à malo
 est, id est, ab irreuerentia, uidelicet cum iuratur
 sine causa, sine uocatione, sine mandato. **Alij** re-
 spondent, **Christum** non prohibere simpliciter
 iuramenta, sed iuramenta facta non per nomen
Dei, quia honos **Dei** non est transferendus ad
 creaturas. **Nam** in iuramento tribuitur **Deo**
 quòd sit iudex & inspector cordium. **Tribuitur**
 etiam potentia puniendi. **Hæc** non sunt tribuen-
 da creaturis.

Que

Quæ est comminatio ad-
dita huic præcepto ?

Expressa comminatio est, scilicet, qui uane
usurpauerit nomen **D**eï, hunc non habebit
Deus in fontem. Propter hoc dictum, **D**eus
conseruat in hoc mundo pœnam periurij. Estq;
hec uox testimonium, quòd **D**eus periuros pu-
niat multis magnis calamitatibus, etiam cum ma-
gistratus non punient eos. Ideo omnes historie
plene sunt exemplorum, quæ testantur tristes
exitus fuisse illorum qui iusiurandum aut fœde-
ra uiolauerunt. Et sunt infinitæ sententiæ scri-
ptorum de pœna periurij, ut apud **T**ibullum,

Ah miser & si quis primo periuria celat,
Sera tamen tacitis pœna uenit pedibus.

Huiusmodi sententiæ sunt acceptæ à patribus
& comprobatae experientia. Denique sunt uox
decalogi. Cum igitur huic secundo præcepto an-
nexa sit comminatio, sciamus semper in iura-
mento contineri duas res. Altera est quòd **D**eus
citatur testis. Altera est, quòd iurans impreca-
tur sibi pœnam. Ideoq; inuocat **D**eum, ut puniat
fallentem. Hæc enim est sententia cuiuslibet iu-
risiurandi, Inuoco **D**eum ac peto, ut si fallo, ue-
rè me puniat, & hac ipsa forma olim concipie-
bantur

bantur ἐπαγαί in fœderibus. **E**st igitur duplex peccatum in periurio, scilicet, quòd **D**eī gloria leditur, cum citatur tanquam falsus testis, & quòd periurus contemnit **D**eum, nec putat fore ultorem. **H**anc horrendam impietatem sciamus non fore impunitam, & iuraturi toto pectore metuamus illam imprecationem, et sciamus haud dubie ratam fore, propter hoc testimonium secundi præcepti. **Q**uare magna religione seruentur iuramenta. **P**ræterea sciendum est **D**eum hinc minari pœnas, non solum periuris, sed etiam blasphemis, sicut exempla testantur publicas blasphemias, ut **R**absacis & similium manifestis pœnis statim punitas esse. **S**ic & **C**herintum balneæ oppresserunt, cum ibi contumeliosos sermones diceret in **C**hristum. **V**t autem comminatio proposita est blasphemis & periuris, ita e contra intelligatur promissio proposita ijs qui ornant gloriam **D**eī, sicut in libro **R**egum dicitur, **G**lorificantes me glorificabo. **Q**uare **D**eus haud dubie iuuat pios, qui blasphemias prohibent, qui pios cultus defendunt, & tollunt impios cultus. **I**tem qui periuria puniunt, **I**tem qui reuerenter seruant iusiurandum. **Q**uare & **H**esiodus dixit, ἀνδρὸς δὲ εὐόρκου γυνεὴ μετόπισεν ἀμείνωρ.
Debent

Debent ne Magistratus punire periuria?

Pertinet ad officium magistratum punire periuria, Et ratio in promptu est. Magistratus debet tueri omnia uincula societatis & iudiciorum, Iuramentum est precipuum uinculum politici status, Ergo eius autoritas maxime defendi debet per magistratus. Quare omnium gentium leges constituerunt supplicia in periuros. Et lex XII. Tabularum laude dignissima est, quae falsum testem de saxo Tarpeio deijci iubebat. Porro haec ratio de magistratu sumitur tantum à corporali necessitate, ideo alia ratio quae sumitur à gloria Dei, addenda est. Nam Magistratus non tantum est defensor corporis, sed etiam gloriae Dei, quod ad externam disciplinam attinet. Tenendum est igitur hoc Argumentum, Magistratus est custos totius legis, quod ad externam disciplinam attinet, sicut Paulus inquit, Lex est posita iniustis, prophanis etc. Ergo debet punire delicta externa aduersus omnia praecpta. Puniat igitur & periuria & alias contumelias externas nominis diuini, uidelicet, Epicureos sermones, atroces execrationes, & tollat idolatrias & cultus quos intelligit esse impios.

Item

Item puniat hereticos serentes falsa & impia dogmata, postquā res à pijs & doctis ritè iudicata est. Hæ pœnæ omnes sunt officia huius præcepti & habent exemplum in lege, **Leuit. 24.** Qui blasphemauerit nomen domini morte moriatur.

An illicita iuramenta sint seruanda?

ILLICITA iuramenta intelligi debent, in quibus promittitur aliquid quod est peccatum, aut sine peccato præstari non potest. **V**t si quis promitteret sciens se facturum iniustam cædem. Talia iuramenta non sunt seruanda. **P**rimū autem peccat iurans de re illicita, quia **D**eus non uult autoritate sui nominis fieri quod prohibuit. **D**einde maius peccatum est præstare talia iuramenta, sicut **H**erodes simulauit se coactum iurando interficere **I**oannem. **H**inc facile est iudicium de uotis **M**onachorum. **I**rrita sunt uota, in quibus hærent impiæ opiniones, quæ ledunt gloriam **C**hristi, et transferunt beneficium **C**hristi in opera ab hominibus excogitata, uidelicet, cum fingunt **M**onasticas **C**eremonias esse cultus **D**ei, qui mereantur remissionem peccatorū etc.

**Vota Mo-
nastica.**

DE TERTIO PRÆCEPTO.

Quid præcipit tertium præceptum?

Obser-

Observationem sabbati, hoc est, conseruationem ceremoniarum, quæ sunt diuinitus traditæ. **S**abbatum enim institutum fuit causa docendi. **I**deo lex disertè inquit. **S**anctificabis diem sabbati, id est, in res sanctas collocabis, uidelicet ad celebrandas publicas ceremonias & audiendum uerbum **D**eï. **H**æc sunt uera opera sabbati. **I**am diligenter cõsidera ordinem præceptorum primæ tabulæ. **P**rimū præceptum concionatur de cultibus interioribus, de timore, fide et dilectione **D**eï. **S**ecundum de externa protestatione, scilicet inuocatione. **T**ertium de ceremonijs & usu ceremoniarum, scilicet quòd conseruandæ sint propter ministerium uerbi. **O**portet enim existere aliquas ceremonias, quæ sunt notæ & testimonium uerbi **D**eï. **N**on poterat magis concinnus ordo excogitari.

Est ne abrogatum præceptum de sabbato?

Respondeo, **G**enus quod in hoc præcepto continetur non est abrogatum, quæ quidem est principalis sententia huius præcepti, & continet causam finalem institutæ speciei, species uerò est abrogata, hoc est, semper **D**eus requirit conseruationem ceremoniarum, sicut

C

646

eas præcipit. Prodest autem aliquos esse certos
 dies destinatos ceremonijs & ministerio uerbi.
Hoc genus est immutabile, & est principalis sen-
 tentia huius præcepti. **Sed** species, uidelicet ut se-
 ptimus dies obseruetur, abrogata est, quia **Chri-**
stiani sunt liberi à ceremonijs **Mosaicis**. **Interim**
 tamen genus, quod in hoc præcepto requiritur,
 est morale. **Ac** propterea quod ad hoc genus at-
 tinet, **Christiani** tenentur hoc præcepto, **Quia**
Deus præcepit omnibus hominibus, ut suum of-
 ficiū singuli conferant ad conseruationem pub-
 lici ministerij. **Ita** quidem erudite dicunt, **Tertium**
 præceptum, quod ad genus attinet, est morale et
 perpetuum, sed quod ad speciem attinet, id est,
 septimi diei obseruationem, est ceremoniale. **Et**
 de hac ceremonia iudicandum est sicut de cæte-
 ris ceremonijs **Iudaicis**. **Ergo** peccant qui contu-
 maciter negligunt publicum ministerium & ce-
 remonias diuinitus institutas. **Primum** quia no-
 lunt uti beneficio **Dei**, quia **Deus** ibi nos erudiri
 & exerceri uult. **Deinde** quia suum officium nõ
 conferunt ad conseruationem publici ministerij.
Postremo quia exemplo suo alios abducunt à ce-
 remonijs & minuunt earum reuerentiam. **Hæc**
 peccata non sunt extenuanda, **Ideo** docendi sunt
 homines de obseruatione huius præcepti. **Sed** quo
 niam

niam **E**uangelium non alligat nos ad diem certū,
 pie conscientie erudiendæ sunt, ut sciant non es-
 se peccatum sine contemptu et extra casum scan-
 dali aliquando nō interesse publicis ceremonijs.
Iudei enim habuerunt præceptū diuinum de die
 & de opere. **N**os habemus præceptum diuinum
 de opere, sed non habemus præceptū de die cer-
 to. **C**ontemptus est autē, si quis nunquam aut ra-
 ro intersit, **N**am is aut contemptu doctrine aut
 aliquo doctrine odio abest. **S**candali casus uarij
 sunt, sed præcipuus est, si quis suo exemplo no-
 ceat alijs.

PECCATA **C**ONTRA
 hoc præceptum.

Contemnere ministerium **E**uangelij. **N**un- **I**
 quam aut raro audire **E**uangelium.

Non uti sacramentis. **I I**

Contumelia afficere sacramenta, eaq; uel o- **I I I**
 mnino ex ecclesia tollere, uel conferre ad impios
 abusus, ad quæstum aut ad impietatem, sicut **M**is-
 se ad quæstum turpem & impietatem collocatæ
 fuerunt.

Abolere ministerium uerbi, aut in docendo **I I I I**
 negligentem esse etc.

Instituere impias **C**eremonias, quæ obscurant **V**
 ueram doctrinam & officiunt uero ministerio.

C 2 **D**ies

- VI** Dies festos conferre in conuiuia & ludos, nō ad piam meditationem. Sicut enim publicas ceremonias, & Euangelium festo die publicè audire debemus, ita præstandum est ut sobrij & apri simus ad piam meditationem.
- VII** Abducere alios exemplo à publicis ceremonijs, & præbere occasionem ut leuius de eis sentiant.
- VIII** Operas, quæ impediunt ministerium uerbi et ceremoniarū, die festo contumaciter exercere.
- IX** Abolere ministerium uerbi, uel quia ministri indignè tractentur, uel quia eripiatur uictus ministris.
- X** Abolere studia utilia ad conseruationem ministerij.

**OPERA HVIVS
præcepti.**

- I** Ministerium uerbi Dei, & Sacramento uti, tanquam summa dona Dei magnificere, conferre studium ad ea intelligenda, ornanda & conseruanda. Inuitare exemplo alios, ut rectius & honorificentius de ministerio publico sentiant.
- II** Iuxta uocationem præstare diligentiam in docendo etc. & conseruare doctrinæ puritatem.
- III** Publicas conciones frequenter audire, piè uti sacramentis.

Retinere

Retinere ueros usus ceremoniarum, nec con- I III
taminare eas impijs opinionibus; aut conferre
ad quæstum.

Dies festos conferre ad publici ministerij ce- V
lebrationem, **I**tem in piam meditationem, & e-
xempla quæ inuitēt alios ad pietatem. Itaq; **C**hri-
stus non uiolauit sabbatum curandis ægrotis,
quia illa opera non impediabant ministerium. **C**-
mò erant testimonia quibus ornabatur & confir-
mabatur **E**uangelium. **F**uerunt itaque propria
& uera sabbati opera.

Fueri ministros **E**uangelij. **I**tem studia quæ VI
profunt ad conseruationem ministerij.

Hec sunt uera opera huius præcepti, quorum
magnitudinem pios intelligere conuenit.

Violarunt ne **M**achabæi sabbatum pugnando;

Cum **C**hristus inquit, **M**agis uolo miseri-
cordiam quàm sacrificium, docet officia
dilectionis superiora esse ceremonijs. **E**r-
go in casu ubi non simul poterant seruari ocium
sabbati, & necessaria defensio populi, magistra-
tus recte fecit quòd pugnauit, præsertim cum de-
fenderet non solum corpora ciuium, sed ipsum
ministerium. **E**st autem defensio ministerij opus

C 3

Sabbati.

sabbati. Pröinde necessaria officia dilectionis anteferenda sunt ceremonie, sed ita ne ceremonia penitus aboleatur, Et officium illud dispensationem non abrogationem legis habeat, & ceremonia alio tempore conseruetur. Ita homines occupati rebus administrandis necessaria officia dilectionis anteferant ceremonijs. Magistratus cum propter ceremonias in aliquo necessario casu negligit officium, peccat. Et tamen ipse quoque alio tempore ceremoniam conseruet. Hec dijudicatio iam facilior est nobis, postquam ex Evangelio scimus aliquam concedi libertatem de die. Excusat Christus discipulos cum uellerent spicas, quia faciebant opus dilectionis, & tamen tale, quo non impediatur ministerium uerbi. Talia officia quæ non sunt mali exempli diebus festis, non sunt reprehendenda, modo ut ministerio publico suum honorem tribuamus.

ALIA QVAESTIO.

Quid sentiendum est de ordinationibus ecclesiasticis?

Regula tenenda est, quæ extat apud Esaiam, & à Christo repetita est.

Nullum opus esse cultum DEI, quod Deus non præcipit suo uerbo. Nam ne erremus
de uo-

de uoluntate Dei, & de ueris cultibus, Deus tantum illos cultus approbat, quos ipse suo uerbo instituit. Sicut Christus inquit, *E frustra colunt mandatis hominum.* Ac statim horrenda caligo offunditur hominum animis, cum obrepit opinio, ex consilijs humanis posse iudicari de uoluntate Dei, & institui cultus. Hoc initium fuit in mundo idolorum. Hic error depellit mentes à uera consolatione, quia abducit eas à uerbo Dei, & à uera doctrina fidei. Intelligunt autem impij cultum Dei, opus quod meretur condonationem peccatorum, & alia præmia diuinitus. Sed uera definitio est, cultum Dei esse opus Deo placens, cuius finis est proximus, ut Deus per id opus honore adficiatur.

Teneatur ergo regula, Ceremonias institutas ab hominibus non esse cultus Dei, nec mereri condonationem peccatorum, nec alia præmia. Porro ut constat fugienda esse idola, ita tales traditiones abijciendæ sunt, quæ proponuntur cum hac superstitione, quòd sint necessariae, aut quòd ritus illi sint cultus, aut placent DEVM, aut mereantur præmia, ut messis ubertatem, uictoriam, depulsionem morborum, aut similia. Constat enim ita creuisse idola, dum animi ignari doctrinæ de fide, confugientes ad ceremonias

C 4 *questi*

quæsiuerunt auxilium in uarijs periculis. **I**deo de-
 lius testatus se petere bonas tempestates, inuoca-
 uit Iouem tonantem. **A**lius testatus se petere ui-
 ctoriam, inuocauit **M**artem bellatorem, deinde
 positæ statuæ, additi certi ritus, per quos puta-
 bant **D**eum placari. **S**ic initio creuit idolomania,
 quam postea imitatus est orbis in inuocatione
 sanctorum & alijs superstitionis traditionibus,
Monastica, ieiunijs, missarum applicatione. **D**e
 his superstitionibus omnibus seruanda est regu-
 la, **F**ugite idolatriam. **C**æterum sunt aliqui utiles
 ritus, quorum finis est politicus, uidelicet, quia
 efficiunt ordinem seu $\epsilon\upsilon\tau\alpha\chi\acute{\iota}\alpha\varsigma$ in hac communi
 uita. **E**st enim intellectus ordinis homini pro-
 prius, & actiones humane in hac uarietate eta-
 tum & negotiorum, postulant discrimina que-
 dam temporum, locorum & exercitiorum, ut in
 scholis distinctæ sunt classes, sunt gradus lectio-
 num. **I**ta ut sciat populus quando conueniendum
 sit ad audiendas conciones & ad usum sacramen-
 torum, aliqui dies nominatim his rebus destinati
 sunt. **H**ic ordo potest sine superstitione seruari.
Et quia seruit ministerio **E**uangelij, non est uio-
 landus, & qui uiolant, ita ut uel propter odium
Euangelij absint à concionibus, uel alios abdu-
 cant suo exemplo, grauitè peccant. **N**ec iuuen-
 tuti

tuti concedenda est licentia negligendi publicas ceremonias. Nam consuetudo illa adfert prophanitatem Ethnicam. Ideo disciplinae causa sunt cogendi, ut intersint pub. ceremonijs, ut audiant conciones, ut his primis exercitijs adsuefiant ad reuerentiam ueræ religionis, & ad discendum Euangelium.

DE OBLATIONE.

Vulgares libelli recitant tria opera Sabbati, interesse ceremonijs publicis, precationem & oblationem. Cum enim conueniebat ecclesia, singuli offerebant aliquod munus. Ex hac collatione primum aliqua pars ministris dabatur. Reliqua distribuebatur pauperibus. Hunc morem fuisse & historie & ueteres Canones & multa uestigia testantur. Unde enim & appellationes quædam factæ uidentur, ut Missa, quod Hebræis significat tributum seu collationem. Et ἀγάπη significabat eleemosynas, & ἀγάπη. hoc nomine interdum pro ipsa Synaxi abusi sunt, quia ibi eleemosynæ distribuebantur. Manauit autem exemplum à populo Israël, Nam sacrificaturi afferebant uictimam, & partem dabant sacerdotibus. Ideoque scriptum est, Non apparebis uacuis coram me. Rectè igitur numeretur oblatio inter opera sabbati, sed collationis finis

C S imme-

Consuetu
do offe=
rendi.

immediatus et proprius sit primum ut ministros
iuuemus, deinde ut pauperibus opitulemur. Talis
oblatio hoc fine facta placet Deo. Hic autē com=
plecti debemus omnia officia erga ministros. Exi=
gua quaedam significatio est reuerentię erga mi=
nisterium uulgaris consuetudo offerendi, sed ta=
men hęc quoque laudanda est ob eam causam,
quia exemplum admonet, quod ministris debea=
mus gratiam & mercedem. Sciamus autem debe=
ri eis omni tempore alia maiora officia. Ceterū
superstitiosa opinio in oblationibus improban=
da est, qualis fuit Ethnicorum & multorum no=
stris temporibus, qua ingentia donaria attule=
runt in templa, non hoc fine, ut ministros iuu=
rent aut pauperes, sed quia sentiebant Deo pla=
cere hoc ipsum opus, tanquam cultum & hono=
rem peculiarem, & mereri se gratiam hoc ope=
re, sicut hac impia opinione etiam Iudęi cumula=
bant sacrificia. Quare reprehendit Psalm. 49.
has superstitiosas oblationes.

DE ALLEGORIA

sabbati.

Propria & simplex sententia precepti est,
quam recitauimus de conseruando ministe=
rio & ceremonijs. Sed alia quaedam allego=
ria sabbati traditur. Quia enim Mosaici ritus
abroga

abrogati sunt, quidam quærent significationem,
 & aiunt **S**abbatum esse uocationem, cum uideli-
 cet patimur **D**eum agentem in nobis, ideo sabba-
 tum intelligunt de patientia. **N**on improbo hanc
 allegoriam, sed longius accersita est, & non de-
 bet obscurare alteram sententiam de conserua-
 tione ministerij, quæ quidem longè præstantius
 opus est quàm patientia. **D**einde lex non tan-
 tum iubet quiescere, sed iubet uacuum diem san-
 ctificare, hoc est, præcipit opera certa necessa-
 ria ad illustrandam & propagandam gloriam
Dei. **C**eterum illud uerum est, quòd sabbatum
 significat allegoricè statum illum instauratæ na-
 turæ post resurrectionem, in quo non solum ces-
 sabunt labores corporis, sed etiam calamitates
 & peccata, non erimus occupati ciuilibus offi-
 cijs, corpora non edent aut bibent, erimus liberi
 à peccatis & à morte, talis quies erit illa noua ui-
 ta. **S**ed non tantum erit quies, sed accedet sancti-
 ficatio, quæ est præcipua pars sabbati, quia in il-
 la quiete fruemur noticia **D**EI, & glorificabi-
 mus **D**eum. **H**æc est allegoria uera sabbati, sicut
 docet **E**pistola ad **H**ebraeos. **E**t **E**saias inquit, **E**-
 rit sabbatum perpetuum. **Q**uia uerò sabbatum
 illud inchoatur per **E**uangelium, ideo etiã alle-
 goria sabbati transfertur ad tempus reuelati **E**u-
 angelij,

angelij,

angelij, in his enim inchoatum est sabbatum, in quibus inchoata est illa noua & aeterna uita. Nec inutilis est collatio, considerare quòd Sabbati opus adumbret uitam aeternam. Monet enim in uita aeterna non solum quietem futuram esse, sed talem quietem, in qua homines noticia Dei fruentur & Deum glorificabunt. Sed ut Allegoria ad futuram uitam pertinet, ita meminerimus in hac uita, opus esse hoc externo sabbato, uidelicet, ministerio uerbi Dei & ceremoniarum. Id nunc intelligendum est & præstandum omni cura, ut obediamus, & illa summa beneficia Dei, scilicet ministerium uerbi & ceremonias, intelligamus, ueneremur & conseruemus.

DE QUARTO PRAECEPTO.

Quid præcipit quartum præceptum?

Præcipit, ut propter Deum obediamus parentibus, magistratibus, doctoribus & ceteris quibus parentes suam uicem commiserunt. Primum autem ordinem considera. Prior tabula tradidit opera quibus cum Deo proprie agimus, & que sunt instituta ad spargendam & propagandam noticiam Dei. Secunda tabula continet officia, que seruiunt proximo & huic societati

eicitati hominum necessaria sunt, in qua oportet
existere gubernatores. Ideo primum sancitur
lex de obedientia. Oportet & uitam, coniugia,
res defendi, esse contractus & iudicia. Ideo ad-
duntur cætera præcepta, Non occides, Non moe-
chaberis etc.

Sunt ne opera secundæ tabulæ cultus Dei?

DVPLEX obedientia est omnium sequen-
tium legum, impia & pia. Impia est, cum
homines sine timore Dei, sine agnitione
Christi et uera fide, præstant externa officia quæ
leges imperiorum honestæ flagitant, ut obtempe-
rant legibus ciuitatum suarum Plato, Aristote-
les, Marcellus, Cicero, aut similes. Hæc obedien-
tia, et si disciplinæ necessaria est, tamen nondum
est inchoatio præcepti diuini, nec est cultus Dei.

Alia est pia obedientia politica seu exterior
seu interior, cum uidelicet intelligunt pij, se diui-
na uoce subiectos esse parentibus & legitimis
magistratibus ac doctoribus. Itaque addunt timo-
rem Dei, obtemperant propter Deum, & agno-
scunt filium Dei saluatorem, et fide statuunt pro-
pter filium Dei placere inchoatam obedientiam.
Dictum est autem supra omnia præcepta ad pri-
mum

mum esse referenda. Sic fiunt opera politica cultus Dei, cum accedunt timor Dei, & agnitio filij Dei saluatoris nostri, & fides, cumque referuntur politica officia ad gloriam Dei, hoc est, ut Deo obediamus, & his officijs eius gloriam orne-
mus, ac noticiam propagemus aut conseruemus.

Hæc regula fiet illustrior propositis exem-
plis. Scipio & David gerunt res similes, uterque defendit suam rempublicam ingenti uirtute, & clarissimis uictorijs. Porro Scipio non habet hunc finem propositum, ut doctrina de Deo propagetur aut conseruetur, non refert suas uictorias ad illustrandã gloriam Dei. Sed David ideo suscipit certamina & labores, ut defensa patria conseruetur uera doctrina de Deo ac propage-
tur. Ita singulorum officia in tota uitæ societate intueantur Deum. Quia hanc ipsam ob causam ad societatem conditi sumus, ut alij alios de Deo & de rebus bonis doceant. Ideoque Deus tam uarijs uinculis & officijs homines inter se copula-
uit, ut illa ipsa officia sint exercitia confessionis, et mōstrent quid de Deo sentiamus. Huc pertinet dictum Christi, Luceat lux uestra coram homini-
bus, ut glorificetur pater cœlestis. Proponit finem ad quem referri omnes actiones debent, uidelicet, ut innotescat ac celebretur Deus. Et cū
inquit,

inquit, **L**uceat lux uestra, uult in ipsis factis conspici confessionem & sententiam nostram de Deo. **I**deo dimicat **M**achabæus, ut testetur se approbare doctrinam de Deo traditam populo Israel. **I**deo **P**aulus perfert ærumnas & supplicium, ut testetur se approbare **E**uangelium de filio Dei. **S**ic omnia nostra officia in societate ciuili sint directa ad confessionem. **O**stendant quid sentiant principes in imperando, senator in dando consilio, populus in obtemperando, singuli in contrahendo. **V**oluit **D**eus multiplices esse actiones uitæ, ut essent occasiones exercendi timoris Dei, fidei & confessionis. **H**æc est causa uera uarietatis actionum humanarum, quæ quidem fiunt cultus Dei, si sunt diuinitus præceptæ ac reguntur uerbo Dei, & accedunt timor Dei, & agnitio filij Dei ac fides, & referuntur ad gloriam Dei, ut dictum est. **M**onachi uituperant officia politica, eisq; detraxerunt honestissimum titulum ac ueram laudem, uidelicet cultus Dei. **E**t hoc præconium transtulerunt ad ceremonias aut monasticas superstitiones. **H**unc errorem sæpe reprehendunt **P**rophetæ, ut **O**seas, **M**isericordiam uolo, non sacrificium. **I**tem **E**sa. i. **I**udicate uiduæ etc. **S**ed contenti simus **C**hristi testimonio, qui honorificè ornat secundam tabulam, in-

quiens

quiens Matth. 22. **S**ecundum autem **S**IMILE
HVIC, Dilige proximum sicut teipsum. **C**on-
sideranda est enim **E**mphasis in uerbo simile.
Haud dubie taxabat opinionem **H**ypocritarum,
qui se efferebant propter **C**eremonias, & leuius
sentiebant de ciuilibus officijs, qualis arrogantia
nunc quoque in **M**onachis est, & cæteris qui ma-
gno precio **M**issas uendunt. **A**t **C**hristus mon-
strat ueros cultus, omnes fatebantur primum
præceptum concionari de cultibus **D**eï. **H**ic ad-
dit **C**hristus, simile esse præceptum de dilectione
proximi. **E**rgo **D**eus non minus uult coli officijs
secundæ tabulæ quàm primæ. **H**æc uox **C**hristi
excusitet nos, ut maiori studio hæc ciuilia officia
præstemus, quia inquit, hoc mandatum simile est
alteri, docet flagitari hæc officia, & placere
Deo, non minus quàm ea, quæ continet prima ta-
bula. **S**ed intueri **D**eum debent ac referri ad eius
gloriam ut dictum est.

Quæ sunt parentum, magi-
stratum, & alicorum gu-
bernatorum officia?

Mirum uideri potest cur nominatim ex-
presserit officium subditorum, cum ui-
deatur prius fuisse dicendum de officio
guber-

gubernatoris. **S**ed causa hæc est, quia officium gubernatoris expressum est in ipsis præceptis reliquis prioribus & sequentibus, parentes & magistratus uult esse custodes harum legum, & iuxta has leges regere eos quibus præsunt, curent eos doceri de Deo, & assuefieri ad ueram inuocationem Dei, & ceremonias diuinitus traditas, ali & coherceri ne polluantur cædibus, libidinibus, furtis, mendacijs, Hanc esse summam officij parentum & magistratum facile potest intelligi. Itaque cum lex ipsa esset uox gubernatoris, non fuit opus addere, quid sit faciendum magistratui. **A**c semper tenenda est hæc eruditissima definitio, quæ extat apud Aristotelem, Magistratus est custos legis, ita dicimus parentes esse custodes legis in œconomica disciplina, magistratus publici sunt custodes legis in publica ciuitatis gubernatione, quam tueri oportet supplicijs corporum. **E**t si autem decalogus breues habet sententias, tamen sciendum est ingentem molem negotiorum & operum comprehendere. Paulus etiam breuiter officia parentum complexus est, inquit, **E**ducate filios in doctrina, & castigatione Domini. **T**ria beneficia coniungit, ut aulant, ut erudiant, ut castigent, iuxta doctrinam celestem.

D

De cura

De cura alendi etiam præcipiunt humane leges, & puniunt crudelitatem parentum, qui uelut corui deserunt paruos natos, eosque non alunt. Sed quia homines nascuntur, ut noticia de Deo propagetur & celebretur, ideo non satis est natorum corpora fouere, sed etiam addenda est doctrina, præcipue tradita à Deo, sicut hic inquit Paulus. Et alibi ait scriptura, Narrate ea filiis uestris. Curent parentes tradi liberis præcipue doctrinam celestem de Deo, de lege Dei, de Euangelio ac beneficijs donatis generi humano propter filium Dei, Iesum Christum seruatorem nostrum, de uenturo iudicio, de uita æterna. Deinde etiam tradant aliquam artē uitæ utilem, literas, aut aliam.

Sicut in alio loco hortatur Paulus, ut pij discant artes honestas, ut possit eorum esse usus in gubernatione reipub. & alijs honestis negocijs huius cõmunis uitæ. Ad Titum ultimo, *μανθάνετε τω Θεῷ δὲ ὅτι οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων ὑποίσα*
ὄντες εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὡσπὶ ἀκαρποί. Discant nostri honestis officijs præesse ad necessarios usus, ne sint inutiles, id est, discant literas, religionis doctrinam, iura, medicinam, aut alias artes laude dignas, exerceant se in militia, ut seruire ecclesiæ & reipubl. possint. Non uult

uult **P**aulus **C**hristianos se abdere in specus, & esse inuilia terre onera, ut monachi olim suo ocio consulebāt et suae tranquillitati, sed uult nos suscipere labores & pericula ad communem societatem hominum iuuandam, quam **D**eus instituit. **I**n his occupationibus luceant fides, confessio, obedientia erga **D**eum, et uera beneuolentia erga ceteros homines. **Q**uomodo potuisset innotescere ac propagari caelestis doctrina, nisi prophetae, apostoli & cetera lumina ecclesiae, gessissent magistratus, adiuuissent ciues, deuinxissent sibi honestos homines pijs officijs? **I**deo iubet disci artes quarum usus uitae communi necessarius est. **E**x his satis intelligi potest, quarum artium doctrinam parentes liberis tradere debeant.

Pertinet eadem cura & ad magistratus. **I**ntuantur hi quoq; decalogum, curent proponi ciuibus ueram doctrinam de religione. **R**ecte constituent ecclesias & scholas. **P**uniant **E**picureos, idolorum cultores, defensores impiorum dogmatū, periuros, deditos magicis praestigijs. **P**acem, pudicitiam, facultates, defendant, iudicia execeant, ut caetera praecpta docēt. **N**on occides, nō mœchaberis, non furtum facies, nō dices falsum testimonium. **E**t finis sit pacis, non ut perfrui uoluptatib. homines possint, sed ut doceri ecclesiae,

Dei noticia in terris conseruari, disciplina retineri, & regi mores possint. Hi sunt fines propter quem pax expetenda est, non ut in ocio uoluptates queramus.

Quare & Paulus ad Timotheum de hoc fine concionatur, cum iubet precari pro Magistratibus, ut tranquillam & quietam uitam agamus, in omni pietate & honestate. Curent igitur Magistratus depelli latrocinia, retineant pacem, Ad quos fines? ut conseruentur pietas & honestas, id est, ut doceri ecclesie, institui iuuentus, & mores regi possint.

Nam hæc domestica gubernatio cum satis perse sit negociosa, habet opus pace. Tumultus & trepidationes publicæ impediunt discentes, non possunt conuenire homines certis temporibus. Non possunt magistratus leges de disciplina condere, iudicia exercere, querere idoneos gubernatores, dare stipendia, inspicere operas, publicos redditus et ædificia tueri, nisi sit tranquillitas. Ideo Deus restituit aliquando pacem imperijs, ut interea rursus instaurari ecclesie, scholæ, disciplina, studia, leges, possint. Hæc qui putat sine magnis & uarijs laboribus mediocriter posse perfici, ualde errat. Ideo opus est domestica pace, qua tamen quia homines plerumque abutuntur,

tur, ut est natura hominum prona ad uoluptates & facile abijcit timorem Dei, presertim cum poenae non sunt in conspectu, ideo Deus punit impietatem hominum frequentioribus & atrocioribus bellis ac seditionibus. Hec breuiter de officijs magistratum admonuisse satis sit, quorum summam ita facillime comprehendemus animo, si decalogum intuebitur, & cogitabimus magistratum huius diuinae tabellae custodem esse.

Cur textus inquit, Honora patrem & matrem?

Honos duo complectitur, **I**nteriorem reuerentiam, & **E**xternam obedientiam.

Sunt autem obiecta duplicia, persona, ut parentes, magistratus, doctores. **A**lterum obiectum est, ipse ordo politicus diuinitus institutus, qui conseruante Deo legem suam, retinet societatem ciuilem. **E**st enim ordo ille, ipsa legis diuinae in externa disciplina conseruatio. **A**c secundum obiectum prius aspiciatur. **N**on dubium est ordinationi ac legi Dei honorem deberi. **U**t autem haec gratissima uices temporum, diei & noctis, aestatis ac hyemis, & leges motuum caelestium uerè sunt ordinatae à Deo, sic uerè Deus est auctor totius societatis humanae, deuinxit homines

D 3 inter

inter se, coniugio, procreatione & educatione liberorum, mutuis contractibus & officijs, imperijs, addidit legis noticiam, tanquam munimentū huius societatis. **N**ec tamen aut constitui, aut durare imperia possent, nec exequi legem **D**eus homines sine diuina ope possent. **I**deo **D**eus excitat & adiuuat gubernatores, et suam legem ipse exequitur, gubernat & armat manus magistratuum in puniendis iniustis cædibus, flagitiosis libidibus, furtis, ut conseruari societas possit. **C**umq; hanc ipsi magistratus dissipant, uidelicet cum tyranni monstrosos libidibus se polluunt, rapiunt aliorum coniuges aut liberos, exercent iniustam crudelitatem, defendunt manifestam idolatriam, mutat **D**eus ipse imperia, ac excitat uicinos reges aut populos, qui tyrannos puniant, & leges ac honestam disciplinam restituant. **I**ta excussis imperio **C**haldeis et **A**sirijs, summa potentia ad **C**yrum translata est, qui puniuit tyrannos, defendit ecclesiam, restituit leges, iudicia, disciplinam. **D**eieto **A**ntonio **D**eus tradidit habenas imperij **A**ugusto. **D**eus euexit **C**onstantinum oppressis tyrannis **D**iocletiano, **M**aximiano, **M**axentio. **I**n hanc sententiam ait **D**aniel, **D**eus constituit & transfert regna.

Cumq; has ordinationes sine personis considerat

deramus, uidelicet hominum cōsociationem, coniugium, ciuiles cœtus, imperia, iudicia, leges, disciplinam, magis apparent & ordinis pulchritudo et utilitas. **A**c uidemus in hoc ipso ordine lucere sapientiam Dei, & mirificam bonitatē seu beneficentiam erga nos. **Delectant oculos uulgi spectacula.** Quod potest autem cogitari pulchrius spectaculum hoc ordine, si animo secernamus uicia, quæ diabolus ac hominū improbitas & infirmitas admiscēt? **Q**uam est honesta societas mariti, uxoris, liberorum, cum inter se amāt, iuuant, certāt officijs, colloquuntur de Deo, deq; eius beneficijs, inuocant una uoce Deum, curant propagari & conseruari Dei noticiam et ueros cultus. **Q**uid est ciuitatis forma iucundius, in qua rectē constitutæ sunt ecclesiæ, magistratus tuentur disciplinam, ciues obtemperant, sunt concordēs, habent suos cœtus ueræ religionis & iudiciorum causa, habent congressus honestissimos in templis, in curia, in scholis, colunt studia literarum, querunt uictum honestis artibus, quibus uita opus habet, cultura agrorum, mercatura, opificijs, edificāt, muniunt urbes aduersus latrocinia. **E**t ciuium omniū uoluntates spectant ad hunc finem, ut in hac societate rectē colatur Deus, & Deo obediatur, propter hanc causam defendunt

D **A** patriam

patriam communi animo & consilio. Quod spectaculum iucundius hoc ordine cogitari potest?

Sed incurrunt in oculos uicia & confusiones œconomiarum & politiarum, contumacia liberorum aduersus parentes, coniugum discordie. **E**t in imperijs tyrannides superiorum, negotiatorum fraudes, libidines principum & uulgi doctorum dissensiones, magistratuum negligentia, & alia multa incommoda. Qualia monstra interdum regnant ut **N**ero, **S**ardanapalus, & similes.

Hac tetra specie deformatur ordinatio **D**eï, ne uerè conspiciatur, nec putetur hæc societas ciuilis, **D**eï munus esse. **S**ed existimentur homines sine **D**eï consilio concurrisse, ut se defenderent contra bestias aut latrocinia, ut multi prophani arbitrantur imperia casu oriri, rueri, transferri ab alijs gentibus ad alias.

Hic docenda est iuuentus, ut discernat ordinem, leges, contractus, iudicia, à uicijs deformantibus societatem, **N**am uitia à diabolo & humana infirmitate oriuntur, ut hæc dicta monent, **D**iabolus est mendax & homicida. **I**tem **D**eus nō est autor ἀναταστροφῆς, id est, dissipationis imperiorum, item, **Q**ui facit peccatum, ex diabolo est.

Primus igitur honos est, de quo hic præcipi-

tur,

tur, agnoscere res ipsas, uidelicet, coniugiū, œconomias, ac politias à Deo institutas esse, & eius auxilio conseruari, ac lucere in his ordinationibus Dei præsentiam, sapientiam, bonitatem, & amorem erga nos. Et agnoscentes hæc beneficia, gratias agere Deo autori debemus, cumq; orare, ut conseruet, ut depellat diabolus, qui dissipare hanc harmoniam conatur. Ad hunc gradū honoris pertinet & prædicatio seu celebratio harum rerum, ut iuuentus discat eas à Deo ortas esse, & assuefiat ut pijs precibus à Deo petat horum munerum conseruationem. Est et grati animi, libenter obedire propter Deum, cauere mala exempla & scandala quibus bonæ ordinationes dissipantur, & leges obruuntur, deniq; omnibus officijs res tam utiles tueri. Hactenus breuiter dictum est de priore obiecto.

Alterum obiectum honoris, personæ sunt, parentes, doctores & qui imperia tenent. Horum est dissimilitudo ingens. Sed regulam hanc sequi omnes debebant, Parentes & cæteri gubernatores sint uiua lex, id est, custodes legis diuinæ. Quis autem non intelligit eas personas amandas & honore adficiendas esse, per quas Deus imperat tanta beneficia, religionem ueram, leges, iudicia, pacem, generi humano?

D S Tales

Tales fuerunt gubernatores **Moyſes, Iofue, Samuel, Dauid, Salomon, Iofaphat, Ezechias, Iofias, Cyrus, Conſtantineus, Theodoſius.** Eſt igitur alter honos qui perſonas intuetur, agnoſcere hoc quoque **Dei munus eſſe**, habere parentes qui officium ſuum faciunt, bonos doctores, ſalutares principes. Nam ordinatio ipſa ſeu leges ſine cuſtode ſeu executive, ſunt infirmæ, ut dicit **græcus uerſus, ἰσχυροῦ ὁ νόμος. Ἐπ' ἀρχόντων ἔχει.** Valida res lex eſt, cum principem habet. Ad hunc gradum honoris pertinent hæc officia, gratiarum actio pro talibus perſonis, precatio pro eis, obedientia, reuerentia perſonæ debita, ueritas ſeu candor & æquitas in legibus & actionibus earum iudicandis, condonatio aliquarum imbecillitatum.

2 De gratiarum actione & precatioe mandatum extat **1. Timoth. 2.** Certum eſt enim ſapientes, iuſtos & felices gubernatores, ſingularia **Dei dona eſſe**, ut **Salomon grauiffimè dicit, ut oculus uideat, & auris audiat, Deus facit utrunq;** oculus ſignificat gubernatorem, auris populum audientem, ut ergo hæc ſint in officio, id eſt, ut magiſtratus ſit uigilans, & intentus, & proſpiciat communi utilitati, & ut adſit autoritas, que moueat cæteros ut adſentiatur bene mouenti, &

nenti, & obtemperent uolentes, hæc hæud dubie
 Dei opera sunt. **Quare** si qua regio, ciuitas aut
 ecclesia habet mediocres gubernatores, agat
 Deo gratias pro tanto munere & sedulo oret, ut
 Deus regat ac adiuuet eos, quia profecto uera
 est sententia **Ioannis**, **Nō** potest sibi homo quid=
 quam sumere, nisi datum ei sit de cælo. **Nulla** gu=
 bernatio foelix est, nisi **Deo** iuuante. **Quare** **Da**=
 uid inquit, **Benedictus** Deus qui docet manus me=
 as ad prælium. **Item** qui dat salutem regibus. **Et**
Salomon inquit, **Quis** potest regere tantam mul=
 titudinem populi? **Da** ergo mihi cor sapiens.

De obedientia præceptum extat **Rom. 13.** **Ne**
 cesse est obedire magistratibus, non solum pro=
 pter iram, id est, nō solum propter legū pœnas,
 sed etiam propter cōscientiam. **Hanc** sententiam
 meminisse necesse est, quia hic est uerus neruus
 qui politias continet & coagmentat. **Ideo** enim
 magna pars hominū, id est, omnes sani obtempe=
 rant iustis legibus, & mediocribus gubernatori=
 bus, quia intelligūt se **Deo** hanc obedientiā debe=
 re, & ex hac **Pauli** uoce discunt, pollui conscien=
 tiam contumacia, hoc est, fieri mentē ream corā
Deo, excuti ex gratia **Dei**, mereri irā dei et eter=
 nas pœnas. **Tenenda** est igitur regula certissima
 tradita hoc loco uoce **Apostoli**. **Peccatū** mortale
 est, id

est, id est, quod meretur iram Dei & aternas poenas, contumaciter repugnare iustis legibus politicis, & mediocribus gubernatoribus. Sed de iniustus postea dicetur.

4 De reuerentia personæ debita. Dixi primum in bona gubernatione Dei præsentiam & munera agnoscenda esse, & constituendam obedientiam, hac constituta, si persona etiam diuinitus gubernatur, hanc ipsam quoque amemus, nobis anteferamus, & nos ei subiiciamus & prædicemus dona Dei quibus ornata est, sicut uenerantur Hecet Abraham ac inquit, Audi nos domine, princeps Dei es apud nos. Et mulier Thecuitis dicit ad David, Tu autem domine mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei. Discant autem hic pij ueram reuerentiam in animo sitam discernere à fucosis officijs adulatorum, gradus etiam obseruent, ut tribuamus debita munera, non aliena & Dei propria, sicut Ethnici suos reges Deos nuncuparunt, & in templis eorum statuas horribili furore coluerunt & inuocarunt. Amet miles Dauidem & uera animi reuerentia illum sibi anteferat, sed sciat hominem esse Deo subiectum, ministrum diuini muneris, ornatum à Deo, daturum etiam poenas, si suo munere abutetur, & hac solitudine eius infirmitatem de-

tem de-

tem deploret, ac petat ut à Deo adiuuetur. Ac tot millibus annorum uix unus & alter fuerunt Dauidis similes, ut Moyses, Samuel. Ceteri omnes etiam laudati principes quantum habuerunt & habent infirmitatum, quarum consideratio in bonis ciuibus nō impedit reuerentiam, sed accendit sollicitudinem, ut pater pius & amans liberorum, si quem uidet in filio morbum, non indeo minus amat, sed miseratio auget beneuolentiam, & excitat sollicitudinem de eius salute. Simul autem admonet patrem humanæ infirmitatis, & docet discernendam esse hanc miseram & fragilem naturam ab æterna, & petendum esse auxilium ab æterna, uidelicet à Deo, qui ideo uoluntatem suam nobis patefecit, quia uult agnosci, inuocari, seruare inuocantes etc.

5 De ueritate seu candore & æquitate in iudicandis magistratum actionibus generale mandatum diuinum teneatur, Non dicas falsum testimonium. Item Leuit. 19. Non sis calumniator in populo. Et prouerb. 12. Abominatio coram Deo, labia mendacia. Etsi autem in uniuersum mendacia & calumnias Deus prohibet, tamen quia calumnie, quibus deformantur magistratus & leges, magis ornari solent pretextu aliquo, prodest in doctrina de honore debito imperijs,
nomina

nominatim de his calumnijs monere adolescentiam, eamq; diligenter ac serio hortari, ut se as-
 suet faciat, ne cito, ne inexploratis fontibus nego-
 tiorum iudicet de factis magistratum, aut de le-
 gibus. **S**encias calumniatur **D**auidem, ac uocat
 eum uirum sanguinum, quasi ipse suo consilio re-
 gnum **S**auli eripuerit, aut insidiatus sit uiæ **S**au-
 lis & eius posterorum. **H**æc conuicia apud im-
 pios cum quadam specie plausibiliter diceban-
 tur, cum tamen re ipsa falsissima essent. **T**alia se-
 pe accidunt bonis gubernatoribus. **S**æpe audi-
 mus querelas de iudicijs, de foro, imò & de ipsis
 forensibus legibus, et si autem in tanta hominum
 infirmitate aliquid accedit uicij, tamen uidendū
 est ne res bonas iniuste damnemus, propter abu-
 sus aliquos qui accedunt. **A**memus ueritatem &
 candorem in iudicandis rebus, nec pronunciemus
 inexploratis causis & fontibus negociorum.

S De condonatione aliquarum imbecillitatum
 admonet nos exemplum filiorum **N**oe, **C**ham ma-
 ledicitur, quòd irridet patrem, qui casu nudatus
 fuerat. **E**t multa sunt præcepta de hac uirtute,
 quæ non quidem probat ulla uicia, sed quosdam
 mediocres morbos in superioribus, & in cæte-
 ris quadam honesta animi moderatione tolerat.
Ingens est enim humanorum animorum imbecil-
 litas.

litas. Si maritus coniugem, si pater liberos, si a-
 micus amicum mox abiecturus esset cum leuis ali-
 qua offensio incidit, quantū mali accideret? uult
 igitur Deus gradus teneri, quæ offensiones dissi-
 mulandæ sint, & condonandæ communi tran-
 quillitati & saluti, quæ ccontra non sint negli-
 gendæ. Si princeps non est tyrannus, id est, si stu-
 det recte facere, & plerunq; recte facit, etiam-
 si interdum errore aliquo peccat, ut hallucina-
 batur **Dauid** cum **Sibæ** mentienti attribueret **Do-**
 mini possessiones, aut habet aliquos leues mor-
 bos, hæc dissimulanda & æquitate quadam tole-
 randa sunt. De hoc genere præcipit **Petrus**, in-
 quiens, **Obedite dominis non solum bonis & æ-**
quis, sed etiam morosis & durioribus. Dixi de
 honore qui tribuendus est bonis & mediocribus
 gubernatoribus. Sed quid sentiendum est de ty-
 rannis? Respondeo, hæc tria discerni debent, res,
 persona & uitia à diabolo rei admixta. Res est
 politicus ordo, qui est opus Dei, ut sæpe dictum
 est. Hunc amabat **Paulus**, etiam si **Neronem** uerè
 & ex animo oderat & execrabatur, quem no-
 rat horribiliter agitari à diabolo, detestabatur
 etiam rei uicia, id est, aliquas iniustas leges &
 iniustas expilationes. Deinde & hæc regula te-
 nenda est, **Cum tyranni præcipiunt ut ciues fa-**
 ciant

ciant contra aliquod mandatum **D**ei, anteferendum est mandatum **D**ei, et non obtemperandum impio edicto tyranni, ut in **A**ctis **A**postoli docent, **O**portet **D**eo magis obedire quam hominibus. **I**ta **D**aniel & eius socij in **B**abylone etsi in politicis officijs excellenti studio obediebant regi, tamen cum edictum proponeret de adoranda statua, magno animo palam testati sunt, se non obtemperaturos esse.

Ita nunc cum mandant pontifices, reges, aut principes ne populus audiat puram **E**uangelij doctrinam, ne pius sacerdos ducat uxorem, ne omittantur impia spectacula **M**issarum, & inuocatio mortuorum etc. his edictis nequaquam obtemperandum est, sed pij sciant idola fugienda esse, sciant & confessione uera & graui, testimonium fidei edendum esse. **E**t quia singuli ac priuati non defenduntur aduersus **T**yrannos per superiores ordines, qui partem tenent gubernationis, consolatur nos **D**eus, & ostendit seuiciam illam ferendam esse pijs singulis & priuatis, & testatur se uicissim sanctos ornaturum esse gloria, & puniaturum esse **T**yrannos. **I**deo scriptum est, **P**reciosa mors sanctorum, & **P**salmo 71. **P**reciosus sanguis eorum coram eo, & **M**atth. 5. **B**eati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam etc.

Non

Non igitur mouerunt seditiones **Baptista**, **Christus**, **Apostoli**, sed iniurias tulerunt, et uindictam **Deo** commiserunt.

Nec tamen ideo summi ordines concedere **Caligulae**, **Neroni**, & similibus tyrannis licentiam omnium scelerum debebant. Sed quia pars sunt consilij publici & gubernationis, ad officium eorum pertinet remouere tales furias à gubernatione, & omni officio pios defendere, sicut **Jonathas** **Dauidem** texit, & milites honestiores in cohorte **Saulis** nolebant interficere sacerdotes, & **Abdias** excepit hospitio et pavit prophetas quibus **Iesabel** necem minata erat. Et rectè **Traianus** Imperator dixit, cum designaret præfectum prætorio, eiq; de more ensẽ publicè traderet, Hoc ense, si iuste imperabo, pro me utaris. Sed si iniuste imperabo, contra me utaris. Gradus sunt in imperijs **Dei** consilio constituti, ut plures conferant consilia, & operas, non ad contumelias **Dei** stabilicndas, non ad polluendam rerum naturam iniustis cædibus, & flagitiosis libidinibus, sed ad ornandam gloriam **Dei**, & ad disciplinam tuendam, & ut gradu aliquo aberrante, cæteri gradus tamen excubent pro communi salute, & frenum iniiciant immaniter grassanti. **Micheæ** septimo, **Deus** testatur se irasci conspirationi ma-

E **lorum**

lorum gubernatorum, & minatur eis commune exitium. **P**rinceps postulat & iudex in reddendo est, id est, principes & iudices in er se colludunt, & mutuas operas tradunt. **H**ec ne fiant, grassantem tyrannum iudices, id est, socij gubernationis cohercere debent. **D**ebent honorem & ipsi magistratus, politico ordini, nec existiment se ad illud fastigium euectos esse, tantum ut habeant licentiam omnium cupiditatum, sed ut ipsi suo loco seruiant politico ordini, tanquam diuino operi seu diuinae legi, & hunc ordinem ueris officijs tueantur. **N**am & ab ipsis **D**eus reposcet rationem administrati muneris, ut apud **E**zechielem capite 34. dicitur, **E**cce ego ipse super pastores, & requiram gregem meum de manu eorum, & cessare eos faciam, ut ulira non pascant gregem meum, nec pascant amplius pastores semetipsos. **E**t **E**saie 10. **V**e condentibus leges iniquas & iniusta scribentibus, id est, iniustas sententias ferentibus, aut iniusta mandantibus, ut opprimant in iudicio pauperes etc. **Q**uid facietis in die uisitationis & uenturae calamitatis?

Quid complectitur obedientia debita magistratui?

Obedientia

Obedientia complectitur benevolentiam animi, omnia officia legitima, operas militiae & similes necessarias communi defensionis societatis humanae, & tributa seu collationem pro modo facultatum. Oritur autem uera benevolentia ex illis ipsis fontibus, qui honorem seu reuerentiam pariunt, quia scis politicum ordinem esse Dei opus, ac lucere in eo Dei sapientiam & bonitatem erga genus humanum, uides & magnitudinem utilitatis. Quid est enim dulcius & pulchrius societate ciuili, & praesertim honestis & moderatis imperijs, quae ornant religionem, iuuant studia uirtutis, sunt praesidio iustis, reprimunt & puniunt petulantiam, libidines, iniurias? Deinde quia personam boni aut mediocri magistratus, uides esse custodem tanti muneris, uides & sapientia & uirtute praeditum esse, existunt in omnium sanorum hominum mentibus uera reuerentia & uerus amor erga rem, id est, ordinem politicum, & personam custodem tanti muneris. Ut igitur in liberis erga parentes sit *σοφία* & uera ac ardens dilectio, sic in populo sit uera benevolentia erga imperia, & magistratus.

Legitima officia sunt omnia honesta opera legibus mandata. ut cum prohibet magistratus ca

E 2 des, in

des, iniurias, libellos famosos, prouocationes, mō nomachias, gestationem armorum, uagas libidines, obscœnas saltationes, helluationes, etc. **O**ffendunt **D**eum contumaces in his rebus dupliciter, & quia **P**ei mandata uiolant, & quia turbant politicum ordinem. **O**pera militiæ intelligantur hæ, quas in causis honestis ciues suscipiunt, delecti à suis dominis ad communem defensionem in acie, in obsidionibus, in excubijs, et omnibus laboribus huius generis, uoco & militiã, forensẽ administrationem, imò & has nostras scholasticas operas, quæ omnes sunt directæ ad conseruationem honestæ societatis, disciplinæ et religionis. **E**t quidem **I**oannes apostolus grauisimè nos monet, singula membra **C**hristi cæteris membris defensionem debere, etiamsi uita nostra in discrimen adducenda sit, 1. Ioan. 3. **I**n hoc agnoscimus dilectionem, quod ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. **Q**uare **C**hristiani defensionem **C**hristianis contra **T**urcos & tyrannos debent, quatenus possunt, & accedunt duces & mediocres exercitus, *μὴ δὲ ὡς χαίρειν ἀσθενῆς μάχῃ*, inquit **E**uripides.

Tributa uoco ordinarias pensiones, & extraordinarias collationes, si tamen probabilis ratio sit cur

sit cur petantur. Nam cum ciues uitam impende-
 re reipubl. cum opus est debeant, iustum est eos
 etiam ad communem defensionem pecunias con-
 ferre. Sed ut peccant principes cum in bellis in-
 iustis obijciunt ciues trucidandos hostibus, ita
 peccant, cum sine probabilibus causis supra usi-
 tatas & ordinarias pensiones, ciues nouis & im-
 moderatis collationibus onerant. **S**ciant guber-
 natores se quoq; subiectos esse legi diuinae, **N**on
 furtum facias. **D**istincta sunt res principum &
 ciuium, **E**t munita est proprietatis diuina lege,
 quare singuli à rebus aliorum abstinere debent,
 ut infra dicitur. **I**deo et **B**aptista dixit, **N**on plus
 quàm constitutum est uobis exigite. **I**tem, conten-
 ti estote stipendijs uestris. **S**it igitur modus ali-
 quis horum onerum. **I**ta pingitur princeps in
Daniele, ut arbor sub qua multi fructus legunt et
 pascuntur. **P**rebeant umbram ciuibus, id est, sint
 presidio iustis, & pabulum concedant, defen-
 dant & corpora & res eorum. **O** magnam duri-
 ciem eorum qui non afficiuntur his populi mise-
 riji, cum uident propter immoderatas expila-
 tiones tenuiores ciues cum paruis liberis fame
 contabescere, cum uident alios mediocres ita cõ-
 pilari, ut nec studia, nec ecclesias fouere possint.

His rebus adfici pias mentes summorum & infi-

morum iustum est, quare summi sciunt non iniu-
stis & immoderatis expilationibus onerandos es-
se ciues, sciunt facultates pauperum non profu-
sioni aut rapacitati potentum seruire, sed publi-
cæ necessitati. Rursus & ciues in causa probabi-
li sint officiosi erga dominos, sed pro modo fa-
cultatum, sicut iubet Christus dari eleemosynas,
ἐκ τῶν ἐνόοντων, id est, pro facultatibus, ex eo
quod habemus ac dare possumus.

DE PROMISSIONE AD-
dita quarto præcepto.

VNIVERSÆ legi additæ sunt promissiones
præmiorum, quæ reddentur obedientib.
& comminationes pœnarum, quibus adfi-
cientur contumaces. Quid enim esset lex sine
præmijs & pœnis? Passim autem hæ promissiones
& cõminationes repetitæ sunt, sed ut sint in con-
spectu, aliquæ coniungantur, ut hîc primo & se-
cundo præcepto, & quarto expresse additæ sunt
tum promissiones tum comminationes, quas scia-
mus non esse inanes uoces, sed uera Dei oracula,
quibus respondent euentus. Nam, etsi ecclesia est
subiecta cruci, & cause magnæ sunt huius miran-
di consilij Dei, tamen in gubernatione politica
Deus est custos disciplinae, ac atrociora scelera sine
ulla dubitatione, corporalibus pœnis punit, ut ui-
demus

demus homicidas etiam cum la uerunt, ac euasif se iudicia putantur, tamen mirabiliter ad supplicium retrahi. Hæc manifesta experientia fateri coëgit ethnicos saniores, Deo curæ esse hominū facta, displicere Deo iniustam crudelitatem, & puniri eam diuinitus. Idem iudicatum est de periuurio, & de incestis libidinibus, & de his qui parentes contumelijs adfecerunt, ac hodie usitato prouerbio dicitur, tragico genere mortis moriturum esse, qui parentes contumelia adficit. Ipsi etiam meminimus multa exempla.

Vt igitur supra monui promissiones & comminationes additas esse, ut ad fidem & timorem Dei exuscitemur, ita & in officijs huius præcepti, Deum intucamur mandantem, & adprobantem hæc officia, & uindicē contumaciæ. Multos ignaros Dei, ipsa tamen naturæ bonitas inuitat, ut foueant liberos, sint officiosi erga parentes et cognatos, iuuent communem societatem ciuū. Ac nisi hanc uirtutem & σοφὴν Deus in natura hominum fueret, nulla esset politia. Sed nos qui doctrinam cœlestem audimus, sciamus non solum hac naturali inclinatione hæc officia præstanda esse, sed accedere oportere timorem Dei, qui impellat, ut perpetuo & ardentem ea præstemus hoc consilio, ut Deo nostram obedientiam de-

claremus, colligamus ergo sententias & exempla quæ ostendunt poenas huius uitæ, ut **Cham** maledicitur à patre, **Absolon** & **Siba** qui seditio- nes mouerunt contra **Dauidem**, interficiuntur. **Magentius** qui bonum principem filium **Constantini**, **Constantem** perfidiose & crudeliter interfecit, sibi ipse postea mortem consciuit. **Gratianum** modestum principem interfecit **Maximus**, qui postea à **Theodosio** captus supplicio adfectus est. Denique longissima series esset, si omnium seditiosorum exitus recensere uellemus. Sed tamen utile est hæc exempla in historijs considerare, ut iudicium **Dei** metuere discamus, congruunt enim exempla ad hanc uocem **Christi**, Qui gladium acceperit, gladio peribit. Accipit enim gladium is qui non datum à legibus, priuata ambitione aut iracundia stringit. Et **Roman. 13.** dicitur, **Qui** resistent potestati, poenam sibi acquirent. Et **proverbiorum 24.** **Time Deum** fili mi, & regem, & seditiosis ne te adiungas, quia subito peribunt.

Nec tamen satis est de poenis corporalibus cõcionari, sed addenda est doctrina de æternis poenis. Ideo **Paulus** utrasque complectitur, cum ait, **Ne**cesse est obedire, non solum propter iram, id est poenas, sed etiam propter conscientiam. Testatur pol-

tur pollui conscientiam contumacia, id est, excu-
 ti gratiam, spiritum sanctum, & fidem, & amit-
 ti hereditatem aeternae salutis, ac fieri reum irae
 Dei, ac ruere in aeternas poenas, nisi lapsus iterum
 ad Deum conuersus fuerit. Polluta conscientia
 est à Deo auulsa, non inuocat sed fugit Deum.
 Quid potuit igitur à Paulo tristius hoc loco di-
 ci? Quae est maior miseria quam esse auulsum à
 Deo, non inuocare Deum, non regi, non iuuari à
 Deo, ac denique ruere in aeternum exitium? Ha-
 rum poenarum metus in animis iuuenum, & im-
 peritorum excitandus est, ut hoc quasi freno re-
 gantur, & temerarios impetus coherceant, assue-
 faciant se ad amandam tuendamq; disciplinam,
 sint morigeri parentibus, obtemperent politico
 ordini. Nec dubitent diuinitus puniri petulan-
 tiam & disciplinae contemptum.

Dixi primum de poenis, quia magis mouentur
 animi mentione poenarum, & quaedam incurrunt
 in oculos. Conferatur & doctrina de praemijs.
 Haec obscurior est, et non intelligitur nisi à pijs,
 & exercentibus fidem in his corporalibus pro-
 missionibus, quas quidem ideo Deus addidit prae-
 ceptis, ut in quotidiana uita sit occasio exercen-
 dae fidei et inuocationis, ut quia dictum est, date,
 & dabitur uobis, iuuat paterfamilias pauperem
 E S uicinum,

uicinum, & petiturus uicissim uictum & suarum facultatum defensionem, primum in inuocatione querit fide remissionem peccatorum, postea statuit uerè et hanc corporalem uitam, hanc suam sedem, domum, politiam, suos agellos, prata, uineas, Deo curæ esse. **Tertio** petit uictum & harum rerum conseruationem. Ita promissiones corporales de multis rebus pios admonent, quod cum in hoc præcepto dicitur, transferatur ad omnia. **Duo** fratres sunt in eadem familia, **Esau** & **Iacob**. **Excruciat** **Esau** parentes ductis uxoribus impijs, quæ contumeliose socerum et socrum tractabant. **Imperat** & ipse superbius in paterna domo expulso fratre cui insidiabatur. **Nec** metuit pœnas, nec præmia diuina curat. **Econtra** uerò **Iacob** & parentes ueneratur, & fratrem amat, metuit enim iudiciũ **Dei** & pœnas, deinde intelligit etiam præmia esse proposita, facit hoc officium, ut bona conscientia **Deum** inuocare possit, deinde agnoscit hæc corporis bona etiã **Deo** curæ esse, & petit se defendi ac iuari. Ita fidem et inuocationẽ exercet, dum studet omni officio leuare mœsticiam parentũ, et cedit fratri. **Ornatur** ergo ingentibus præmijs à **Deo**, eruditur mirandis testimonijs, defenditur inter hostes, locupletatur, seruatur ut senex uideat florentem filiũ **Ioseph**.

Jonathas

Ionathas magno cum dolore uidit patris sui
Saulis iniustum furorem, & sepe grauissimè re-
 prehendit. Sed discernit ordinem diuinum & ui-
 cium quod diabolus admiscuerat. **N**ō adiuuat pa-
 trem molientem exitium **D**auidi, sed seruit natu-
 ræ ordini, diligit eum, & ingenti dolore affici-
 tur propter scelus patris, deinde seruit regno,
 id est, tuetur politicum ordinem, & sustinet to-
 tam molem ueræ gubernationis. **N**am hic iuue-
 nis uerius rex fuit, quàm pater. **C**ur igitur unà
 cum patre interficitur, cum hîc promittatur lon-
 gæuitas illis, qui colunt parentes? **R**espondeo, in-
 genti gloria fuit antea à **D**eo ornatus, accepit igitur
 pro uirtute etiam in hac uita præmia. **E**t
 quanquã ipse singulari **D**eî consilio tollitur è me-
 dio, ne de regno certamina incidant inter **D**au-
 dem & ipsum, tamè eius posteritas mansit ac flo-
 ruit gloria tanta, ut fortiss. uiri à **I**onatha orti
 recenseantur usq; ad tempora exiliij **B**abylonici,
 cū quidè reliqua tota posteritas **S**aul statim post
 ipsum deleta sit. **H**æc series posteritatis **I**onathæ
 annotata est **1. Paral. 8.** **A**ccessit igitur præmijs
Ionathæ, & hæc conseruatio diuturna, & ut sic
 dicam, longæua posteritatis, annorum ferè quin-
 gentorum. **H**æc & similia exempla iuuentus con-
 sideret, & discat uerè **D**eo curæ esse etiã corpo-
 ris bo-

ris bona, & dari ea pro officijs disciplinæ erga
 parentes, magistratus, præceptores, consideret
 quanti sint labores, quantæ curæ educationis,
 quàm uerus amor parentum erga liberos, quan-
 ta beneficia sint institutionis. **P**ro his tantis re-
 bus agnoscant se debere gratiam. **D**eus intelle-
 ctum gratitudinis indidit humano generi, & ho-
 mines inter se obligat ad referendam gratiam,
 quam ob causam? ut discamus in his communibus
 exemplis etiam ipsi summo conditori, qui & cor-
 poris bonis, et æterna gloria nos ornat, gratiam
 deberi. **U**t igitur excitentur mentes ad gratitudi-
 nem **D**eo præstandam, assuefaciendæ sunt ad
 hanc uirtutem, tanquam his primis rudimentis.
Quomodo mens aget gratias **D**eo eterno quòd
 naturam condidit, quòd fœcundat quotannis ter-
 ram, ut nos alat, quòd condidit genus humanum
 ad uitam æternam, & filium misit ut restitueret
 uitam æternam, quòd tradidit certam doctrinam
 legis & euangelij, quòd ecclesias & politias con-
 stituit, si tanta est duricies uel ἀσούγία, ut nec
 matris pericula & dolores quos in partu susti-
 nuit, nec assiduos labores educationis, quos ambo
 parentes sustinuerunt, magni æstimet, nec pro-
 pter hæc officia parentibus se subijciat. **S**unt ta-
 les naturæ multæ, quarum feritas detestanda est,
 & com=

Et commonefaciendi sunt pueri, ut hanc ipsam
 ob causam discant intelligere et colere gratitu-
 dinem debitam hominibus, ut excitentur ad gra-
 titudinem Deo prestandam. Deinde quia etas te-
 nera ac rudis, nondum uidet quanti sint labores
 gubernationis, horum etiam magnitudo aliquo
 modo eis declaretur, ut discant se gratiam et ma-
 gistratibus debere. Ac omnino quoties fit men-
 tio gratitudinis, de quarto precepto decalogi
 cogitent, sciant eam contineri in hoc precepto,
 et flagitari diuinitus, ac Deo placere, sciant pu-
 niri diuinitus ingratos, ut Salomon in prouerbis
 inquit, **Non recedet malum a domo ingrati.** Sem-
 per autem accedat et haec cogitatio, **Ido homi-**
nibus inditus est intellectus gratitudinis, ideo
haec communia officia nobis praecipuntur, ut di-
scamus Deo deberi gratitudinem. Est autem gra-
 titudo, uirtus seu iustitia quaedam, qua uoluntas
 se obligat illi a quo beneficium accepit, ad mu-
 tua officia debita proportionem, ad diligendum
 eum a quo beneficium proficiscitur, ad ornand-
 um eum aut tuendum, ut narratur **Marci** cuius-
 dam qui praetoram gesserat, et **Bruti** partes secu-
 tus fuerat, insignis gratitudo. **Hic Marcus** cum
 post pugnam factam in campis **Philippicis** ca-
 ptus esset ac inter seruos uenditus, emptus est a
 quodam

quodam **Barbula** qui fuit amicus **Antonij**. **E**t si at-
 tem **Marcus** erat ignotus **Barbule**, tamen inge-
 nij uis, prudentia, moderatio morum digna uiro
 nobili clucebat. **Q**uare cum **Barbula** in comita-
 tu secum duxit, non tam ut seruum, quàm ut ami-
 cum. **F**ortè igitur cum tandem **Romam** cum se-
 cum duxisset, ibi agnoscitur **Marcus**. **A**gnitum
Barbula propter uirtutē seruare cupit. **Q**uare
 ei per **Agrippam** ab **Augusto** ueniam impetrat,
 qua impetrata, non solū libertatem ei reddit, sed
 ipsum quoq; restituit reipub. & honoribus, uenit
 enim **Marcus** in **Augusti** noticiam & familiarita-
 tem. **A**udisti beneficium **Barbule**. **N**unc gratitu-
 dinem **Marci** cognosce. **P**ost **Actiacam** pugnam
 superato **Antonio** mirabili casu **Barbula** inter ui-
 ctos uenditus, emitur à **Marci** procuratore. **C**ū
 autē aliquanto post ad **Marcum** adductus esset,
 mox agnoscitur. **M**emer igitur **Marcus** accepti
 beneficij, exponit **Augusto** quid acciderit, ac o-
 stēdit se necessario deprecari pro **Barbula** à quo
 antea seruatus sit. **L**audat **Augustus** **Marci** offi-
 cium, & propter uirtutis admirationem dat ue-
 niam **Barbule**. **I**am **Marcus** uicissim libertatem
 reddit **Barbule**, eumq; reipublice & honoribus
 restituit. **R**ara sunt hæc exempla, & multò plu-
 res sunt ingrati. **N**ec raro accidit hoc, quòd in
 Tragedia

Tragœdia quispiam queritur, **N**on seruasse, ut essent qui me perderent? **S**ed quia rara uirtus est gratitudo, ideo maiore diligentia rudis etas assuefacienda est, ut eam intelligere et colere discat.

Hactenus de poenis contumaciæ inferiorum et præmijs obedientiæ dixi. **S**ciant autem et gubernatores ad se quoque minas et promissionem pertinere, parentum negligentiam grauius puniri testatur exemplum sacerdotis **E**li. **I**mò magna pars calamitatum humanarum oritur à parentum et gubernatorum negligentia, ac ne sim prolixus, unam hanc sententiam adscribam, quæ semper in conspectu esse parentibus et præceptoribus adolescentiæ debet. **N**on est uoluntas patris, ut pereat unus de paruulis istis. **S**i quis læserit unum de paruulis istis in me credentibus, melius eum esset, mergi cum in mare etc. **M**agnum et atrocè scelus est uel negligentia frenos disciplinæ iuuentuti laxare, uel praua institutione, aut malis exemplis eam corrumpere. **H**æc quàm sint usitata in uita, nimis manifestum est. **C**um parentes, aut præceptores sunt epicurei, non assuefaciunt suos ad agnitionem et timorem **D**eï, interdum alunt et confirmant malas opiniones. **H**æc scelera puniri diuinitus non dubium est, sicut **D**eus inquit, Contemnentes me, reddam contemptos.

Econtra

E contra uero pios ac uigilantes parentes,
 præceptores, & magistratus multa docet pro=
 missio de exercenda fide, eosque magnopere con=
 firmat. **M**agnum, difficile, ærumnosum & peri=
 culosum onus sustinet magistratus omnes, in quo
 gerendo, experientia docuit magnos & medio=
 cres reges ac duces, gubernationem rem esse su=
 pra hominum sapientiam & uires positam, ac
Deï auxilio indigere, qua de re extant innume=
 re sententiæ etiam in ethnicis scriptoribus, sed
 nos credamus grauißimo testimonio **B**aptistæ,
Non potest sibi homo sumere quidquam, nisi sit
 ei datum de super. **E**xercent igitur pij magistra=
 tus fidem, cum petunt & expectant à **D**eo consi=
 lium & auxilium in tota gubernatione. **A**c no=
 runt pij hoc exercitium, & sciunt hanc inuoca=
 tionem non esse irritam, **S**icut pulcherrimum e=
 xemplum extat 2. Paralip. 20. **Cum ignoramus**
quid agendum sit, hoc unum restat, ut oculos no=
 stros ad te dirigamus. **S**epe autem accidit, ut ne=
 gocia incidant quæ consilijs humanis inextrica=
 bilia sunt. **I**n his cum facere officium suum magi=
 stratus student, & fide auxilium petunt, sentient
 se iuari à **D**eo etiamsi euentus non prorsus no=
 stris cogitationibus respondent, ut supra de Io=
 natha dictum est. **H**æc est uera politica sapien=
 tia, su=

tia, supra Aristotelicam, & supra consilia sapientum, qui Deum non uerè inuocant, sed decurrunt ad uaria & inconcessa præsidia. Hæc etiamsi nõ intelligit rudis ætas, tamen monenda est, ut discat hæc duo, faciendum esse officium, nec admiscenda esse mala consilia, & petendam ac forti, magno & constanti animo expectandam esse defensionem à Deo, sicut Psalmus 36. ait, **Commenda Deo uiam tuam, & ipse faciet.** Item subditus esto Deo, & ora eum. Item, **Expecta Deum, & custodi uiam eius.** O salutarem sapientiam, quæ & euentus parit fœlices, et in periculis magnam consolationem & constantiam consiliorum adfert.

DE REVERENTIA ET OBE-
dientia debita ministris Euangelij.

Etsi in tertio præcepto dictum est, de ministerio Euangelij conseruando, tamen maxime probandum est, quòd in hoc quarto præcepto docent de obedientia & reuerentia præstanda pastoribus Ecclesiarum recte docentibus. Sed semper tenenda est æterna & immutabilis regula, **Fugite idolatriam.** Itẽ, **Si quis aliud Euangelium docebit, anathema sit.** Quare necesse est uitare idola, necesse est discedere ab ijs, qui idola & impias opiniones defendunt, etiamsi uo-

F cantus

cantur ordinaria potestas, ut auditores **Baptiste**
 & **Christi** oportuit dissentire à **Phariseis** dam-
 nantibus **Baptiste** & **Christi** doctrinam. **Et** si au-
 tem dolendum est fieri magnas distractiones ac
 discordias, quæ pariunt alia multa mala, cædes, bel-
 la, mutationes imperiorum, tamen mandatum
Dei, **Ugite idolatriam**, est immutabile. **Recte** igitur
 faciunt qui sciungunt se à defensoribus ido-
 lorum & impiarum opinionum, nec sunt suffra-
 gatores in defensione idolorum, libidinum &
 parricidiorum. **Hoc** sepe dictum est, & hîc dici
 locus postulat. **Deinde** de pastoribus recte do-
 centibus **Euangelium**, & non defendentibus ali-
 quos impios errores, hanc doctrinam necesse est
 infixam esse omnium animis, deberi obedientiam
 ipsi ministerio **Euangelij**, sicut dicit æternus pa-
 ter, de filio, **Hunc audite**. **Et** filius ait de ministe-
 rio, **Qui uos audit, me audit**. **Quare** execrandus
 est furor maximæ multitudinis hominum, quæ
 contemnit **Euangelium** & ministerium **Euangelij**.
Debetur et ipsis pastoribus recte docentibus obe-
 dientia in his quæ ad ministerium pertinent, id
 est, in **Euangelio**, & uera iurisdictione tradita
 in **Euangelio**. **Item** dilectio, reuerentia, uictus, de-
 fensio. **Hæc** aliquoties præcipit **Paulus**, ut **1.**
Thess. ultimo, **Eos** qui præsunt in uerbo diligite
 excellenter

excellenter propter ministerium eorum, & pacem erga eos tuemini. Et ad **E**bræos ultimo, **O**bedite doctoribus uestris, & obtemperate eis, ut cum gaudio & non gementes suo munere fungi possint. Singularis doctrina hoc præcepto continetur, cum ait, ut fungi possint suo munere non gementes. Nam cum per sese omnis gubernatio, maximè uero **E**cclésiastica difficilima sit & plena ærumnarum, ualde cumulantur ærumnæ cum ad externa impedimenta accedit domestica contumacia. **E**contra uerò cum domi concordia est, facilius sustineri certamina cum externis hostibus possunt. Ideo iubet auditores, ut suo obsequio leniant gubernatoribus cæteras difficultates, & induant eosdem adfectus, ostendant se publicam tranquillitatem priuatis negocijs anteferre, quod nisi fiat, cumulantur impedimenta.

Reuerentia autem quam nominavi, est agnoscere eos diuino ministerio fungi, ac nos ipsos subijcere huic ministerio, nec maledicere ueræ doctrinæ, nec calumniose deprauare recte dicta et recte facta piorum pastorum. **P**ostremò & moribus eorum infirmitatem aliquam condonare, quæ tamen non coniuncta est cum impietate, nec manifestam turpitudinem continet. **I**d significat **C**hristus cum lauat pedes apostolorum & exen-

plum eos imitari iubet. **T**unc lauas pedes sacerdotum, cum sordes eorum placidè detergis, & tua diligentia offensiones sanas, non exulceras. **C**ontrarium faciunt homines prophani, nec solum acerbè exagitant leuia uicia aut errata, sed etiam uirulentis calumnijs recte dicta & recte facta deprauant, & insidiosè aucupantur & captant aliqua, quæ in speciem reprehendi & traduci possunt. **H**æc sycophantica non est leue peccatum, quare se quisque adsuefaciat, ut recte docentes ex animo ueneretur, ut si quam habent imbecillitatem, sine impietate, & sine manifesta turpitudine, cogitent sese etiam uicia habere, quorum ueniam ita sint impetraturi, si & alijs ipsi ignoscant, ut ait **C**hristus, **R**emittite, & remittetur uobis. **N**ota est uetus fabula de duabus manticis. **S**ua uicia homines gestant in mantica, quæ pendet in tergo, aliena gestant in contraria. **C**ur tui pastoris morbos uides, tuos negligis? **H**æc iudiciorum peruersitas, gignit postea alias pestes, liuorem & odia, quæ inuocationem impediunt. **E**t interdum perniciofa dissidia sequuntur in ecclesijs quæ recte constitutæ fuerant. **H**is malis cū occasionem præbet iudicij tui peruersitas de recte docentibus, scias ad te pertinere tristissimam concionem **C**hristi, **V**æ homini per quem exoritur

tur scandalum. **C**eterum longior est doctrina de ritibus, quos episcopi seu pastores instituunt, sicut ut uulgo dicimus, de traditionibus humanis. In ecclesijs recte institutis, ubi ritus seruiunt ministerio **E**uangelij, quod cum **D**eus publicum esse uelit, ordine quodam administrandum est, teneatur regula, quod propter conseruationem ministerij & bonum exemplum seruandi sint illi ritus, quia non pugnant cum **E**uangelio. **S**ed quod extra casum scandali, uiolatio non sit peccatum. **S**ed ritus impij fugiendi sunt, inuocatio mortuorum, oblatio pro uiuis & mortuis in **M**issa, & alie superstitiones. **E**t irrita ac nulla est autoritas legum, quae pugnant cum mandatis diuinis, ut legis de coelibatu, **S**ed haec alijs copiosius dicuntur.

DE QUINTO PRAECEPTO.

Postquam obedientia constituta est in quarto praeecepto, reliqua deinde praeepta tradunt ordine uera officia debita proximo, scilicet ne corpori, coniugi, fortunis alterius nocemus. **A**t ut simus ueraces, seruantes pacta etc.

Quae sunt peccata pugnantia cum hoc praeecepto?

Duplicia sunt, exteriora & interiora. **E**xteriora sunt, iniuste corpus alterius ledere exter-

f 3 no ali-

no aliquo facto. Item iuuare aut approbare tales iniurias. Item non defendere eos, quos tueri debuimus. Hic gradus habet pœnam corporalem. Deus enim seuerissimè mandat, ut homicidia puniantur. Nec mandat solum, sed ipse est custos huius legis, nec relinquit impunitos homicidas, sicut testantur hæc uerba, Vox sanguinis fratris tui clamat etc. Et Christus inquit, Qui gladium acceperit, scilicet non datum à magistratu & legibus, gladio peribit. Quare etiamsi quis effugerit magistratum manus aliquandiu, tamen sciat se Dei manum effugere non posse, qui mirabiliter retrahit fontes etiam ad corporales pœnas. Ita Deus sua ope hanc legem conseruat, ut retineat pacem in societate humana, & ut ostendat, se hoc exemplo puniturū esse peccata. Hæc prodest infigi intimis sensibus pectoris, & ut timor Dei coherceat homines, et agnoscamus præsentiam & iudicium Dei. Ac exempla priuata et publica testantur Deum esse uindicem, ut necesse tyrannorum, pœne mouentium iniusta bella, item crudeliter imperantium. Sed interiora peccata sunt cupiditas nocendi in animo, odium, maleuolentia, ἀσογία, negligentia in defensione, quia lex Dei requirit perfectam obedientiam, ideo non solum præcipit ne manu noceamus, sed etiam

etiam ne cor nocere cupiat. Sic interpretatur legem Christus Matth. 5. & requirit perfectam obedientiam.

Quæ sunt bona opera huius præcepti?

Duplicia sunt, politica & spiritualia. Politicum est, abstinere ab externa cæde, non iuuare, non approbare iniurias corporum, defendere eos quos tueri debemus. Hæc est politica iustitia quæ existere potest etiam in impijs, & requirit eam Deus, ac retinet pacis publicæ causâ, & ornat corporalibus præmijs, ut, iusta bella gerentes defendit, ut Romanus dedit imperium. Interiora opera sunt in timore Dei, & fide & agnitione Christi, uelle obedire Deo in hoc præcepto, uacare odio, maluolentia, cupiditate nocendi, dolere uicem eorum qui iniurijs afficiuntur, habere uoluntatem defendendi & iuuandi alios, esse placabilem, non esse tenacem simultatum aut offensionum, non esse cupidum uindictæ.

Est ne licita uindicta?

Vindicta mandata magistratibus, est opus quod fit autoritate & mandato Dei iuxta leges. Ideo propriè & uerè pertinet ad hanc sententiam, Mihi uindicta & ego retribuã,

F A id est,

id est, **D**eī est uindicta, quam magistratus legitime exercet. **M**ultae autem partes sunt uindictae legitimae, iudicia, bella, defensio legitima aduersus latrones, poena legitima latronum & tyrannorum. **H**aec concessa sunt etiam **C**hristianis, quia magistratus est res bona, & ordinatio diuina, qua licet uti **C**hristianis, **Rom. 13.** Sic fuerunt in imperijs **I**oseph, **D**avid, **C**enturio & multi sancti principes & reges. **S**ed priuata uindicta prohibita est, sicut **P**aulus inquit, **N**on ulciscentes uosmetipsos. **E**st autem priuata uindicta, quae fit sine autoritate magistratus. **I**taque etiam magistratus priuatam uindictam exercet, cum sine legitum autoritate, priuata cupiditate innocentes laedit.

Quae uirtutes pertinent ad hoc praecipuum?

Dilectio proximi, iustitia in non laedendo, beneficentia in defendendo. **M**ansuetudo imperans irae, placabilitas, clementia & ὑπεικεα in mitiganda acerbitate imperiorum, misericordia & εὐσσογία quae est affici alienis bonis & malis. **V**icia opposita sunt, odium, maluolentia, iniustitia, cupiditas nocendi, cupiditas uindictae, desertio eorum quos defendi oportuit, **C**rudelitas, quae

que pugnat cū ἐπιχειρία, implacabilitas, ἀσολγία. Non esse misericordem. Gaudere in alienis malis. Non affici alienis bonis aut malis.

Peccat ne **D**avid, cum ait, **P**erfecto odio oderam eos?

Non peccat. Nam irasci propter gloriam **D**eī, & amorem iustitię, est uirtus, & quidem peculiaris & excellens motus est in sanctis uiris, inflammatis studio defendendę glorię **D**eī, aut defendendę iustitię, aut ira aduersus impietatem & turpitudinem. **H**ic impetus placet **D**eo, sicut **D**hinees propter zelum promittitur sacerdotium. **E**t 4. **R**egum laudatur **I**ehu, qui inquit, **V**ide zelum meum pro **D**omino. **E**t alibi dicitur, **Z**elus domus tuę comedit me, id est, exarsi magno impetu defendendę domus **D**eī. **H**oc affectu **H**elias, **H**eliseus occiderunt impios, & propheta maledicunt impijs, ut in psalmis apparet. **I**n heroicis uiris est similis quidam impetus defendendę iustitię, puniendę turpitudinis, tuendę reipub. etc. **H**unc affectum philosophi uocarunt **N**emefin. **E**t quanquam talis ira est heroica, nec simulari potest, sed est peculiare donum **D**eī, tamen **M**agistratus quantum fieri potest, talem zelum, & talem iram imitari debet. **S**ed tunc peccatum

F 5 tum

tum est irasci, cum priuata cupiditate incitati irascimur, uidelicet, non principaliter propter gloriam Dei, aut amorem iustitiæ, aut odium turpitudinis, sed quia nobis commoda nostra eripiuntur, & interturbantur uoluptates. In talibus priuatis causis irasci, odisse alios, incendi cupiditate uindictæ, sunt peccata contra præceptum, **Diliges proximum sicut te ipsum.** Et **Christus Matthæi 5.** refert ad hoc præceptum, **Non occides.** Item iubet inimicos diligere, & prohibet priuatam uindictam. Atque hic cauendum est, ne priuatis affectibus atq; odijs prætexatur species zeli, ut hypocritæ & tyranni sæpe faciunt. **Postremo,** in hoc præcepto considerentur comminationes & promissiones. **Cominationes** aliquas supra recēsi. **Homicidia** haud dubie punit **Deus,** etiam corporalibus pœnis, sicut ait **Christus.** **Qui gladium acceperit gladio peribit.** Et de **Abel** dicitur, uox sanguinis fratris tui clamat ad me. **Et contra** proponamus nobis etiam promissiones, ut ad elementiam & cohibendam cupiditatem uindictæ nos inuitent. **Christus** inquit, **beati mites** quia possidebunt terram. **Item,** **Remittite & remittetur uobis.** Et **ecclesiastici 28.** **Aduersus ulciscentem** **Deus** exercebit uindictam, & peccata illius seruabit. **Item,** **renatte proximo qui tibi non**

binocuit, & tunc deprecanti tibi remittentur peccata. **I**n primis autem in **R**epublica necessaria uirtus est cohibere cupiditatem uindictæ, quia ibi nisi interdum dissimulemus iniurias, existunt ingentes motus. **H**ic condonandæ sunt iniuriæ communi tranquillitati, sicut docet præceptum, **D**ilectio est uinculum integritatis, id est, ne dissoluatur **E**cclēsia. **V**alde laudatur **G**ræcum illud præceptum, μή μνηστικακείρ.

Quomodo fit hoc præceptū, & quomodo placet **D**eo, & fit cultus **D**eī?

Omnia præcepta referēda sunt ad primū, **N**am hoc sine omnia fieri debent, ut in ijs officijs **D**eo obediamus. **I**ta igitur fit hoc præceptum, cum prius fide statuimus, nos propter **C**hristum placere **D**eo, & postea incipimus obedire **D**eo in his præceptis. **T**imemus **D**eum, nec uolumus eum offendere. **I**deo abstinemus ab iniusta uolentia, repugnamus iracundiæ, reprimimus odium. **E**t hæc exercitia non sunt facilia. **I**deo pij in hoc certamine adiuuantur à spiritu sancto. **H**æc inchoata obedientia et si procul abest à perfectiōe, tamen propterea quia sumus in **C**hristo, placet **D**eo, sicut & psalm. concionatur pijs,

pijs, irascimini & nolite peccare, id est, resistite iræ. Fit autem cultus Dei propter finem, quia hoc fine præstatur, ut Deo obediamus in his officijs, item ut propter ipsum retineamus ecclesiæ tranquillitatem.

SEXTVM PRÆCEPTVM.

Non mœchaberis.

Quid præcipit sextum præceptum?

APPRObat coniugia & coniugalem consuetudinem, Deinde prohibet omnes uagos concubitus, & prohibet non tantum externa facta, sed etiam affectus impuros & incendia animorum, sicut Christus interpretatur, Qui uiderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est.

Recita comminationes ad ditas huic præcepto.

Non solum imbecillitas magna est in animis hominum, qua fit ut facile inflammetur concupiscentia, sed etiam horribilis cæcitas est, quæ facit ut extenuent homines hoc peccatum, nec uideant iram Dei aduersus hoc peccatum, nec moueantur minis æternarum aut corporalium pœnarum.

Nam

Nam maxime calamitates humane plerumque sunt poene idolatrie, tyrannidis & libidinum. Ita in causis Diluuij recensentur libidines. Sodomam conflagrarunt propter nefariam impuritatem. Ciues Sichem interfecti sunt propter stupratam filiam Iacob. Deinde in deserto propter libidines una die uigintitria millia hominum perierunt. Postea ferè tota tribus Beniamin deleta est propter stupratam Leuitæ uxorem. Filij Heli propter adulteria perierunt. Dauidis adulterium magnas ipsi & regno calamitates attulit. Ostendunt poenas huiusmodi flagitiorum etiam aliarum gentium historie, ut Troia propter raptam Helenam euersa est. Romæ tota respublica mutata est propter Lucretiam ui compressam. Deinde propter Appij scelus qui Virginij filiam rapere conatus est, iterum mutata est Respublica. Plutarchus narrat duas puellas à laconicis iuuenibus per uim stupratas, deinde interfectas esse. Narrat & alia quedam facinora, sed in pugna Leuctrica Lacedæmonij uicti sunt ad sepulchra illarum puellarum, ut appareret Deum ulcisci illa supra. Pausanias Spartanus propter raptam & interfectam puellam postea fame necatus est. Miletus, Sybaris, Athenæ & alie Græciæ ciuitates, denique Roma propter libidines euersæ

uersæ

uerse sunt. **C**onstantinopolim aiunt etiam ante captiuitatem horribilibus sceleribus pollutam fuisse. **H**as historias attigi breuiter, ut similia exempla obseruentur uetera et recentia, eaq; sciamus non casu accidere, sed poenas esse diuinitus irrogatas pro talibus flagitijs. **A**c certissimum signum est impendentis exitij imperijs & ciuitatibus, quando ad ipsa uitia accedit impunitas & contemptus peccati. **S**icut **I**saie tertio dicitur, **P**eccatum suum sicut **S**odoma prædicauerunt. **C**um talis est licentia, sciamus nõ procul esse poenas **i. Corin. 6.** **F**ornicatores, adulteri etc. non erunt heredes regni **D**ei, & sequitur deinde longa concio, **Ephes. 5.** **O**mnis fornicatio & impudicitia non nominetur inter uos. **Galat. 5.** **O**pera carnis sunt adulterium etc. **Q**ui talia agunt, regnum **D**ei non possidebunt. **Coloss. 3.** **F**ornicatio & impudicitia etc. propter quæ uenit ira **D**ei super inobedientes, **i. Thessal. 4.** **H**æc est uoluntas **D**ei sanctificatio uestra ut abstineatis à fornicatione. **Hebr. 13.** **F**ornicatores & adulteros iudicabit **D**eus. **Heb. 12.** **S**equimini sanctificationem, sine qua nemo uidebit **D**ominũ. **i. Pet. 2.** antefert cæteris peccatis libidines, & significat præcipuè propter libidines puniri homines priuatim & publice. **I**niustos ad diẽ iudicij reseruat, maxime uerò

Verò ambulantes in concupiscentia immunda iuxta carnem. Itaq; exempla testantur publicis calamitatibus sæpe punitas esse libidines. **Ephes. 4.** docet cæcitatem & securitatem comitari libidines, cum ait, **Qui cum dedoluerunt se tradunt immundiciæ.** Et **Oseas** monet cæcitatem pœnam esse libidini. **Ebrietas & fornicatio auferunt cor.** Sunt autem gradus libidinum, qui & pœnarum gradus habent in exemplis sacrarum literarum & legibus. Nam imperia debent publicis pœnis hæc flagitia punire, sicut testatur hæc sententia, **Lex est posita iniustis.** Hic autem intelligamus etiam uicina uitia prohiberi, quæ alunt libidines, qualia sunt intemperantia, otium, luxus, sicut ait **Ezechiel cap. 16.** **Hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis & abundantia, & otium, & manum egenti non porrigebant.** Ideo fecerunt abominationes propter quas deleui eos. Ut autem propheta coniungit uicina peccata, ita hic prohibentur omnia uitia quæ alunt libidines, ut intemperantia, otium, ebrietas.

Quomodo fit hoc præceptum?

ITA fit, cum agnoscimus immundiciam nostram, & fide statuimus nobis **Deum** propitiū esse propter **Christum**, & incipimus **Deo**

Deo obedire in hoc præcepto sic ut in timore Dei & propter Deum repugnemus affectibus, qui ad libidines incitant, & abstineamus à scortatione, adulterijs & incestis libidinibus, sed coniugio piè utantur illi quibus est opus, iuxta illud Pauli, Propter fornicationem unusquisque habeat uxorem suam. Nam coniugalem consuetudinem approbat Deus sicut Christus clarè docet Matt. 19. Et Paulus 1. Corint. 7. & 1. Timot. 2. Hæc inchoata obedientia placet Deo, propterea quia sumus facti filij, & habet ingentia præmia sicut testatur exemplum Ioseph. Et quanquam hærent in nobis uiciosi affectus, tamen condonantur ijs, qui repugnant & credunt in Christum.

DIC SEPTIMUM

præceptum.

Non furtum facias.

Quid præcipit?

Vita opus est rerum usu, possessione, & contractibus. Ideo iam docet etiam in his rebus Deo seruire, & primum, quia uetat furta, sequitur quòd liceat suum cuique tenere. Quare rerum distinctionem & dominia approbat. Estq; doctrina utilis conscientie, intelligere quòd Deo placeat hæc externa & politica ordinatio

ordinatio distinctionis dominiorū. **E**contra prohibet omnia uitia pugnancia cum hac ordinatione, furta, rapinas, iniustos contractus, & qualescunque expilationes priuatas et publicas, mendicitatem non necessariam, negligentiam in curandis facultatibus nobis commissis, prodigalitatem & profusiones & sumptus inutiles, corruptelas, quibus emuntur patrocina in malis causis, mercedes iniustas, imposturas in mercib. etc. **N**ec tantum exteriora facta prohibentur, sed etiam interiora uitia, auaritia & omnis cupiditas iniusti lucri & ἀλεοεικημάτων, tenacitas in dandis necessarijs elemosynis, in iuuanda ecclesia & republica. **P**ostremo & naturalis concupiscentia repugnans huic præcepto. **H**eret enim in animis hominum diffidentia, qua fit ut nō expectent homines uictum & cætera commoda uitæ à **D**eo. **I**nde oritur sollicitudo de uictu & fortunis, quæ impellit homines ut appetant aliena, ut insidientur alieno, et quoquo mō quærant. **I**taque accusat & hoc præceptum omnes homines, & erumpit concupiscentia adeo, ut mundus plenus sit furtorum, id est, iniustorum aucupiorum, iniustorum contractuum, rapacitatis, & similia uitiorum.

Quomodo fit hoc præceptum?

E

Cum

Cum agnoscimus nostram infirmitatem, & fide credimus nobis propter Christum remitti peccata, fit hoc præceptum cum inchoatur obedientia, uidelicet cum petimus & expectamus ex Deo uictum & fortunas, & simul iuxta mandatum Dei laboramus, & iuste partumur, & propter timorem Dei cauemus illicitos modos querendi res. Item damus de nostro necessarias eleemosynas propter mandatū Dei, inuamur quantum possumus de nostro ecclesiam, uidelicet ministros euangelij, & studia. Item rene publicam. Hic magna consolatio est pijs, intelligere, quod hæc obedientia Deo placeat, & quod hæc ipsa œconomica officia, id est, diligentia parandi facultates, & legitimus usus earum, sunt cultus Dei.

Licet ne Christianis tenere proprium, & esse diuites?

Licet tenere proprium & habere diuitias, sicut multæ sententiæ testantur. Paulus ad Timoth. ait, Præcipe diuitibus ne superbiant etc. Non igitur prohibet esse diuites. Et in genere tenenda est regula, quod euangelium non aboleat politicas ordinationes. Pertinet autem & distinctio dominiorum ad politicas ordinationes.

nes.

nes. Item **E**uangelium uocat ad **C**hristum reges
 & principes, manentes in imperijs, **L**icet igitur
 esse diuites. **S**ed **R**egula **S**alomonis tenenda est,
 qui ait, **F**ontes tui deriuentur foras, & tu domi-
 nus eorum esto. **H**ac figura pingit & proprieta-
 tem rerum, & eleemosynas. **U**t enim alijs conce-
 dimus ut ex fonte nostro hauriant aquas, aut de-
 ducant riuulos, ita tamen, ut nos fontis domini-
 retineamus, sic ex fructibus nostri patrimonij
 congerendæ sunt eleemosynæ, ita tamen, ut fun-
 dus nobis sit saluus, seu ut sit incolume patrimo-
 nium. **N**am & reipubl. caussa opus est esse mul-
 tos diuites. **I**gitur utraque uirtus necessaria est,
 parsimonia in conseruandis patrimonijs, & libe-
 ralitas in largiendis eleemosynis, sed necessarijs.

Quæ sunt eleemosynæ necessariæ?

Tria genera sunt præcipue necessaria. **P**ri-
 mum, conferre aliquid ad ministerij eccle-
 siastici conseruationem. **H**oc officium sæ-
 pe præcipitur in scripturis. **C**hristus ait, **D**ignus
 est mercede is qui laborat. **E**t **P**aulus ad **C**orint.
Sic & **D**ominus ordinauit, ut ij qui annunciant
Euangelium, uiuant ex **E**uangelio. **E**t addit ma-
 gnas promissiones **C**hristus in **E**uangelio, **Q**ui
 G 2 dederit

dederit minimo in nomine discipuli, non perdet mercedem suam. Et extant passim in prophetis promissiones amplissimæ, ut Haggæi primo & Malachia primo. Sciant ergo pij hoc genus elemosynarum ita necessarium esse, ut qui non præstant pro sua uocatione & facultatibus, & pro suo loco, grauius offendunt Deum. Principes et respublicæ debent tueri pios ministros & curare eis uictum. Debent & studia excitare suo sumptu. Sic & priuati debent liberaliter conferre ad alendos ministros ecclesiasticos & studiosos. Debent & alijs officijs eos iuuare.

Secundum genus est, largiri egenis cognatis, ut parentibus, fratribus, liberis, aut alijs propinquis, quia in dandis elemosynis primum est habenda ratio propinquorum, sicut Paulus inquit ad Timotheum, Discant primum exercere pietatem erga propriam familiam, & uicem reddere parentibus. Ita si quis suos, & maximè domesticos non curat, deterior est infideli, quia cognatis dupliciter obligati sumus, & naturali φιλοσογία, & propter illud commune præceptum de iuuandis egentibus. Sæpe autem existit naturalis φιλοσογία, etiam in ignaris Euan-gelij.

Tertium genus est iuuare alienos, quos tamen præ-

præsens occasio nobis commendat, scilicet quia nobiscum uiuunt, & impediti ualitudine aut alijs ueris difficultatibus, non possunt sine alieno auxilio uiuere. Hos petentes non iuuare pro modo facultatum est peccatum, sicut 1. Ioan. 3. scribitur, **Q**ui habet facultates & uidet fratrem suum egere, & claudit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Ita & **l**ex **M**osi, cum præcipit ut singule ciuitates suos egenos sustentent, significat præsentibus talia beneficia deberi. Nam in **D**euteronomio capite 15. nominatim fit mentio illorum qui nobiscum habitant. Sic enim inquit textus, **S**i unus de fratribus tuis, qui morantur intra portas ciuitatis tuæ, in terra quam **D**ominus **D**eus tuus tibi daturus est, ad paupertatē redactus fuerit, non obturabis cor tuum, etc. **E**t deinde, **N**on decrunt pauperes in terra habitationis tuæ. **I**dcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri egenti & pauperi, qui tecum habitat in terra. **C**onstituit & **P**aulus modum elemosynis 2. **C**orint. 8. ut ita largiamur, ne nobis sit tribulatio, alijs remissio, sed ut ex æqualitate pro præsentī occasione ex eo quod nobis superest consulatur illorum inopia. **H**ic cum nominatim dicat ex eo quod superest, uult ut largiamur de fructibus patrimonij, nec tollit discrimina di-

uitum & pauperum, Non enim tollit distinctionem dominiorum, & politicas ordinationes. Nam & paulò ante præfatus est, se de uoluntaria collatione loqui, non imperare ut discedant à facultatibus. Ergo æqualitas intelligenda est non Arithmetica, sed Geometrica, id est, ut ratione fiant æquales diuites & inopes, uidelicet ut quisque ditior est, eo sit liberalior. Item ut diuites benigne largiantur, inopes uerò non abutantur aliena liberalitate, nec utantur alieno nisi in necessitate, non exhauriant aliorum patrimonia etc. Nam mendicitas, quæ non habet probabilem causam, est peccatum, & furti species, sicut 1. Thessalonicen. 4. dicitur, Adhortamur uos fratres, ut studeatis esse tranquilli, & suum quisque officium faciat, & laboret suis manibus. Et 2. Thessal. 3. Si quis non uult laborare, non comedat. Item, Ut cum tranquillitate laborantes, proprium panem comedant. Talibus ignauis mendicis non est opus largiri. Ac uidendum est in elemosynis, ne sint profusiones ad ostentationem comparatæ, sed necessitati aliorum consulant propter mandatum Dei. Hæc uera officia seuerissime præcepta sunt, & habent grauissimas comminationes & promissiones, sicut ait Christus, Esuriui, & non dedistis mihi cibum. Prouerbiorum

21. Qui

21. **Q**ui obturat aures ad clamorem pauperis, uicissim clamabit & ipse, & non exaudietur. Item **E**saie 58. **F**rango esurienti panem tuum, etc. tunc inuocabis, & **D**ominus exaudiet.

Licet ne Christianis uti contractibus?

Licet, iuxta usitatam regulam, **E**uangelium non abolet ordinationes politicas, aut œconomicas, & quidem iura nature non abolet. **S**unt autem contractus iuris nature, quia uita humana habet opus mutua communicatione, quæ fit per contractus. **Q**uare sciat **C**hristianus contractus esse ordinationem **D**eï, sicut alias politicas ordinationes, quemadmodum & **S**alomon dixit, **L**ibra & pondus, iudicia **D**omini sunt, id est, res à **D**eo iuste ordinatæ. **S**ed in primis consideret **C**hristianus finem illarum ordinationum principalem. **D**eus enim hæc dona ordinauit ad hunc finem, ut per ea mutuam charitatem exercceamus.

Quare **C**hristianus in fide utetur contractibus, tanquã dono **D**eï, et sciet his officijs exercendam esse charitatem erga proximum. **Q**uare nõ defraudabit proximum per prætextum contractuum, nec struet per contractus insidias proxi-

C A mo.

mo. Quatenus autem utendum sit contractibus, & quatenus lucra concessa sint in contractibus, leges politicae consulenda sunt, quia Christianus potest uti legibus civilibus, & uidendum est in quibus contractibus leges concedant lucra & approbent, in quibus non approbent, ut in uenditione et locatione rerū, uel operarum mediocria lucra conceduntur. Aut enim officia, aut res seu operæ communicantur. Vt autem possit esse perpetua communicatio, necesse est effici æqualem compensationē. Si enim una pars tantum daret, altera tantum acciperet, non esset perpetua communicatio. Ideo leges non uolunt officia rebus compensari, sed officijs, quia res alterius partis exhaurirentur, & iure naturali quædam officia homines debent hominibus, uidelicet quæ nobis non nocent & alijs necessaria sunt. Sunt igitur gratuiti contractus mutuatio & depositum. Rursum ubi res uel operæ communicantur, necesse est rebus uel operis fieri compensationem. Ideo in emptione & locatione lucra conceduntur. Ita lex naturæ docet æqualitatem in contractibus. Nam hæc sententia est lex naturæ, ne quis locupletari uelit cum detrimento alterius. Hic queritur de rebus, item de contractu cum pacto redemptionis. Item de eo quod interest, item de usuris.

De re=

DE REDITIBVS.

Reditus sunt duplices, alij constituti sunt à legitima potestate in bonis subditorum. Hi si sunt moderati, sicut uestigalia esse conuenit, sunt liciti. Nam magistratibus debetur stipendium, ut Rom. 13. scriptum est. Ita & Deus constituit sacerdotibus decimas. Ceterum potestates uiderint, ne immodice onerent bona subditorum, quia peccant contra hoc mandatum Dei, Non furaberis, cum sine iusta & necessaria causa ad rempublicam pertinente, onerant populum nouis aut immodicis tributis, quia populus habet proprietatem in suis rebus, sicut historia de Naboth testatur, 3. Regum 21.

Alij reditus sunt priuato arbitrio constituti, ut cum aliquis constituit in fundo certo seruitutem pro precio, ut alius inde quotannis habeat certam pecuniam, aut certos fructus. Hi contractus etiam sunt liciti, scilicet, si sint uerae uenditiones, hoc est, si fundus possit sustinere hoc onus, & in contractu uerè insit fundus, unde reditus sit soluendus. Tales reditus uendere, emere, & possidere licitum est. Vt enim licet totum fundum uendere, ita fundi partem. Aut, ut licet in fundo iter, aut actum constituere, ita licet hanc seruitutem constituere, ut alius accipiat aliquam

G S partem

partem fructuum, si tamen fundus id onus sustinere possit, & seruetur in emptione mediocris æqualitas. Ac tales emptiones non fiunt uitiosæ pacto redemptionis. Cum igitur maneat natura emptionis, etiamsi tale pactum accedit, licet emere, uendere, & possidere fundos aut redditus cum pacto de reuendendo.

DE VSURIS.

Licet ne usuras accipere?

Non licet. Quia Christus inquit, Mutuum date, nihil inde sperantes. Et lex prohibet Deuteronomio 23. Fratri tuo absque usura mutuabis id quod indiget. Et psalmo. 14.

Usuræ qd Qui pecunias suas ad usuram non dedit. Et Ezechiel. 18. Sunt autem usuræ, quando in mutuatione paciscimur, ut aliquid supra sortem nobis propter ipsam mutuacionem detur. Ideo autem sunt iniuste usuræ, quia exigitur non debitum, Soluens enim mutuum nihil amplius debet, & tamen amplius exigitur pro nulla re. Ergo non seruetur æqualitas. Et hæc causa est, cur usuræ exhauriant ciuitates, quia sceneratores auferunt plurimum, pro quo nihil recipit soluens. Non potest igitur talis comunicatio esse perpetua, cum non sit mutua compensatio.

ES

Est ne usura, Reditus habere emptos in aliquo certo fundo fructificante, ut supra dictum est?

Respondeo, Non est usura, quia ille contractus non est mutuatio, sed uera emptio. Concurrunt enim ibi substantialia emptio nis, merx, precium et consensus. Merx est ius seu seruitus in illo fundo fructificante. Atque hinc facile potest iudicari, quando sit uera emptio, scilicet cum subest merci aliquod corpus, quo corpore pereunte, reditus periret. Item in mutatione is qui dedit mutuo, retinet ius repetendæ sortis. Sed is qui emit reditum in alienis bonis, non habet ius repetendæ pecuniæ. Ergo ille contractus non est mutuatio.

De eo quod interest,
Est ne usura soluere id
quod interest?

Respondeo, Id quod interest, omnino differt ab usuris. Nam id quod interest, debetur etiam sine pacto, et tunc habet locum, cum aliquis alteri dedit efficacem causam damni, ut si quis promississet se soluturum esse ad Calend. Maij, et illo non solvente ego damno aliquo

aliquo affectus essem, ob hanc ipsam causam quia illa pecunia caruissem, ille quia dedit efficacem causam damni, debet soluere id quod interest. **I**sta est igitur ratio, & consentanea naturæ, cur soluendum sit id quod interest, quia nemo debet uelle locupletari cum damno alterius. **H**oc exemplum aliquo modo indicat quid uocetur interesse, & ubi locum habeat. **N**on enim debet prætexi rapacitati sceneratorum, qui mutuationem tantum in questum conferunt, nec petunt id quod interest, quia mutuo accipiens dedit efficacem causam damni, sed simpliciter petunt lucrū. **C**um autem magna sit uarietas contractuum, prudentia adhibenda est in iudicando, nec temere pronuntiandum est, & cum contractus sint res politice, ualet iudicium magistratus ac legum, id est, sapientis & æqui iurisconsulti de contractibus, sicut et de alijs rebus politicis. **H**ic sapiens iurisconsultus discernet usuras & id quod interest. **C**onferet etiam mandata diuina cum iure humano, ne approbet apertè pugnantia cum mandatis **D**ei.

DE RESTITVTIONE.

Est ne uera regula, **P**eccatum nō remittitur, nisi ablatum restituat.

Respondeo,

Respondeo, Hęc regula uera est in genere de omnibus, qui scientes & uolentes alienum detinent, & habent unde reddant seu possunt reddere, sicut Paulus inquit, **Qui furatus est, deinceps non furetur.** Atqui ille qui furatus est, tantisper est fur, dum alienum sciens ac uolens detinet, sicut is qui rapuit alienam coniugem, tantisper est raptor seu mœchus, dum eam retinet. Ergo cum Paulus uetat deinceps furari, uult alienum reddi, ut ille qui inuasit alienum, desinat esse fur. Hęc generalis regula tenenda est. Sed impossibilitas habet excusationem, & sunt uarij casus, in quibus adhibenda est *ἡδίκησις*, ut in aliquib. arcanis negotijs cauenda sunt scandala, & cauenda est infamia, quia fame iactura maior est quàm rerum iactura.

Contrà.

Satisfactio est inutilis,

Restitutio est satisfactio,

Ergo restitutio est inutilis.

Respondeo, Nego minorem, quia restitutio uerè & propriè est pars contritionis, non est illa canonica satisfactio, quam definiunt esse opera non mandata etc. **Exemplum,** Ut peccatum nō remittitur retinenti alienam coniugem, id ad contritionem pertinet. Ita rem alienam reddere, ad contritionem

contritionis

contritionem pertinet, quia contritio est paupor
& dolor de peccato, & deinceps non committe
re facta contra conscientiam & mandatum Dei.

An quæ tenentur præscrip
tione, iuste tenentur?

Respondeo, iuste teneri res præscriptione,
quia autoritate legis tenentur, quæ est ue
rius domina rerum, quam priuati, sed ab
sit dolus in præscriptione, & concurrant reli
quæ circumstantiæ, de quibus leges præcipiunt,
ut scilicet bono titulo rem nactus sis.

An rapta in bellis sint
retinenda.

Respondeo, iusta bella gerentes fiunt uerè
domini corporũ & rerum quas capiunt,
ideo & corpora & res captas iuste te
nent. Sunt autem iusta & legitima bella quæ su
scipiuntur à legitimis potestatibus ad propulsan
dam iniustã uim seu latrocinium. Est & alia spe
cies iusta cum bellum à superiore potestate susci
pitur ad puniendum manifestum scelus alicuius
populi subditi, ut Israëlitæ mouerunt bellum ad
puniendam tribum Beniamin, propter stupra
tam Leuitæ coniugem. Nam Deus constituit ma
gistras

*Iusta bella
quæ.*

gistratus ut depellant latrocinia & puniant manifesta delicta, Rom. 13. Cum autem bellum sit una ex acerbissimis pœnis, quibus Deus punit mundum, pleraq; accidunt in bellis atrociora, quam exacta norma iustitiæ postulat. Nec medium in his actionibus accuratè constitui potest, sed si principalis causa iusta est, bellator sciat militiam illam esse licitam, & res occupatas iuste possideri. Ceterum bellator si est pius, non suscipiet nisi necessaria bella, moderabitur non necessariam crudelitatem. Denique in multis rebus non sumit sibi licentiam usitatam impijs militibus.

DE REDITIBVS

Ecclesiasticis.

ECCLESIA habet opus aut collationibus, aut re-
reditibus, propter tres causas. Primum,
ad alendos ministros Evangelij.

Secundo, ad scholas conseruandas, ubi sum-
ptus suppeditandi sunt doctoribus, & aliquibus
pauperibus scholasticis. Tertio etiã alij uerè pau-
peres ex publico iauandi sunt. Propter has tres
causas opus est ecclesiæ facultatibus, sicut &
Paulus iubet ministros ab ecclesia ali. Item suppe-
ditari pauperibus. Et quoniam populus tenuiter
confert, principum officium est, constituere ec-
clesijs redditus aut pensioes, sicut etiam significat
Esaias

Esaias

Esaias capite 49. cum ait, **R**eges erunt nutritiui tui, & reginae nutrices. Et ex **A**ugustino & historijs apparet, has initio causas fuisse donationum **E**cclésiasticarum. At dominium harum rerum pertinet, non ad pontifices, aut principes, aut populum, sed ad ecclesiam, hoc est, nec episcopis, nec principibus, nec populo licet hos redditus transferre ad alios usus, quam ad conseruationem ministerij & studiorum.

Hinc facile iudicari potest, multiplicia esse furta in hoc genere, quia omnes qui fruuntur his bonis, neglecto ministerio **E**uangelij, & neglectis studijs, peccant. **H**ic est ingens numerus episcoporum, canonicorum & monachorum, qui non sunt usui ecclesiae, qui deuorant facultates ecclesiasticas, cum interea esuriant pastores, aut nulli habeantur, & negligantur studia.

Huius rei imago in historia passionis **C**hristi proposita est. **S**icut enim milites diuidunt uestes **C**hristi, & de eis sortiuntur, ita principes & potentes partiuntur inter se episcopatus & sacerdotia, neglecto ministerio & neglectis studijs. **D**onatistarum **E**cclésijs publici magistratus auferrebant facultates, & transferebant ad pias ecclesias, qua de re & si conquerabantur **D**onatistae, & disputabant propter dissensionem dogmatum

tum

tum nemini eripiendas esse facultates, tamen **Au**gustinus respondit hanc pecuniam esse ecclesie, ideoque recte per superiores magistratus eripi his qui non pertinent ad ecclesiam, & transferri ad ueros usus ecclesie. **D**iscernenda etiam sunt in hoc casu priuatae facultates et alienae. **P**eccant igitur grauissimè & alij, qui ita diripiunt facultates ecclesiasticas, ne quid inde decidatur ad usus ecclesie. **P**eccant et respublicae, quae nihil conferunt ad conseruationem ministerij & studiorum. **H**aec furta non sunt leuia peccata, sicut testantur grauissimae conciones in **P**rophetis, ubi **D**eus seuerissimè minatur illis, qui non iuuant ministros templi, ubi debent iuuare, aut conferre ad eos iuuandos. **H**aggæi primo, **A**edificate domum meam, & placebitis mihi. **A**tem, **D**omus mea deserta est, & festinat unusquisque ut suam domum extruat. **I**deo prohibui ne caelum det rorem, & ne terra sit foecunda. **E**t **M**alachiae 3. **I**nferte omnem decimam in horreum meum, & aperiam uobis cataractas caeli, & effundam benedictionem, id est, incrementa, augmenta, abunde. **E**t prouerbior. 3. **H**onora **D**eum de tua substantia, & de primicijs omnium frugum tuarum, & implebuntur horrea tua saturitate, & uino torcularia redundabunt. **I**n his operibus uult

H**D**eus

Deus exerceri fidem, quæ si adesset, liberaliores
essemus in hoc genere officiorum. Si enim uerè
expectaremus à Deo facultatum conseruationē,
perfecto libentius largiremur.

DE OCTAVO PRAECEPTO.

Quid præcipit octa-
uum præceptum?

Iubet ut propter Deum præstetur ueritas in
omni uita, dictis & factis, ac nominatim in iu-
dicijs, in contractibus & in pactis, requirit
ueritatem. Vide autem quàm late pateat hoc præ-
ceptum, regit iudicia, pacta, contractus, & com-
plectitur partem iustitiæ particularis, scilicet
quæ uetat ne fraude & per calumnias alij ledan-
tur. **Duplices** sunt enim duplices iniuriæ. **Alia** fiunt ui,
iniuriæ. aliæ sine ui manifesta, sed dolo & fraude fiunt. **Viol-**
lencia prohibetur in quinto & septimo præcep-
to. **Hic** prohibentur mendacia, imposturae, ca-
lumniæ. Ita sparsa est iustitia particularis in hæc
præcepta. **Nam** iustitia particularis prohibet in-
iurias utriusque generis. **Porro** hæc uirtus quæ
uetat mendacia et calumnias, uocatur ueritas. **Ut**
autem superiora præcepta alias partes reipubli-
cæ munierunt, ita hoc præceptum munit iudicia,
pacta & contractus. **Facile** autem possunt agno-
sci pec-

sci peccata crassiora pugnantia cum hoc precepto. **V**t enim hic confirmantur iudicia & omnia forensia officia, si rite & bona conscientia fiant, sicut & iuramentum de calumnia præcipit, ita e contra damnantur omnes falsæ & calumniosæ accusationes & defensiones & sententiæ in iudicijs. Denique tota sophistica forensis, item falsa testimonia & consilia, item depravatio artium & rectæ doctrinæ, item uiolatio pactorum & promissorum in contractibus. Denique insidiosa simulatio aut occultatio in moribus & uita, quia ueritas non modo in pactis, promissis aut iudicijs requiritur, sed etiam in tota uita, uidelicet cædor, simplicitas .i. rectitudo seu ingenuitas, quæ facit ne temere de alijs suspicemur, ut dextrè interpretemur aliorum dicta aut facta, ne sinistra interpretatione deprauemus probabiliter dicta aut facta, ne insidiosa occultatione captemus aliquod ω λεονέκτημα, ne sit in amicicia simulatio, sed luceat in dictis & factis & omni cōsuetudine rectitudo quedam, & appareat nos serio et bono studio agere omnia, quæ ostendimus, & præ nobis ferimus. **T**alis ingenuitas attribuitur Achilli apud Homerum, qui ait se odisse ut mortē eos qui aliud dicunt, aliud sentiunt. **E**t si autē maximè decet heroicos uiros hæc ingenuitas,

H 2 tamen

tamen requiritur in omnibus, ac maximè in ex-
 plicatione doctrinarum. Sed præceptum Dei nõ
 modo uirtutẽ ipsam requirit, sed etiam postulat
 ut referatur ad gloriam Dei, hoc est, ut amemus
 & præstemus ueritatem, ut Deo obediamus. **Est**
 & uulgare uitium maledicentia, uidelicet illorũ
 qui libenter serunt de alijs sermones, quibus eo-
 rum fama leditur, aut qui delectantur acerbita-
 te aut scurrilitate conuitorum, aut qui obtre-
 ctant alienæ existimationi. **Hæc** omnia uulgo de-
 tractionem uocant. **Et** aliàs hæc consuetudo ex
 nature uanitate oritur. **Quosdam** enim hi ser-
 mones sine ulla causa delectant, tantum propter
 nature uanitatem. **Aliàs** ex ambitione et inuidia.
 Interdum species est adulationis maledicere alijs
 in aliquorum gratiam. **Sunt** etiam quedam di-
 stortæ nature adeo uirulentæ et plenæ liuorum,
 & suspicaces, ut sola nature maleuolentia sine
 alijs causis impellat eos ad maledicendum. **Quo**
 in genere peccant non tantum qui serunt fabel-
 las, aut crimina de alijs, sed etiam auditores, qui
 libenter uel auide audiunt, sicut **Pindarus** in-
 quit, **Inuidis** obsonium esse maledicta. **Cum** au-
 tem hoc uitium sit communissimum, discamus fre-
 quenter linguam, & corrigamus morbos animi, qui
 aut pariunt aut confirmant lingue petulantiam,
 & me-

ὄψον δὲ
 κατὰ τοῖς
 αἰ τοῖς
 φθονεγοῖς

quit, **Inuidis** obsonium esse maledicta. **Cum** au-
 tem hoc uitium sit communissimum, discamus fre-
 quenter linguam, & corrigamus morbos animi, qui
 aut pariunt aut confirmant lingue petulantiam,
 & me-

Et meminerimus eam pugnare cum hoc præcepto, **N**on dices falsum testimonium. Et **C**hristus ait, **N**olite iudicare, ne iudicemini.

Sed hic quæritur, an non licet manifesta & publica uicia reprehendere? **R**espondeo, **S**ententia **C**hristi, **N**olite iudicare, non prohibet officium iudicis, aut contionatoris, sed prohibet priuatam maledicentiam, & in rebus dubijs calumnias. **E**st autem priuata maledicentia, quandoque extra iudicium, aut contionem, aut deliberationem, aut piam castigationem, dicuntur in alios conuicia, etiamsi uera et manifesta sunt, ubi uidelicet non dicuntur, ut uel ille emendetur qui accusatur, uel cõsulatur alijs, sed erupunt aut ex naturæ uanitate, aut ex morbo animi. **P**orrò hoc tempore est usitatum maledicere summis atque infimis, et præsertim principibus & doctoribus, imò ipsis etiam artibus, & sæpe in rebus dubijs calumniose reprehenduntur, ubi ea quæ sunt ambigua, non erant in deteriorem partem interpretanda. **M**ultò plus peccant, qui recte facta aut dicta calumniose deprauant, sicut sæpius accidit. **P**orrò quàm turpis res sit & **D**eo displicens calumnia, hoc potest animaduerti, quòd ab hoc uitio autor peccati diabolus nomen habet. **E**t hoc loco sciendum est, eos qui falsas fabulas de alijs serunt, de-

bere illis restitutionem fame, sicut in furto debent restitutionem rerum, quia inter bona externa præcipuum est bona existimatio. Recte enim dicitur, Bona conscientia nobis opus est, bona fama autem de nobis opus est proximis. Nam honesta opinio inuitat alios ad uirtutem, ideo in prouer. scriptum est, Melius est nomen bonum, quàm diuitie multe. Et Ecclesiastici 41. Curam habeto de bono nomine, hoc enim præstantius est mille thesauris. Et extat uersiculus, Honestus rumor alterum patrimonium est. Et grauissimè inquit Gerson, Nonnunquam facilius satisfacit pro homicidio corporali & furto, quàm pro calumnia. Et de his qui dicunt conuitia gubernatoribus ecclesiarum, ait Anacletus, Deteriores sunt, qui doctorum uitam morèsque calumniantur, quàm qui diripiunt aliorum prædia.

An omne mendacium est mortale peccatum?

Mendacia & in hoc præcepto prohibentur et alibi. Nam Leuit. 19. scriptum est, Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum, non eris calumniator, nec susurro in populo. Est autem mentiri, aliud loqui quàm sentias, seu dissimulata ueritate falsum dicere, id

re, id uniuersaliter est mortale peccatum, cum fit iniusta uoluntate nocendi. Sed in dictis & factis sanctorum sunt etiam quedam figurae, **Ut Abraham dissimulat Saram esse coniugem, & uocat sororem.** Aegyptiae obstetrices mendacio excusant se, cur non interficiant infantes Hebraeorum. **Rahab** mendacio defendit exploratores, & scriptura testatur, Deum praemia reddidisse pro his officijs. **Dauid** simulat se habere morbum, cum ad regem inimicum uenisset. **Iudith** fallit **Holofernen**, & medici saepe fallunt aegrotos, ut eos uiuent. Propter huiusmodi dicta & facta pleraque in scripturis & communi uita, discernuntur mendacia. Distinguuntur autem tres species. **Pri Mendaciorum tres species.** **Mendacium** sunt perniciofa mendacia, quae fiunt cum iniusta uoluntate nocendi, ut cum falso alij accusantur. **Hec omnia sine dubio sunt peccata mortalia.** Porro, mendacium sua natura est peccatum mortale, etiam sine uoluntate nocendi, si uidelicet ex uanitate ingenij dicatur, nec habeat probabile & honestam causam, qualia sunt adulatorum mendacia, quae contra conscientiam dicunt, aut qualia dicuntur a iactabundis, et alia multa. **Alia species est figura seu ironia cum uidelicet propter honestam et iustam causam aliquid occultatur, aut etiam figurate aliud dicitur aut ostenditur, Ut**

H A CUM

cum **A**braham dissimulat **S**aram esse uxorem, ipsa uerò occultatio per sese in talibus causis nō est mendacium. Nam mentiri non est tantum occultare, sed occultata ueritate falsum dicere. **C**hristus colloquēs cum duobus discipulis, etiam si non ita se ostendit, ut mox agnoscat, tamen non negat se esse eum, qui erat. Tales occultationes, quæ adhibentur in ijs rebus, quas dicere non necesse est, nec mendacia sunt, nec peccata, & plerunque adhibentur propter aliquam utilitatem.

Secundo ubi uerò manifestatio spontanea peccatum esset, ibi concessæ sunt figuræ, quæ tegunt negotia, **U**t **R**ahab peccasset, si ultrò prodidisset exploratores. **E**t mulier 2. **R**egum 17. peccasset, si ultrò prodidisset nuncios **D**avidis. In talibus casibus licet uti ironijs. **T**unc enim figuræ ille **M**endaciū non sunt propriè mendacia. Nam mendacium propriè est deprauatio eius quod dici debet. In hoc casu **R**ahab interrogata est de eiusmodi negotio, quod non debebat dicere. **H**inc facile possunt discerni mendacia, quæ nullam habent excusationem, ab ironijs, quæ habent excusationem, si scilicet consideretur, an id quod debet dici, occultetur, uel deprauetur. **S**ic aduersus hostem licet uti occultatione nostrorum consiliorum et figuræ ali-

sa aliqua, sed eatenus, ne uiolentur pacta. Nam
 pactorum et iurisiurandi religio iure diuino ser-
 uanda est. Ideo etiam fides hosti data, seruari de-
 bet. Sed præter pacta & iusiurandum uti occul-
 tatione consiliorum, uel aliqua figura concessum
 est. Sic occultare licet innocentem, quem tyran-
 nus aliquis inquit, ut eum afficiat supplicio,
 quia in tali casu manifestatio spontanea peccatū
 est. Constituta ergo definitione, quid sit mentiri,
 facilis erit dijudicatio, ubi sint excusabiles figu-
 re. Est enim mentiri non solum occultatio, sed
 deprauatio contra conscientiam, de ea re, quam
 dici oportuit.

Addunt tertiam speciem iocosam, ut poemata,
 apologos, false dicta. Sed hæc nequaquam sunt
 mendacia, sed potius picturæ eius quod senti-
 mus. Quod ut sit illustrius, proponimus in exem-
 plis quibusdam propter similitudinem naturarū
 adhibitis, ut lupus est imago tyranni, uulpecula
 imago hominis circumspecti & astuti. Ad hoc
 genus pertinent omnis generis false dicta in quo-
 tidiana uita, quibus utimur ad admonendos homi-
 nes, quale illud est Philippi de iudice, qui faciem
 pinxerat fucis, hunc iussit abdicare officium, in-
 quiens, **Fucatum non uere iudicare.**

DE RELIQVIS DVOBVS
 præceptis. **H 5 Reli=**

Reliqua duo præcepta addita sunt, ut interpretentur legem, et discernant legem Dei ab humanis legibus & à philosophia. Nam leges humane prohibent externa facta. Sed hæc præcepta testantur legem Dei non solum de exterioribus factis loqui, sed etiam de interioribus affectibus, et inclinatione ac immundicia nature. Cum igitur ait lex, Non concupisces uxorem aut rem proximi, duo complectitur, & affectus malos, & causam malorum affectuum, scilicet ipsum morbum nature, qui uocatur peccatum originis. Hunc morbum humane leges et philosophia non iudicant esse peccatum. Ideo lex Dei accusat eum, ut discamus quam horribiliter hæc humana natura immersa sit peccato, & agnoscamus nos non posse legi satisfacere, sed habere opus alia iustitia. Itaque hæc duo postrema præcepta non pertinent ad disciplinam, sed ad superiorum usum legis, scilicet ad accusandum peccatum in tota natura humana, ut agnoscamus uitium originis.

DE FINE.

In singulis præceptis diligenter addendus est finis, ut fiant propter Deum, hoc est, ut in timore Dei & referatur ad Deum, ut, Magistratui obedias, quia timeas Deum, & uelis Deo parere. Ita non defraudes alium in contractu,
quia

quia timeas Deum, & uelis Deo prestare obedientiam. Sic in singulis mandatis & operibus oportet apprehendi Deum, & repeti primum mandatum, ut omnia opera fiant cultus Dei, & in omnibus operibus Deum intueamur, & ei seruiamus.

Repetenda est etiam in singulis doctrina de fide, quæ docet quod propter Christum reputemur iusti gratis. Deinde uerò placeat propter ipsum inchoata obedientia. Tenebis autem has precipuas quæstiones de quolibet mandato. Prima, Quid præcipiat. Secunda, Quo fine. Tertia, An satisfiat. Quarta, Quomodo fiat & placeat obedientia.

DE VSV LEGIS.

Postquam utcunque decalogum enarrauimus, admonendus est lector etiam de usu. Est autem triplex usus. Primum tradendus est decalogus seu lex Dei moralis, ut disciplina rudes erudiat & coerceat. Et hic usus pertinet ad iniustos & iustos. Deus enim coerceri uult iniustos externa disciplina, & iustis rudibus opus est institutione, doctrina & diligentia coercendæ carnis, sicut pueris, adolescentibus, uulgo etc.

Secundus usus est proprius cōtritioni, argue
re pec

re peccatum, & perterrefacere conscientiam, de quo Paulus saepe loquitur, Per legem cognitio peccati. Itē, Lex irā efficit. Si enim nulla esset lex seu nulla obligatio, quomodo id quod fit contra uoluntatem Dei, esset peccatum? Terrentur ergo lege omnes qui nondum consecuti sunt remissionem peccatorum.

Tertius usus est in his, qui sunt iustificati. Et si enim sunt liberati à lege ne damnet, tamen ijs opus est doctrina legis tripliciter. Primo quod ad doctrinam attinet. Secundo quod attinet ad uetustatem carnis. Tertio quod ad obedientiam attinet. Primo de doctrina constat etiam iustis opus esse uerbo, ut sciant qui cultus, qualia opera placeant Deo, ne excogitent novos cultus sine uerbo, ut Monachatus. Ideo Paulus ad Timoth. inquit, Omnis scriptura utilis est. Secundo de uetustate carnis. Necessse est uetustatem coherceri & argui, quia lex semper arguit præsens peccatum. Sed ita sumus liberi, non quod lex non arguat, sed si uincamus fide legem arguentem, idq; testatur oratio dominica. Non essent debita nisi lex obligaret & argueret. Quanquam ita liberabimur cum credimus etc.

Tertia de obedientia. Et si sumus liberi à lege ne damnet, tamen manet ordinatio & uoluntas Dei,

Dei, ut creatura obediat. Quare obedientia necessaria est, & quomodo placeat docet Euangelium. Ideo inquit Christus, Non ueni soluere legem, sed implere. Item Christus inquit, Hoc est mandatum meum ut diligatis inuicem, & 2. Ioannis 3. Hoc est mandatum eius ut credamus in nomine filij eius Iesu Christi, et diligamus inuicem. Hæ sententiæ loquuntur de uoluntaria obedientia, & tamen nominant mandatum. Quia manet ordinatio Dei, ut creatura obediat, etiam cum uolens obtemperat. Et tamen Euangelium interea docet, quatenus liberi simus, scilicet, ne damnet lex,
 non ut non
 fiat.

De Euan-

Quid differt lex ab Euangelio?

Lex quid

MAXIME refert initio
 pios admoneri de discrimine harum appellationum. Nam confusio offundit magnam caliginem euangelio. Est igitur lex doctrina, quæ docet quales esse nos oporteat, & quæ opera à nobis requirat Deus, & requirit perfectam obedientiam, & damnat eos, qui non obediunt. Sed Euangelij principalis & proprius locus est promissio, in qua gratis nobis propter Christum donantur remissio peccatorum, imputatio iustitiæ, spiritus sanctus & uita eterna. Et hanc promissionem oportet fide accipi. Sunt autem duplices promissiones in scripturis. Vt promissiones legales, Qui fecerit ea uiuet in eis. Item, Si uis ingredi in uitam, serua mandata. Tales sunt conditionales, hoc est, habent conditionem impletæ legis. Sed promissio propria Euangelij est gratuita, hoc est, non habet conditionem legis, tanquam causam beneficij, seu conditionem nostræ dignitatis. Tamen si habet conditionem

tionem

tionem fidei. Remineris igitur particulam gratis propter Christum, discrimen facere inter promissiones, idq; necesse est tenere. Nam in uero agone conscientia non disputat, utrum Deus sit misericors, an remittat peccata, sed illud quaerit, an nobis & indignis uelit remittere. Hic est unus portus conscientiae, tenere quod certum sit gratis remitti, quod Euangelij promissio propria, sit gratuita, nec habeat conditionem nostrae dignitatis. Est autem Christus aptissimè complexus summam Euangelij, cum ait, Lucae ultimo, Prædicate poenitentiam & remissionem peccatorum in nomine meo. Hinc definitionem constituamus, Euangelium est prædicatio poenitentiae, & Euangelij promissio, in qua propter Christum gratis offeruntur nobis remissio peccatorum, imputatio iustitiae, donatio spiritus sancti & uitæ aeternae, modo ut credamus hæc nobis certò et uerè propter Christum contingere, & non propter dignitatem nostram, aut nostra merita. Hæc breuis Euangelij definitio tenenda est, ut propria Euangelij beneficia sint nobis in conspectu.

DE IUSTIFICATIONE.

Euangelium arguit peccata, & offert promissionem Christi. Ideo perterrefacti agnitione iræ Dei aduersus peccata, debent credere

dere promissioni, quòd propter Christum gratis donentur eis remissio peccatorum & imputatio iustitiæ. Hac fide certo consequuntur remissionem peccatorum & iustificationem seu gratiam, sicut Paulus perspicuè docet Rom. 3. Iustificamur gratis ipsius gratia per redemptionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorem per fidem in sanguine eius etc.

Huiusmodi aliquot perspicua testimonia tenenda sunt, quæ & crudiant conscientias & exuscitent fidem in omni inuocatione. Nunc adij-

- Iustificari** ciam uocabulorum interpretationem. **Iustificari** significat forensi more iustum reputari seu pronunciari. **Iustus** in his Pauli disputationibus significat idem quod acceptus seu placens Deo. **ET IVSTIFICATIO** est remissio peccatorum & acceptatio coram Deo, cum qua est coniuncta donatio spiritus sancti. **Vocabulū GRATIAE** idem significat, sed cōtinet emphasim particulae exclusiue gratis. Est enim gratia gratuita remissio peccatorum, & acceptatio propter Christum, cum qua est coniuncta donatio spiritus sancti. **Vocabulum FIDES** significat hīc non tantum historie notitiam, sed etiam fiduciam misericordie promissæ propter Christum, seu fiduciam quæ accipit promissionem, & applicat eam ad nos, sicut Pau-

ut **P**aulus manifestè testatur **Roman. 4.** se lo-
 qui de ea fide, quæ accipit promissionem, ut
 cum inquit, **I**deo ex fide ut sit firma promissio.
Quare cum dicitur, **F**ide iusti sumus, hæc ora-
 tio correlatiuè intelligi debet, hoc modo, per
 misericordiam propter **C**hristum iusti, id est,
 accepti sumus, non propter nostras uirtutes,
 sed tamen hanc misericordiam oportet fide ac-
 cipi & apprehendi. **H**æc est simplex & pro-
 pria **P**auli sententia. **E**xplicatis uocabulis rur-
 sus monendus est lector de exclusiua gratis.
Excludit enim conditionem meriti, seu nostræ
 dignitatis, idque propter duas causas præci-
 puè. **P**rimum, ut in **C**hristum mediatorè trans-
 feratur causa beneficij, hoc est, ut intelliga-
 mus nobis ignosci non propter nostram digni-
 tatem, sed propter **C**hristum. **S**ecundo, ut bene-
 ficium sit certum. **S**i enim penderet ex condi-
 tione dignitatis nostræ, fieret incertum. **S**i con-
 scientia iudicaret ita nobis ignosci, postquã sa-
 tis magnã contritionem aut alia merita habea-
 mus, prorsus adigeretur ad desperationem, &
 fieret incertũ beneficiũ promissum in **E**uange-
 lio. **D**e his duabus causis maximè admonet nos
 particula gratis. **C**um hoc modo intelligitur
 exclusiua, fit dulciior conscientijs, & apparet

non tolli contritionem. Oportet enim aliquam contritionem, id est, pauores & terrores existere in nobis, cum agnoscimus iram Dei aduersus peccatum, sicut inquit **Esaias**, Vbi habitabit Dominus? in spiritu contrito etc. Et cum fides sit uiuificatio quedam, necesse est existere terrores, in quibus sustentamus & consolamur nos **Euangelio**. Et quanquam contritio sine fide damnata est, tamen postquam accessit fides, fit bonum opus & sacrificium, ut postea dicetur de bonis operibus.

Secundo, sicut de particula gratis in promissione **Euangelij** necesse est admoneri auditores, ita & illud inculcandum est, quod sicut prædicatio poenitentiae est uniuersalis, ita quoque promissio sit uniuersalis, ut singuli nos in promissionem illam includamus, nec excuti nobis fidem sinamus intempestiue accersitis disputationibus de prædestinatione, sed ordiamur à uerbo, & meminerimus promissionem esse uniuersalem, et statuamus uere illa contingere nobis, quæ in uerbo proposita & promissa sunt, quia **Deus** per uerbum suum est efficax, & in uerbo uult apprehendi, iuxta illud, **Euangelium** est potentia Dei ad salutem omni credenti.

Tertio, necesse est & hoc teneri, quod cum
iustifi-

iustificamur, donamur spiritu sancto, quem ita concipiunt corda, cum audiunt **E**uangelium et ei assentiuntur, ac fide se sustentant in paucibus. **H**ic docet **P**aulus ad **G**alatas, **V**t promissionem spiritus accipiamus per fidem. **H**æc acceptio spiritus sancti, uocatur regeneratio, seu renouatio, & est inchoatio uitæ æternæ in nobis, sicut **C**hristus inquit, **H**æc est uita æterna, ut cognoscant te **D**eum uerum, & quem misisti **I**esum **C**hristum.

Hactenus de iustificatione & de fide diximus quæ in quotidiana experientia fiunt illustriora. **N**am hæc doctrina semper in cōspectu esse debet, ut teneamus firmam consolationem, & ut possimus inuocare **D**eum. **N**am sine hac fide nulla est uera inuocatio, sine hac fide non apprehenditur pontifex et mediator **C**hristus.

DE BONIS

OPERIBVS.

HACTENVS de iustificatione et fide dictum est. **I**nchoatur autem in iustificationis noua obedientia. **I**deo tradenda est doctrina de bonis operibus. **T**ria autem queruntur de bonis operibus. **P**rimum, quæ opera postuletur. **S**ecundū, quomodo illa imperfecta

I 2

obedi-

obedientia placeat Deo. **Tertium**, quomodo admittatur gratia.

Quæ requiruntur?

Requiruntur opera lege Dei præcepta, non tantum externa, sed etiam interiores motus. **Necessse** est enim legem in nobis inchoari, sicut **Christus** ait, **Nisi** abundauerit iustitia uestra etc. **Item**, **Si** uis ingredi in uitam, serua mandata. **Ergo** requiritur obedientia, quæ sic inchoatur in nobis, cum fides ad contritionem accessit, iam peccatum displicet, et cupimus Deo, quem agnouimus, obedire. **Ita** primum concipitur bonum propositum, ut uocant. **Inchoantur** ergo iam in corde motus consentientes legi Dei, timor, fiducia, dilectio Dei, inuocatio, patientia, ueritas, castitas, dilectio proximi, cura Reipublicæ. **Hæ** uirtutes fiunt spiritu sancto impellente corda & crescunt cum eas exercemus sicut scriptum est, **Habenti** dabitur etc. **Quanquam** autem in renatis bona opera sunt motus spiritus sancti, tamen spiritus sanctus mouet per uerbum, & oportet nos habere testimonium quæ opera placeant Deo, ne decepti alia opera suscipiamus. **Ideo** cum oporteat nos regi uerbo, dictum est nominatim

minatim illa opera postulari, quæ in decalogo præcepta sunt. **E**t si enim non est posita lex iusto, quod ad accusandum attinet, tamen est ei posita, quatenus docet eum, & requirit obedientiam, iuxta illud, **O**mnis scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, arguendum etc.

Quomodo placet in perfecta obedientia?

Necessaria est obedientia, & tamen sciendum est, eam procul abesse à perfectione, nec satis facere legi Dei, & adhuc hæere in nobis reliquias peccati. **Q**uare persona non est iusta, id est, accepta coram Deo propter propriam mundiciam, iuxta illud, **N**on iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. **P**lacet autem persona fide per misericordiam propter **C**hristum, ut supra dictum est. **D**einde placet & inchoata obedientia, quia sumus facti filij, & credimus propter **C**hristum condonari nobis indignitatem nostram. **V**trumque igitur sciri necesse est, ut fiducia propriæ iustitiæ, & desperatio animis eximantur. **N**am agnitio infirmitatis nostræ humiliat nos, incutit terrores, & exuscitat poenitentiam.

nitentiam. Rursus autem ingens consolatio est, quòd pij in tanta infirmitate tamen norunt certo statuendum esse, quòd placeat Deo propter Christum. Deinde quòd Deo etiam hæc inquinata & imperfecta obedientia placeat, quia sumus inserti Christo, sicut Paulus inquit, Nulla nunc damnatio est his, qui in Christo Iesu ambulant. Tanta magnitudo misericordie maxime accendere nos debet ad bene operandum, et ad sustinendas ærumnas omnis generis, quia discimus ex Euangelio, quomodo placeat in tanta infirmitate obedientia nostra.

CAUSSAE HORTANTES
ad bene operandum.

Necessitas, quæ triplex est. **Prima**, quia Deus mandavit ut obediamus. **Secunda** quia non potest existere fides in ijs, qui non agunt poenitentiam, sed laxant frenum cupiditatibus. **Tertia**, quia fides extinguitur, si non exerceatur in inuocatione, afflictionibus, & bonis operibus. Semper enim operibus debet præire fides, ut cogitet mens se uelle obedire Deo, & hoc opus placere Deo propter Christum, & roget ut regatur à Deo. Sic Dauid in sua uocatione constituit se uelle obedire Deo, & sentit illa opera uocationis Deo placere,

ere, propter promissam misericordiam, & rogat ut Deus uocationem eius gubernet, hoc modo exercenda est fides in omnibus operibus. **Quarta**, inuitant ad bene operandum & promissiones additæ operibus ac præmia. **H**abet enim bona opera piorum præmia corporalia et spiritualia, ut docet quartum præceptum, **H**onora patrem & matrem ut sis longæuus super terram. **D**ate & dabitur uobis etc. **E**st autem & in his promissionibus exercenda fides, cum damus eleemosynam, credamus **D**eum tamen conseruaturum esse facultates nostras, credamus & petamus augeri dona spiritualia, sicut **A**ugustinus inquit, **D**ilectio meretur augeri dilectionem. **E**xemplum egregium propositum in historia **S**areptane mulieris, quæ iussa ab **H**elia, primum ipsi dat cibos quos solos habebat reliquos, et expectabat auxilium à **D**eo, ita **D**eus auxit illos cibos, postea ornauit eam & alijs donis. **I**ta & nos exerceamus fidem in inuocatione in omnibus periculis, negocijs, & actionibus, & obediamus **D**eo, petentes & expectantes ab ipso auxilium.

Quomodo amittitur Gratia?

I 4

Dictum

DICTUM est in sanctis manere peccata, sed tamen discrimen tenendum est. Quedam sunt eiusmodi, ut simul existere fides & gratia possint. Alia excutiunt fidem & gratiam. Hoc discrimen tradit Paulus, Roman. 8. Si secundum carnem uiuetis moriemini, si autem spiritu actiones carnis mortificabitur, uiuetis. Manet enim in sanctis naturalis infirmitas, concupiscentia, & multi uitiosi affectus. Sed quia his non obtemperant sancti, uerum repugnant & agnoscunt sibi condonari hanc infirmitatem propter Christum, hæc peccata dicuntur uenialia, hoc est, talia quæ sanctis condonantur, & propter quæ non amittunt fidem & spiritum sanctum. Est igitur peccatum ueniale uitiosus affectus, cui non obtemperant pii, sed repugnant, & credunt sibi eam infirmitatem propter Christum condonari. Sed quando non repugnant, uerum obtemperant uitiosis affectibus contra conscientiam, fiunt peccata mortalia, id est, propter quæ illi, qui fuerant iusti, amittunt fidem & spiritum sanctum, & propter quæ fiunt rei mortis æternæ, sicut Paulus inquit, Fornicatores, adulteri, homicidæ non possidebunt regnum Dei. Teneamus igitur hoc discrimen, ne simus ignaui,

nec

Peccatum
ueniale qd

peccata dicuntur uenialia, hoc est, talia quæ sanctis condonantur, & propter quæ non amittunt fidem & spiritum sanctum. Est igitur peccatum ueniale uitiosus affectus, cui non obtemperant pii, sed repugnant, & credunt sibi eam infirmitatem propter Christum condonari. Sed quando non repugnant, uerum obtemperant uitiosis affectibus contra conscientiam, fiunt peccata mortalia, id est, propter quæ illi, qui fuerant iusti, amittunt fidem & spiritum sanctum, & propter quæ fiunt rei mortis æternæ, sicut Paulus inquit, Fornicatores, adulteri, homicidæ non possidebunt regnum Dei. Teneamus igitur hoc discrimen, ne simus ignaui,

nec laxemus frenum cupiditatibus, ne amittamus dona **O**ci, sed meminerimus assidue tanquam in acie standum esse, ad cauendas insidias diaboli, & reprimendos uiciosos motus, ad excitandam inuocationem & fidem in tantis uitae periculis, quae & maiora & plura sunt, quam ut intelligi aut prospici à nobis possint. Ideo promissus est spiritus sanctus, ut nos adiuuet & gubernet. **G**ubernat autem non otiosos & ignauos, sed repugnantes peccato, sicut **P**aulus hortatur, ut curemus ne frustra acceperimus gratiam. **E**t si autem, ut ante dictum est, concupiscentia et uiciosi motus, quibus repugnant pii, fiunt uenialia peccata, tamen & horum magnitudo agnosci debet. **N**on enim sunt leues morbi, dubitatio de ira & misericordia **D**eï, securitas, diffidentia, non ardere dilectione **D**eï, non ardentem inuocare **D**eum, fremere aduersus **D**eum in afflictionibus. **H**æc uitia non intelligit ratio humana, ideo contemnit peccata uenialia, sed pii sciunt non esse extenuanda. **N**am concupiscentia cum suis fructibus est re ipsa mortale peccatum, in non renatis & longè maius malum est, quam ut eius magnitudo à ratione perspici possit. **I**deo pii hos morbos agnoscant, & uerè perhorrescant, cum cernent

quomodo repugnat natura hominis uoluntati
 Dei, sicut Paulus inquit, **I**nfoelix ego homo.
 Rursus autem erigant se fide, & sibi ignosci
 credant, & serio repugnent illis morbis. Hoc
 certamen est uera poenitentia piorum, in qua
 crescit nouitas spiritualis, & concipiuntur no
 ui & ardentiores motus spirituales, sicut in
 quit Paulus, **E**xterior noster homo corrumpi
 tur, sed interior renouatur. Et ad Colos. **I**ndu
 te nouum hominem, qui renouatur agnitione
 Dei ad imaginem eius, qui condidit eum. Et ad
 Corin: hios, **I**n eandem imaginem transforma
 mur, à gloria in gloriam.

DE SACRAM ENTIS.

Quid est sacramentum?

Propriè est ceremonia in **E**uangelio insti
 tuta, cui est addida promissio **E**uangelij.

Quot sunt?

Tria recte numerantur, **B**aptismus, **A**bsol
 lutio, **C**œna Domini. **B**aptismus est im
 mersio in aquam, quæ fit cum hac admi
 randa benedictione, **E**go baptiso te in nomine
 patris, & filij, et spiritus sancti. Et ad quid fiat
 baptis-

baptismus, hæc ipsa uerba significant. **E**st enim sententia, **E**go minister mandato diuino hac ceremonia testor, quòd iam ille **D**eus recipiat te in gratiam, qui est pater, filius, & spiritus sanctus, & sic uult agnosci & inuocari, quòd propter filium te recipiat & spiritu sancto te sanctificet, & sit tibi opitulaturus, & inchoaturus in te nouam & æternam uitam. **I**ta in his uerbis comprehensa est promissio & summa **E**uangelij, et ueri cultus descriptio, quæ disceruit nos à gentibus & **I**udeis, qui non inuocant **D**eum per filium mediatorem, neq; agnoscunt spiritum sanctum. **Q**uare hæc uerba semper sint nobis in conspectu, semper personet nobis in auribus hæc uox **D**ei paciscentis nobiscum, quòd uerè uelit nobis esse **D**eus, uerè uelit filij beneficium & spiritum sanctum nobis imperitari, uerè curet & exaudiat nos. **I**deo **P**etrus dicit, **B**aptismum esse pactum bonæ conscientie erga **D**eum, id est, sic sentientis de **D**eo, quòd uerè nos receperit propter filium, uerè nos iam curet & exaudiat.

Quis est effectus baptismi?

PRORSVS extinguit usum baptismi perniciosa & sanatica opinio plurimorum,
 que

quæ imaginatur baptismum tantum esse notam
 professionis erga homines. **Quare** pij debent
 esse uigilantes, ne hæc opinio animos eorum
 occupet. **Statuant** autem econtrà, **Baptismum**
 esse testimonium uoluntatis **Dei** erga nos, &
 sic discant uti baptismo erga **Deum**. **Quoties**
 inuocas, cogita **Deum** testatum esse in bap-
 tismo, quòd uerè te receperit in gratiam, quòd
 uerè uelit tibi ignoscere propter filium, uerè
 uelit te exaudire, uerè uelit te sanctificare spi-
 ritu sancto. Id testatus est hoc signo, in quo pa-
 ciscitur nobiscum, se nobis futurum esse **Deum**,
 saluatorem & opitulatorem. **Atque** ita **Paulus**
 de baptismo loquitur, cum uocat lauacrum re-
 generationis, **Quo** dicto clarè testatur, bap-
 tismum non tantum esse notam professionis co-
 ram hominibus. **Sunt** igitur effectus baptismi,
 remissio peccatorum, & donatio spiritus san-
 cti, sicut testatur **Paulus**, **Ephes. 5.** **Mundans**
 eam lauacro aque in uerbo uite, ut exhiberet
 eam gloriosam etc. **Porro** adulti discant exer-
 cendam esse fidem recordatione baptismi, quia
 necesse est ad sacramenta fidem addi. **Semper**
 igitur baptismus debet nobis testimonium esse
 uoluntatis **Dei** erga nos, quo admoniti creda-
 mus nos uerè à **Deo** receptos esse, uerè dona-
 tam

tam esse salutem propter Christum, uerè sanctificari, ac iuari à spiritu sancto.

Sunt ne infantes baptifandi?

Respondeo, Infantibus baptismum necessarium esse, quia mandatum Christi est uniuersale, Ioannis 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest ingredi in regnum Dei. Ergo etiam infantibus opus est baptismo, ut saluentur. Hec ratio ducta ex uniuersali sententia satis facit pijs, & tenenda est aduersus fanaticos homines, qui improbant baptismum infantium. Sunt & plura argumenta utilia conscientijs.

Nemo saluatur extra ecclesiam.

Infantes aliqui sunt saluandi,

Ergo necesse est eos insertos esse ecclesie, & applicari eis primum sacramentum.

Maior est manifesta, quia ubi non est uerbum Dei aut sacramentum, ibi non datur spiritus sanctus, quia datur per uerbum & sacramenta.

Minor etiam manifesta est, quia Christus clarè pronunciat de infantibus in populo Dei, Non est uoluntas patris, ut pereat unus de par-

de par-

de paruulis istis. **Cum** igitur testetur infantes illos saluos fieri, qui sunt in populo **Dei**, non alios extra ecclesiam, sequitur necessario inserendos esse ecclesie. **Confirmat** eandem **Minorem** & alia sententia **Christi**, uidelicet, **Uenite** paruulos uenire ad me, talium est enim regnū cœlorum. **Et** loquitur de infantibus in populo **Dei**. **Ergo** testatur aliquos infantes saluos fieri, & quidem illos qui sunt inserti ecclesie.

Tertium. **Non** est remissio peccatorum sine ministerio uerbi & sacramentorum.

Infantes habent opus remissionis peccatorū,

Ergo infantibus applicandum est ministerium sacramentorum.

Maiorem confirmat hæc sententia, **Ioannis** uigesimo, **Quorum** remisistis peccata, remittentur eis etc. **Minorem** confirmat **Paulus** **Roman.** 5. & **Ephes.** 2. **Ubi** testatur infantes secum afferre peccatum originis, hoc est, reatum & corruptionem nature.

Quartum argumentum. **Promissio** **Euangelij** pertinet ad infantes,

Ergo & sacramentum, quod est testimonium promissionis & signum quod significat applicari promissionem.

Conse

Consequentia ualet, quia ad quem pertinet promissio, quæ est principale, ad eundem pertinet signum quod est nota promissionis. Antecedens manifestum est, quia infantes non nisi propter Christum saluantur. Et ipse inquit, **U**nite paruulos uenire ad me.

Quintum, Circumcisio in ueteri testamento erat necessaria infantibus, ut significaret ad eos pertinere promissionem gratiæ, uidelicet, **E**ro **D**EVS eorum, & ut insererentur populo **D**ei.

Ergo baptismus in nouo testamento est necessarius infantibus.

Valet consequentia, quia significatio conuenit, quod attinet ad promissionem gratiæ. **E**t **D**eus uult esse efficax per uerbum & sacramentum.

Quid significat baptismus?

Sacramenta principaliter sunt signa promissionũ diuinarum. Quare præcipuè significat baptismus promissionẽ euangelij, quod propter Christum donetur nobis remissio peccatorum & spiritus sanctus. Itaq; **m**erissio significat ablui peccata, & mergi in morte

tem Christi, qua peccatum deletū est, & promissa noua & eterna uita. Postea accedunt alia significationes quæ ad mores nostros pertinent. Mersio significat mergi nos in mortem et afflictiones, ut abolita carne immunda, prorsus deleatur peccatum. Sic ergo baptismum intueamur in omni uita, ut nos primum admoneat de uoluntate Dei erga nos, quod uerè nos receperit & uelit delere peccatum. Hæc fides exuscitat inuocationem. Deinde admoneat nos mersio de obedientia, quod ad afflictiones uocati simus.

DE P O E N I T E N T I A.

VO C A B U L U M pœnitentiæ in ecclesia usurpatur pro conuersione ad Deū, & nos usitatum uerbum retinemus, ut facilius agnosci locus doctrinæ possit. Sunt autem partes pœnitentiæ duæ, Contritio et fides. Contritio significat terrores conscientia, agnoscentis peccatum & iram Dei, ac dolentis propter peccata. Fiunt autem hi terrores cum Euangelium arguit peccata, quam ad rem utitur ministerio legis. Ac necesse est existere terrores,

rores, sicut dicit **Ioël**, Scindite corda uestra. Et
Esaias, Vbi habitabit Dominus? In spiritu con-
 trito etc. Et **Esaiæ** 1. Desinite peruersè agere.
 Et **Ezechielis** 18. Cum auerterit se impius ab
 impietate sua etc. Nec tamen meretur contri-
 tio remissionem peccatorum, Imò nisi fides ac-
 cederet, contritio & terrores adferrent despe-
 rationem & eternam mortem. Necessè est igitur
 & de altera parte ecclesias doceri, ut acce-
 dat consolatio. Quare proponendum est **Eu-**
 angelium, in quo promittitur remissio peccato-
 rum propter **Christum**, quæ uerè ita donatur,
 cum fide statuimus nobis non propter dignita-
 tem nostram, aut opera aut uirtutes, sed pro-
 pter **Christum**, qui pro nobis factus est uicti-
 ma, gratis remitti peccata, suntq; docendæ ec-
 clesie ne aliud querant, præter hanc fidem, ut
 mereantur remissionem peccatorum. Conscien-
 tia enim solet alias consolationes præter fidem
 querere. Quare non sine certamine magno re-
 uocatur ad fidem. Discamus igitur huius fidei
 exercitia, sciamus eam esse præcipuum cultum
Dei et in omni inuocatione exercendam. Quo-
 ties incipimus inuocare, hæc fides præluceat,
K credamus

credamus nobis ignosci, nos reputari iustos, nos exaudiri propter pontificem Christum.

Ita in omni inuocatione hæc fides qua credimus nobis remitti peccata, exercenda est, & hæc est proprius cultus piorum. **H**abeamus autem in conspectu quædam firma & illustria testimonia de hac fide & de remissione peccatorum, ut magis confirmari mentes, & excitari ad fidem & inuocationem possint. **A**ctor. 10. **H**uic omnes prophætæ testimonium perhibet, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum.

Sciendum est & illud cum hac fide nos sustentamus, dari spiritum sanctum per uerbum, iuxta illud **P**auli ad **G**alatas, ut promissionem spiritus accipiamus per fidem. **N**am spiritus sanctus est efficax in consolatione per uerbum **E**uangelij. **Q**uare cum nos **E**uangelij & absolutionis cogitatione erigimus, datur spiritus sanctus. **P**ostea sequi etiam debet noua obedientia, sicut scriptum est, **D**ebitores sumus ne secundum carnem uiuamus. **S**i enim secundum carnem uixeritis, moriemini. **E**t ad **C**orinth. **A**dulteri, homicidæ, non possidebunt regnum **D**ei.

Dei. Cum fide agnouimus misericordiam Dei
 & beneficium Christi, tum corda impellente
 spiritu sancto subiiciunt se Deo, & concipiunt
 bonum propositum, ut uulgo dicitur, id est, in-
 cipiunt obedire Deo iuxta eius uerbum, & re-
 pugnant malis cupiditatibus, ne contra con-
 scientiam faciant. Hoc bonum propositum est
 inchoatio nouæ obedientiæ complectens bonos
 motus omnium uirtutum, timorem, dilectio-
 nem, patientiam, inuocationem, officia dilectio-
 nis, castitatem, ueritatem. Nec sine fide fit bo-
 num propositum. Nam contritio sine fide est
 terror qui parit indignationem aduersus De-
 um, & desperationem, non parit dilectionem
 Dei, & inuocationem. Sed postquam accedit
 fides, deinde contritio, fit timor filialis, &
 bonum opus ac sacrificium, sicut inquit Psal-
 mus, Sacrificium Deo spiritus contribulatus,
 cor contritum & humiliatum Deus non despi-
 ciet. Hinc intelligi potest, semper ueram pœ-
 nitentiam parere bona opera, ut alter latro
 crucifixus cum Christo, habet contritionem,
 agnoscit enim suum peccatum, habet et fidem,
 cum agnoscit Christum esse saluatorem. Nec

K 2 enim

enim erat obscura Christi cognitio, quæ tali tempore prædicat eum esse saluatorem, ac necesse est in animo eius accensum fuisse excel- lens lumen. Audit etiam absolutionem & Eu- angelium, ut fides eius confirmetur. Hæc ipsa conuersio, est inchoatio nouæ obedientiæ, di- lectionis & boni propositi, quæ sunt bona ope- ra. Accedunt & externa opera maximè glo- riosa, inuocatio, & confessio de Christo, quæ contra blasphemias defendit gloriam eius. I- tem confessio peccati.

DE ABSO- LUTIONE.

PRIVATA Absolutio est illustre testi- monium, ostendens in Euangelio institu- tum esse ministerium annunciandi remis- sionem peccatorum multis aut singulis, iuxta illud, Quorum remiseritis peccata etc. Appli- cat igitur priuata absolutio singulis Euange- lium, & testatur promissionem ad singulos pertinere, sicut cætera sacramenta sunt appli- cationes, quæ testantur ad singulos pertinere Euangelij promissionem. Quare priuata abso- lutione

DE ABSOLVTIONE. 145

lutione utendum est. **S**emper autem meminimus addendam esse fidem, quæ uerè credat uoci **E**uangelij, quæ nobis applicatur, & annunciat remissionem peccatorum propter **C**hristum, & cum obstrepunt cogitationes illæ, humanam remissionem irritam aut incertam esse, cum solius **D**ei sit remittere peccata, reuocanda est mens ab his cogitationibus ad **E**uangelium. **N**on enim remittit homo, sed **D**eus qui suam uoluntatem in **E**uangelio proposuit, & instituit ministerium, ut promissio ipsius nobis annuncietur etc. **E**t mandauit promissioni credi. **S**ic per ministerium in baptismo remittuntur peccata.

DE CONFES- SIONE.

CONFESSIO quæ fit **D**eo, est ipsa contritio cum fide petente remissionem peccatorum. **D**e hac confessione loquitur psalmus, **D**ixi confitebor aduersum me in iustitiam meam **D**omino, & tu remittis impietatem peccati mei, id est, cum perterrefactus agnosco me esse reum, nec confido mea iustitia,

K 3

tia,

145 DE CONFESSIONE.

tia, sed confugio ad promissam misericordiam, uerè impetro remissionem. Et hic uersiculus Psalmi proponit illustre exemplum conuersionis & ueræ confessionis. Sed alia confessio est enumeratio delictorum, quæ fit sacerdoti. Hæc enumeratio non est necessaria, quia nec præcipitur à Christo, nec est possibilis, iuxta illud, Delicta quis intelligit? & tamen cum absolutio petenda sit, ministri adeundi sunt, & ostendendum nos agnoscere iram Dei aduersus nostra peccata, & petere ut uocem Euangelij nobis impertiat, & testari nos deinceps bonos fructus pœnitentiæ facturos esse. Sic de confessione scriptum est Matt. 3. Confitentes peccata sua. Et Lucæ 17. describitur quid testari debeamus, cum ait, Si conuersus fuerit ad te dicens, pœnitet me, dimitte illum. Nam contemnentibus iram Dei, qui perseuerant in flagitijs contra conscientiam, non est impertienda absolutio.

DE SATISFACTIONE.

Consue-

CONSVETUDO satisfactionum improbanda est, & reijcienda doctrina de satisfactionibus. Cauendum est enim omni studio, ne obruatur doctrina de gratuita acceptatione & de fide. Luceat hæc sententia in ecclesijs, quòd gratis propter Christum donetur remissio culpæ & pœnæ æternæ, quòd Christus sit satisfactio & uictima pro peccatis nostris, quòd nulla nostra opera sint satisfactiones pro peccatis nostris.

Hanc doctrinam ualde obscurauit doctrina de satisfactionibus in ecclesia. Ideo necesse est eam aboleri, & reijci doctrinã de satisfactionibus. Sed hîc monendi sunt rudes, non reijci ciuiles satisfactiones, ut furti restitutionem, quæ uerè pertinent ad contritionem. Sed reijciuntur satisfactiones, quas ipsi uocant opera indebita. Item quòd operibus tribuunt compensationem pro æterna morte, & obruunt doctrinam de beneficio Christi. Quales autem fuerint ritus satisfactionis publicæ quondam, & quales postea ritus & opiniones sectæ sint, non possum in breui Catechesi recitare. Ceterum illud sciant pij, Deum sæpe

K 4 punire

punire peccata ingentibus pœnis temporali-
 bus, & has rursus mitigare, aut prorsus tolle-
 re propter totam pœnitentiam. Sicut **David**
 propter adulterium è regno expulsus est, sed
Deus agenti pœnitentiam, mitigauit pœnam,
 eumq; restituit. Discernenda est igitur remis-
 sio eterne pœnæ, à remissione presentium &
 corporalium pœnarum. Semper in remissione
 culpæ simul fit remissio pœnæ eterne propter
Christam, sed quia **Deus** in hac uita nos subie-
 cit afflictionibus, non semper tolluntur pœnæ
 corporales. Imò interdum etiam post pœniten-
 tiam irrogantur, exempli causa, et ut pij exer-
 ceantur, sicut inquit **Petrus**, Iudicium à domo
Dei incipit. Ut **David** post pœnitentiam re-
 gno expulsus est, sed tamen propter conuer-
 sionem mitigatur pœna. Saepe punit **Deus** son-
 tes ante pœnitentiam, ut reuocet eos, ut **Manaf-
 ses** in carcere resipuit 2. Paralipom. 22. Fa-
 les afflictiones non sunt compensationes, aut sa-
 tisfactiones, sed pœnæ, quibus **Deus** aut reuo-
 cat, aut exercet homines. Ceterum promisit
Deus mitigationem pœnarum corporalium a-
 gentibus pœnitentiam, ut **Isaie** 1. Si fuerint
 peccata

peccata uestra ut coccinum, quasi nix dealba-
buntur. Si uolueritis & audieritis me, bona
terre comedetis. Et **Isaie** 33. Panis ei datus
est, Regem in decore suo uidebunt. Et **Zacha-**
rie 1. Conuertimini ad me & ego conuertar
ad uos.

DE COENA

DOMINI.

DILIGENTER Admonendi sunt
pij, ut discant sacramenta à Christo in-
stituta, non esse tantum notas profesio-
nis erga homines, sicut toga discernebat Ro-
manos à Grecis, aut forma uestis discernit mo-
nachos, nec esse tantum symbola morum, ut
nunc multi lectis gentium historijs, quia uident
in foederibus faciendis fuisse morem, testifican-
de beneuolentiæ mutue caussa, simul conuiuia-
ri, cogitant hanc coenam Christi etiam tale con-
uiuium esse institutum ad significandum mu-
tuam beneuolentiam, Sed hic nequaquam prin-
cipalis finis est. Nam sacramenta in **Euangelio**
instituta sunt signa gratiæ, id est, sunt princi-
paliter testimonia uoluntatis diuinæ erga nos.

K 5

Sicut

Sicut circumcisio erat testimonium posteris **A**brahæ, uerè eos esse populum **D**ei, & admoniti hoc signo debebant credere, se uerè propter promissionem, habere **D**eum propicium. **H**ic fuit principalis usus circumcisionis, ut docet **P**aulus **R**oman. 4. cum ait, circumcissionem esse sigillum iustitiæ fidei, id est, testimonium quo fides magis confirmatur, nam accepto signo statuimus ad nos pertinere promissionem. **S**ic & de cœna domini sentiamus, esse eam sacramentum, id est, testimonium additum **E**uangelio, ut nos admoneat uerè ad nos pertinere promissionem **E**uangelij & beneficia **C**hristi.

Sciant igitur pij, utendū esse integro sacramento sicut **C**hristus instituit, & cum sumunt corpus & sanguinem **D**omini, **C**hristum adesse & efficacem esse. **C**um autem queritur ad quid proffit manducare, rectè respondetur prodesse ad confirmandam fidem, quia est testimonium, quo admoniti statuere debemus, uerè ad nos pertinere beneficia **C**hristi. **E**xhibet tibi **C**hristus corpus suum, ut donet tibi sua beneficia, ut testetur te esse membrum pro quo passus est, quod uelit seruare, in quo uelit esse effi-

cax con=

cdx contra diabolum. Exhibet sanguinem, ut scias te sanguine ipsius ablutum esse. Prodest igitur manducare agentibus pœnitentiam, & fide intuentibus in mortem & resurrectionem Christi, & credentibus propter hunc mediatorem Deum uerè propitium esse, uerè nobis ignoscere, nos exaudire, & inuocantibus hac fide Deum & Dominum nostrum Iesum Christum, et pro tanto beneficio gratias agentibus. Hæc concurrere in usu necesse est. Nec prodest ceremonia sine pœnitentia & sine fide.

Quid de missa sentiendum est?

Sacramenta extra usum à Christo institutum, non sunt sacramenta, ut si quis aquam baptismi circumferret, etiamsi uerba adderet, theatrico more, nequaquam esset baptismus, & is cultus esset impius, ita cum ex cœna Domini fit oblatio, item cum applicatur pro uiuis & mortuis, nequaquam est sacramentum à Christo institutum. Cum autem sacrificuli in missa offerant panem & uinum sine ullo mandato Dei, & applicent pro uiuis & mortuis, fugiendæ

fugiendæ sunt tales missæ tanquam idolatricæ.
Nec opus ipsum potest alijs mereri remissionem peccatorum, quia oportet singulos accipere remissionem peccatorum gratis propria fide quæ nititur **C**hristo, non ullius humani operis merito. **P**ugnat igitur applicatio pro alijs, cum doctrina de fide. **D**enique non magis est sacramentum in missa papistica, quàm **T**urcica aut Iudaica circumcisio, est sacramentum. **D**ixit autem cœlestis uox, **F**ugite idolatriam.

